

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ
ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ
ТА ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ
МВС УКРАЇНИ**

**Матеріали
VI міжвідомчого науково-практичного круглого столу
(Київ, 18 квітня 2024 року)**

**Київ
2024**

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ
ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ
ТА ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ
МВС УКРАЇНИ

Матеріали
VI міжвідомчого науково-практичного круглого столу
(Київ, 18 квітня 2024 року)

Київ
2024

УДК 159.9:351.741:355.5«364»

A437

Редакційна колегія:

Черней В. В., ректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Гусарев С. Д., перший проректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Чернявський С. С., проректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Мотлях О. І., завідувач наукової лабораторії з проблем психологічного забезпечення та психофізіологічних досліджень ННІЗДН Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Кудерміна О. І., завідувач кафедри юридичної психології Національної академії внутрішніх справ, доктор психологічних наук, професор;

Андросюк В. Г., провідний науковий співробітник наукової лабораторії з проблем психологічного забезпечення та психофізіологічних досліджень ННІЗДН Національної академії внутрішніх справ, кандидат психологічних наук, професор;

Корольчук В. В., начальник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник;

Галустьян О. А., старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем психологічного забезпечення та психофізіологічних досліджень ННІЗДН Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Національної академії внутрішніх справ від 20 березня 2024 року (протокол № 3)

Матеріали подано в авторській редакції. Відповідальність за їхню якість, а також відсутність у них відомостей, що становлять державну таємницю та службову інформацію, несуть автори

Актуальні питання психологічного забезпечення діяльності Національної поліції та закладів вищої освіти МВС України [Текст] : матеріали VI міжвідом. наук.-практ. круглого столу (Київ, 18 квіт. 2024 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2024. – 203 с.

УДК 159.9:351.741:355.5«364»

© Національна академія внутрішніх справ, 2024

ЗМІСТ

НАУКОВІ ДОПОВІДІ

Алексєєнко А. О. ДЕЯКІ АСПЕКТИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НЕГАТИВНИХ ПСИХОЕМОЦІЙНИХ СТАНІВ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ	9
Андросюк В. Г. МЕДІАЦІЙНА ПРОЦЕДУРА В КОНТЕКСТІ ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТІВ ВЕТЕРАНА ВІЙНИ ІЗ СОЦІАЛЬНИМ СЕРЕДОВИЩЕМ	11
Антонюк П. Є. ПРОФЕСІЙНЕ ВИГОРАННЯ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ІЗ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ, ЩО НАЛЕЖАТЬ ДО СФЕРИ УПРАВЛІННЯ МІНІСТЕРСТВА ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ: ПОГЛЯД ЗСЕРЕДИНИ	15
Байда М. С., Приходько І. І. ЗМІСТ МОТИВАЦІЙНО-ВОЛЬОВОЇ СФЕРИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ РІЗНИХ КАТЕГОРІЙ ТА ДОСВІДОМ УЧАСТІ У БОЙОВИХ ДІЯХ	19
Барко В. І., Барко В. В. ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОФІЛІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ (ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ЗАСТОСУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНО- ТИПОЛОГІЧНОГО ОПИТУВАЛЬНИКА).....	23
Бєляєва К. В. КАНІСТЕРАПІЯ ЯК СПОСІБ ПІДВИЩЕННЯ ДОВІРИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ДО ПСИХОЛОГІВ ТА МЕДИЧНОГО ПЕРСОНАЛУ В РАМКАХ МЕДИКО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ	28
Білевич Н. О. ОРГАНІЗАЦІЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ДО ПЕРЕБУВАННЯ В УМОВАХ БОЙОВОЇ ОБСТАНОVKИ ТА ВИКОНАННЯ БОЙОВИХ (СПЕЦІАЛЬНИХ) ЗАВДАНЬ	32
Бойко-Бузьіль Ю. Ю. ПРОТОКОЛ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ТА ПРОТОКОЛ ПЕРШОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ: СПІЛЬНЕ ТА ВІДМІННЕ	38

Ботнарєнко І. А. ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ У ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ ЖІНОЧОЇ ТА ЧОЛОВІЧОЇ СТАТІ	41
Бугрим В. Г., Галустьян О. А. ОРГАНІЗАЦІЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ДЛЯ АДАПТАЦІЇ ТА ВІДНОВЛЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	46
Вавринів О. С. НЕНАСИЛЬНИЦЬКЕ СПІЛКУВАННЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ФАХІВЦІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ.....	51
Власєнко С. Б. ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ.....	54
Волошина О. В. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАПРОВАДЖЕННЯ СУПЕРВІЗІЇ ДЛЯ ПСИХОЛОГІВ СИСТЕМИ МВС УКРАЇНИ	57
Галич М. Ю. ВИКОРИСТАННЯ МОНІТОРИНГОВИХ МЕТОДІВ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ	61
Грубі Т. В. ПОДОЛАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ДЕФОРМАЦІЙ ФАХІВЦІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	64
Захарєнко Л. М. ФЕЛІНОТЕРАПІЯ У МЕДИКО-ПСИХОЛОГІЧНІЙ РЕАБІЛІТАЦІЇ КОМБАТАНТІВ	68
Зінченко Д. А., Макарова О. П. ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ НА ЕТАПІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ	71
Казміренко Л. І. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕАГУВАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ НА ЕМОЦІЙНО НАПРУЖЕНІ СИТУАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	75

Калачик Т. О., Макарова О. П. ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ, ЯКІ БРАЛИ УЧАСТЬ У БОЙОВИХ ДІЯХ В УКРАЇНІ.....	78
Кердивар В. В. РОЛЬ ПСИХОЛОГА У ПІДТРИМЦІ ТА ВІДНОВЛЕННІ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я СПІВРОБІТНИКІВ ДСНС УКРАЇНИ ПІСЛЯ ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ ЗА ПРИЗНАЧЕННЯМ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	82
Корж Є. М. ФОРМУВАННЯ ЦІННОСТЕЙ І СИСТЕМИ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	85
Костюк А. В., Процик Л. С. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ СПІЛЬНОТ ПРАЦІВНИКІВ ПІДРОЗДІЛІВ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИСТЕМИ МВС УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	90
Краснокутський М. І. АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ПСИХОЛОГІЧНИХ ТА ФІЗИЧНИХ НАСЛІДКІВ ВОЄННОЇ АГРЕСІЇ: ІНТЕГРОВАНІЙ ПІДХІД ДО РЕАБІЛІТАЦІЇ	92
Кріцак І. В. ДУХОВНО-СУТНІСНІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ СУЇЦИДАЛЬНОСТІ КРИЗЬ ПРИЗМУ КРИМІНОТЕОЛОГІЇ.....	96
Литвин В. В. НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА ПСИХОЛОГІЧНОЇ ТА МЕДИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ.....	103
Мітченко К. В. ЕМОЦІЙНЕ ВИГОРАННЯ ПСИХОЛОГІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ	106
Мотлях О. І., Мотиль І. І. ПРОБЛЕМИ ПОВЕРНЕННЯ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНІ РОСІЄЮ ТЕРИТОРІЇ ДОНЕЦЬКОЇ ТА ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ.....	109

Муліванова А. А., Макарова О. П. ВАЖЛИВІСТЬ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ПОТЕРПЛИМ ДЛЯ ЇХНЬОГО ВІДНОВЛЕННЯ ТА АДАПТАЦІЇ ДО ЖИТТЯ ПІСЛЯ ПЕРЕЖИТОГО ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА	113
Недря К. М. ПСИХОЛОГІЯ ПОЛОНУ: ДОСВІД ПРОГРАМИ ПІДГОТОВКИ SERE (SURVIVE, EVADE, RESIST, EXTRACT) У АРМІЇ США	116
Овсяннікова Я. О. ШЛЯХИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ПРОФЕСІЙНИХ КОНТИНГЕНТІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ УКРАЇНИ	120
Остапович І. П., Барко В. І. ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ	122
Охріменко І. М., Пронтенко К. В. ВПЛИВ УМОВ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ЕМОЦІЙНИЙ СТАН ТА РІВЕНЬ ЗДОРОВ'Я ПРАВООХОРОНЦІВ	126
Пампура І. І., Барко В. В. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДИНАМІКИ ПЕРЕЖИВАННЯ ПРИ ВТРАТІ БЛИЗЬКОЇ ЛЮДИНИ	130
Пасько О. М. ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ГОТОВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ ДО СЛІДЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	133
Платонов В. М. СТРАТЕГІЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ПЕРСОНАЛУ ДСНС ДО ВИКОНАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗОНІ БОЙОВИХ ДІЙ....	137
Полюлях А. А. ЕМОЦІЙНЕ ВИГОРАННЯ ПРАЦІВНИКІВ МВС УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В КРАЇНІ.....	142
Похілько Д. С. ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО СТВОРЕННЯ УНІФІКОВАНОГО АЛГОРИТМУ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ПЕРСОНАЛУ ДСНС ПІСЛЯ ПОВЕРНЕННЯ З ВІДРЯДЖЕННЯ З ЗОНИ АКТИВНИХ БОЙОВИХ ДІЙ ДО МІСЦЬ ПОСТІЙНОЇ ДИСЛОКАЦІЇ	144

Г'янківська Л. В. ДОСВІД США У НАДАННІ ПСИХОСОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ЧЛЕНАМ РОДИН ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ВЕТЕРАНІВ	146
Романенко О. В. ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ СИНДРОМУ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ.....	152
Сагайдак Ю. В. ПСИХОЛОГІЯ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ.....	155
Смілянець Т. Л. ПІДТРИМКА СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ В КОЛЕКТИВАХ	160
Татунько Є. В., Макарова О. П. ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОФІЛАКТИКИ ЗЛОЧИННОСТІ.....	162
Федоренко О. І. СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ У ЗВО МВС УКРАЇНИ.....	166
Юрченко-Шеховцова Т. І. НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ НАДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ПСИХОЛОГАМИ СТРУКТУРНИХ ПІДРОЗДІЛІВ МВС УКРАЇНИ	169

НАУКОВІ ПОВІДОМЛЕННЯ

Гаман І. Г. НАСЛІДКИ ВПЛИВУ ВОЄННОГО СТАНУ НА ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ТИМЧАСОВО ПЕРЕМІЩЕНИХ ЖІНОК	175
Дехтяренко І. С. ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО ПСИХОЛОГІЧНОГО ВІДБОРУ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ ДО ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ МВС УКРАЇНИ.....	177
Дробишевська В. В. НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГІВ ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ.....	179

Калінюк О. О. ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	183
Мікіртічян А. А. ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ВИМУШЕНОГО ПЕРЕМІЩЕНИХ СІМЕЙ ПРАЦІВНИКІВ ДСНС	187
Назарова М. М. ХАРАКТЕРИСТИКА САМОСТАВЛЕННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ	189
Славіта М. П. ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ТА ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ МВС УКРАЇНИ	192
Тимченко К. А. ОСОБЛИВОСТІ ЗАХОДІВ ПРОТИДІЇ КІБЕРТЕРОРИЗМУ ТА ЇХ КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА	197
Шур С. О., Болістовська Д. Д., Наумейко А. О. ПРАВОПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЮРИДИЧНОЇ КЛІНІКИ «ЗАХИСТ» ЗІ СЛУХАЧАМИ АВТОШКОЛИ ДЛЯ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ	200

УДК 159.9:351.74(043)(477)

Алексєєнко Анна Олександрівна,
викладач кафедри загальноправових
дисциплін Херсонського факультету
Одеського державного університету
внутрішніх справ
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6401-6990>

**ДЕЯКІ АСПЕКТИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НЕГАТИВНИХ
ПСИХОЕМОЦІЙНИХ СТАНІВ ПРАЦІВНИКІВ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ**

Події які відбуваються в Україні зумовлюють необхідність посилення уваги психологів до вияву у поліцейських негативних психічних та психоемоційних станів внаслідок впливу різних чинників, зокрема і екстремальних. Важливість та актуальність досліджень у цьому напрямі зумовлена, з одного боку, необхідністю попередження та недопущення виникнення таких станів, а з іншого – відсутністю характеристики вияву, детального вивчення і усунення таких станів.

Спочатку визначимо, що ж таке психоемоційний стан. Насамперед, психоемоційний стан – це характеристика психічної діяльності особи за визначений окремий період часу, що показує протікання певних процесів психічної діяльності.

Негативний психоемоційний стан супроводжується зміною емоційного фону. У таких скрутних ситуаціях змінюється психічний стан співробітника, що призводить до поступової психофізичної зміни особистості, погіршення самопочуття, неможливості нормально працювати, до втрати професіоналізму і відходу з професії.

Психологам в їх взаємодії з співробітниками правоохоронних органів доводиться стикатися з різними варіантами негативних психоемоційних станів, до числа яких відносяться:

– перевтома – стан, при якому рівень працездатності різко знижений, діяльність здійснюється на рівні фази субкомпенсації, порушена зміна фаз працездатності;

– тривога – відчуття невизначеної загрози, що перешкоджає формуванню адаптивної поведінки;

– страх – стереотип «аварійної» поведінки, що склався в процесі біологічної еволюції (розум повністю відключений, і людина діє нерационально, неконтрольований страх змушує тремтіти, кричати, плакати, сміятися, при цьому трусяться руки, стають «ватяними» ноги, дзвенить у вухах, застряє клубок у горлі, блідне обличчя, частішає

серцебиття, перехоплює подих, розширюються зіниці, по спині біжать мурашки);

– паніка – прояв масового страху перед реальною чи уявною загрозою, безглузді метання, хаотичні дії, вчинки, які абсолютно виключають їх критичну оцінку, раціональність і етичність [1, с. 214–215].

Деякі характерні ознаки негативних психічних станів:

1. Перевтома:

- Відчуття знесилення;
- Неспроможність виконувати свої функції;
- Погіршення пам'яті;
- Порушення сну .

2. Тривога:

- М'язова напруга;
- Прискорене серцебиття;
- Проблеми зі сном.

3. Страх:

- Тремор кінцівок;
- Підвищена пітливість;
- Фізична слабкість;
- Нудота.

3. Паніка:

- Запаморочення;
- Задишка;
- Прискорене серцебиття;

Для того, щоб недопустити прояви негативних психоемоційних станів у працівників поліції, необхідно використовувати наступні заходи психологічної допомоги:

– тимчасове звільнення від обов'язків служби;
– індивідуальна психологічна бесіда, мануальна та тілесна терапія;

– при необхідності – поглиблене дослідження і надання спеціалізованої допомоги; допуск до виконання обов'язків служби лише після індивідуального психологічного контролю;

– направлення на консультацію до психіатра, невропатолога [2].

Для досягнення цілей та недопущення проявів негативних психоемоційних станів в діяльності працівників Національної поліції необхідно запровадити на всіх рівнях систему антистресової та спеціальної психологічної підготовки, а також систему різноманітних тренінгів, спрямованих на розвиток умінь саморегуляції та самоконтролю правоохоронців у різних екстремальних ситуаціях.

Список використаних джерел

1. Платковська О. Негативні психоемоційні стани та їх корекція в персоналі правоохоронних органів. *Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання*

персоналу системи МВС України : зб матеріалів Всеукр. науково-практ. конф., м. Харків, 2 квіт. 2021 р. Харків. ун-т внутр. справ, 2021. С. 214–215.

2. Малоголова О. Деякі аспекти запобігання та подолання стресів у поліцейських. *Психологічні засади забезпечення службової діяльності працівників правоохоронних органів* : зб. матеріалів I Всеукр. наук.-практ. конф. м. Кривий Ріг, 15 лют. 2018 р. МВС України, Нац. поліція України, Донецьк. юрид. ін-т., 2018. С. 91–94.

УДК 159.964.21

Андросюк Вячеслав Георгійович,
провідний науковий співробітник наукової лабораторії з проблем психологічного забезпечення та психофізіологічних досліджень ННІЗДН Національної академії внутрішніх справ, кандидат психологічних наук, професор
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9106-2586>

МЕДІАЦІЙНА ПРОЦЕДУРА В КОНТЕКСТІ ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТІВ ВЕТЕРАНА ВІЙНИ ІЗ СОЦІАЛЬНИМ СЕРЕДОВИЩЕМ

Повномасштабна агресія РФ змусила мобілізувати матеріальний та людський потенціал України для вчинення законного опору та збереження цілісності нашої держави. Урядом передбачено надання допомоги родинам полеглих героїв, вшанування їх пам'яті і мужності. Ротація особового складу військовослужбовців, повернення до мирного життя постраждалих осіб призвели до формування особливого страту населення – ветеранів війни, кількість яких щодня зростає. В зв'язку з цим, перед урядом, відомчими установами, громадськими організаціями постала надважлива проблема – сприяння поверненню зазначеної категорії громадян України до мирного життя, надання їм в цьому всілякої підтримки та допомоги.

Цілком зрозуміло, що ветерани війни – це особи, що отримали поранення, інвалідність, пережили значну фізичну та психологічну травматизацію. Кожному з них притаманне загострене почуття соціальної справедливості, готовності рішуче і упереджено реагувати на прояви негативного, критичного ставлення до них особисто та публічних ситуацій за їх участі. На жаль, радикальна зміна умов їхнього життя не співвідноситься з терміновою нормалізацією психічного статусу ветерана, усуненню психічних травм і виробленню адекватних цивільним суспільним відносинам копінг-стратегій. Гострі конфлікти, прояви агресивної, а подекуди і жорсткої поведінки стосовно оточуючих, акти аутоагресії набувають системного характеру, що

потребує системної організації надання ветеранам всебічної допомоги, з боку, перш за все, державних і відомчих структур. Безумовно, в цивілізованих багатих країнах існують належні матеріальні, правові і функціональні можливості супроводу ветеранів, досвід використання яких доцільно враховувати в Україні. Так, за даними щорічних звітів Департаменту по справах ветеранів США (DVA), в країні нараховується близько 20 млн ветеранів, допомога яким надається з бюджету відомства, який становить 240 млрд доларів [6]. Вони можуть зіткнутися з проблемами зі здоров'ям, працевлаштуванням та труднощами при отриманні доступу до своїх пілг – одразу після служби, але й у наступні роки. До основних груп проблем, з якими стикаються ветерани війни у США, відносяться навігація у сучасному складному світі; змінні потреби ветеранів; перехід до громадянського стану. Останнє, як вважають діячі DVA, може виявитись особливо важким часом для ветеранів. Труднощі перехідного періоду можуть викликати серйозні проблеми, включаючи депресію, бездомність та підвищений ризик кризи. Ветерани-інваліди, які зіткнулися з лихами чи надзвичайними ситуаціями на даному етапі, особливо вразливі. Так, на конференції з розгляду медичних та правових питань щодо ветеранів та інших осіб, які порушують закон, саме ветерани становлять близько 10 відсотків арештованого, тюремного та громадсько-наглядового населення. Стосовно цих осіб запроваджено реалізацію терапію морального відновлення (MRT) – групову когнітивно-поведінкову програму для людей, які перебувають у системі кримінального правосуддя, мета якої – знизити ризик повторних правопорушень шляхом усунення схильності людини до «криміногенного мислення», яке пов'язане з нездатністю контролювати свої імпульси та звинуваченням інших у своїх проблемах [7]. За результатами дослідження Національної академії наук США, поширені психологічні проблеми включають посттравматичний стресовий розлад, депресію, тривогу, зловживання алкоголем та думки про самогубство. Крім проблем зі здоров'ям, у деяких військовослужбовців, що повертаються, виникають і інші труднощі, наприклад, економічні або соціальні проблеми, пов'язані з адаптацією до громадянського життя. Дані дослідження показали, що потреби ветеранів досягають піку за кілька десятиліть після військової служби [4]. Інструментарій з працевлаштування ветеранів, опрацьований фахівцями DVA [8], свідчить, що безліч конфліктів та непорозумінь може виникати через те, що громадянські особи можуть не знати про унікальні проблеми, які можуть виникнути під час звільнення з військової служби та повернення до громадянського життя, а переважна більшість проблем ветеранів, це:

- спілкування з людьми, які не знають або не розуміють, що пережили військовослужбовці;
- возз'явання з сім'єю та відновлення ролі в сім'ї;
- приєднання чи створення нової спільноти, тобто адаптація ветерана та його родини до суспільного оточення;

- готовність та повернення до цивільної трудової зайнятості.
- адаптація до забезпечення основних потреб (наприклад, їжа, одяг, житло);
- адаптація до іншого темпу життя та роботи;
- адаптація до цивільних сервісів – лікарських, бюрократичних, юридичних, побутових.

Психологічна допомога ветеранам в США надається в різних аспектах роботи з ними, з використанням різного роду системних психологічних програм [3; 5].

Не зважаючи на значні зусилля щодо адаптації ветеранів до цивільного життя, в діяльності існують і суттєві недоліки. Як заявив в інтерв'ю журналу *Military Times* сенатор Джон Тестер, новий голова комітету Сенату США у справах ветеранів: «Ми робимо величезну роботу з перетворення цивільних осіб на воїнів. Але ми не так добре справляємося з перетворенням воїнів на цивільних осіб» [9]. (Denis McDonough. *The Challenges Facing the Department of Veterans Affairs in 2021*. Report. <https://www.americanprogress.org/article/challenges-facing-department-veterans-affairs-2021/>).

Вважаємо, що вищезазначені проблеми цілком співвідносні з проблемами роботи з ветеранами війни в Україні, психологічна (особливо конфліктогенна) складова яких, потребує ретельного опрацювання, перш за все, в контексті методології. Запобігання конфліктної взаємодії ветерана з оточуючим соціальним середовищем при вирішенні нагальних проблем їхньої адаптації до цивільного життя передбачає напрацювання навичок когнітивного спілкування, коригування стереотипів агресивного поведіння та зняття посттравматичної симптоматики. Тренінгові програми психологічної роботи з ветеранами доцільно насичувати техніками вирішення кризових сценаріїв, формуючи толерантне ставлення в ситуаціях кризової комунікації.

Цілком ефективною вважаємо допомогу, яка може надаватись ветерану безпосередньо при вирішенні конфліктної ситуації попередньо обізнаним і психологічно налаштованим ветераном (побратимом) за принципом «рівний рівному» (peer-to-peer). З переліку можливих форм несудового вирішення конфліктів – медіації, консиліації, арбітражу, примирення, вважаємо найбільш прийнятною використання медіаційної процедури. Основною перевагою цієї процедури є беззастережність позиції побратима, нейтральність його поведінки, відсутність зобов'язуючих вимог щодо учасників конфлікту (ветерана та іншої особи), підготовленість побратима у з'ясуванні інтересів сторін, психологічне прийняття ветераном побратима як свого, усунення емоційного компоненту взаємодії. Надважливою є допомога, яку може надати ветеранові побратим в поясненні сенсу інтересів сторін конфлікту і виробленні прийнятної варіанту

рішення. Можливим доповненням медіаційної процедури за участю підготовленого побратима можуть бути рекомендації стосовно організації кризового консультування, відображені в Наказі Міністерства соціальної політики України «Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги консультування» [2].

Таким чином, надання дієвої психологічної допомоги ветеранам війни в Україні при вирішенні проблем адаптації до цивільного життя повинно спиратись на інтеграцію найбільш ефективних компонент різних методичних підходів у формуванні навичок толерантності та безконфліктності соціальної поведінки, а також участі близьких за статусом осіб безпосередньо у конфлікті на принципах рівності та змістовності медіаційної процедури.

Список використаних джерел

1. Закон України про медіацію від 16.11.2021.
2. Наказ Міністерства соціальної політики України «Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги консультування» № 678 від 02.07.2015.
3. Elbogen EB, Wagner HR, Johnson SC, Kinneer P, Kang H, Vasterling JJ, Timko C, & Beckham JC (2013). Are Iraq and Afghanistan veterans using mental health services? New data from a national random-sample survey. *Psychiatric Services*. 10.1176/appi.ps.004792011.
4. Myers US, Haller M, Angkaw AC, Harik JM, & Norman SB (2019). Evidence-based psychotherapy completion and symptom improvement among returning combat veterans with PTSD. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*. 10.1037/tra0000360.
5. Vujanovic AA, Niles B, Pietrefesa A, Schmertz SK, & Potter CM (2011). Mindfulness in the treatment of posttraumatic stress disorder among military veterans. *Professional Psychology: Research and Practice*. 10.1037/a0022272.
6. The Challenges Facing the Department of Veterans Affairs in 2021-2023. Report. <https://www.americanprogress.org/article/challenges-facing-department-veterans-affairs-2021-2023/>.
7. Conference to examine health legal issues involving Veterans and others who break the law 28.02.2019. <https://www.research.va.gov/currents/0219.cfm>.
8. Veterans Employment Toolkit. US Department of Veterans Affairs. August 6, 2021. https://www.va.gov/vetsinworkplace/docs/em_challengesreadjust.asp.
9. Denis McDonough. The Challenges Facing the Department of Veterans Affairs in 2021. Report. <https://www.americanprogress.org/article/challenges-facing-department-veterans-affairs-2021/>.
10. Медіація у професійній діяльності юриста: підручник / за ред. Н. Крестовської, Л. Романадзе. Одеса : Екологія, 2019. 462 с.
11. Рівний рівному : посібник. Київ : Інша освіта, 2015. 57 с.

Антонюк Поліна Євгенівна,

професор кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1269-6992>

**ПРОФЕСІЙНЕ ВИГОРАННЯ
НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ
ВИЩОЇ ОСВІТИ ІЗ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ,
ЩО НАЛЕЖАТЬ ДО СФЕРИ УПРАВЛІННЯ МІНІСТЕРСТВА
ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ: ПОГЛЯД ЗСЕРЕДИНИ**

Діяльність науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти у сфері «людина – людина», як справедливо зазначають сучасні дослідники, характеризується інтенсивною міжособистісною комунікацією, під час якої нерідко утворюються ситуації, що призводять до високого емоційного напруження та хронічної стресогенності. Наслідком такого напруження є поступова втрата емоційної, когнітивної, фізичної активності, що проявляється відповідними симптомами виснаження і втомі, зниженням задоволення від виконання професійних обов'язків, загостренням хронічних хвороб, що в сукупності характеризується категорією «професійне вигорання» [1, с. 267]. При цьому рівень професійного вигорання серед викладачів закладів вищої освіти вважається одним із найвищих у порівнянні з іншими сферами суспільної діяльності [1, с. 268]. Це пояснюється високими вимогами до професійної діяльності науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти: постійною підтримкою належного рівня професіоналізму, відповідальністю за результати своєї діяльності, адекватним реагуванням на зміну ситуації та прийняттям відповідних рішень тощо.

Зважаючи на специфіку діяльності науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти та пов'язаними з цим причинами професійного вигорання, вважаємо, що у відповідній категорії працівників закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, що належать до сфери управління МВС України, існують додаткові фактори, що суттєво відображаються на темпі та рівні професійного вигорання й негативно впливають як на кожен конкретну особистість, залучену до освітнього процесу, так і на результати освітньої діяльності в цілому.

Так, відповідно до п. 6¹ ч. 1 ст. 1 Закону України «Про вищу освіту» *заклад вищої освіти із специфічними умовами навчання* - заклад вищої освіти державної форми власності, який здійснює на певних рівнях вищої освіти підготовку курсантів (слухачів, студентів), ад'юнктів для подальшої служби на посадах середнього та вищого складу Національної

поліції України, начальницького складу з метою задоволення потреб Міністерства внутрішніх справ України, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань [2].

З наведеного визначення логічним вбачається висновок, що «специфічність» навчання поширюється на здобувачів вищої освіти, що пов'язано зі сферою їх подальшої професійної діяльності, а не на науково-педагогічних працівників.

Разом з тим, відповідно до п. 7 ч. 4 ст. 13 Закону України «Про вищу освіту» законодавець наділяє Державні органи, до сфери управління яких належать вищі військові навчальні заклади, заклади вищої освіти із специфічними умовами навчання, військові навчальні підрозділи закладів вищої освіти, правом своїми нормативно-правовими актами встановлювати особливі вимоги щодо, в тому числі, кандидатів на посади педагогічних, науково-педагогічних та наукових працівників та конкурсного відбору на посади педагогічних, науково-педагогічних та наукових працівників. Причому звільняє розробника від необхідності погодження таких нормативно-правових актів із центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки при їх затвердженні [2].

Таким чином, крім відповідності загальним вимогам, що висуваються до кваліфікаційного рівня науково-педагогічних працівників, визначених Ліцензійними умовами провадження освітньої діяльності, затверджених постановою Кабінету міністрів України від 30.12.2015 № 1187 [3, п.п. 36–38], науково-педагогічні працівники закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання повинні відповідати додатковим критеріям, що вже потенційно створює для них додаткові стандарти їх професійної (науково-педагогічної) діяльності, та, відповідно, й додаткові фактори напруженості - важливого чиннику професійного вигорання.

Щодо науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, що належать до сфери управління МВС України, то наказом МВС України від 13.02.2020 № 123 (далі – Наказ) встановлені додаткові стандарти – Професійні, освітні і кваліфікаційні вимоги, яким повинні відповідати поліцейські для зайняття вакантних посад у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських (далі – Вимоги) [4].

Для визначення ступеню впливу на процес професійного вигорання науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, що належать до сфери управління МВС України, вважаємо за доцільне проаналізувати положення цього нормативно-правового акту.

Так, вже сама назва Наказу не відповідає положенням Закону України «Про вищу освіту», який визначає, що заклади вищої освіти зі специфічними умовами навчання здійснюють «...підготовку курсантів (слухачів, студентів), ад'юнктів для подальшої служби...» [2], а не поліцейських, як визначає Наказ. Відповідно до ст. 17 Закону України «Про Національну поліцію» поліцейським є громадянин України, який склав Присягу поліцейського, проходить службу в поліції і якому присвоєно спеціальне звання поліції [5].

Крім того, згідно п. 1 Вимог «Професійні, освітні і кваліфікаційні вимоги, яким повинні відповідати поліцейські для зайняття вакантних посад у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, застосовуються до поліцейських, які **відраджаються** (*виділено автором*) відповідно до статті 71 Закону України «Про Національну поліцію» на вакантні посади закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських». В той же час п. 9 Вимог не лише виходить за рамки сфери регулювання Наказу та встановлює порядок **звільнення** (*виділено автором*) осіб, що вже проходять службу на посадах в закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, але й також порушує положення ст. 22 Конституції України, звужуючи зміст та права таких осіб на момент видання нормативно-правового акту [6].

Формат висвітлення проблематики обмежує нас щодо можливості повного аналізу змісту Вимог, тому вважаємо за необхідне звернути увагу на ключовий аспект: п. 9 Вимог передбачає, що «безперервний стаж роботи поліцейських ... на вакантних посадах... (*в закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, що належать до сфери управління МВС України – примітка автора*) не повинен перевищувати 5 років» [4]. По закінченню п'ятирічного терміну, за задумкою розробника, особа звільняється з посади науково-педагогічного працівника та повертається в розпорядження поліції, а повторно відрядження до закладу вищої освіти може бути (*а може і не бути – примітка автора*) не раніше, ніж через 6 місяців після повернення в розпорядження поліції [4].

За таких умов спостерігаємо об'єктивну відсутність мотивації для особистісного та професійного розвитку науково-педагогічних працівників: з одного боку вони повинні здійснювати заходи, спрямовані на забезпечення ними рівня досягнень у професійній діяльності за останні п'ять років, визначених у п. 38 Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності [3]; з іншого – здійснювати професійну діяльність, розуміючи, що через п'ять років вони повинні залишити науково-педагогічну діяльність та займатися іншим видом діяльності, як то визначають Вимоги [4].

На нашу переконливу думку, такі умови здійснення професійної діяльності науково-педагогічними працівниками закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, що належать до сфери управління МВС України, напряду впливають на емоційний стан працівників, формуючи формальне, цинічне ставлення до своєї професійної діяльності та її результатів, знецінюючи особистісні здобутки науково-педагогічних працівників, позбавляючи відповідальності за свою діяльність та, власне, змісту самої діяльності. Необхідно додати, що окрім наведених Вимог, причинами, що обумовлюють професійне вигорання таких науково-педагогічних працівників слід вважати: відсутність визначеного законом порядку присвоєння чергових спеціальних звань (виступає мотивуючим фактором для осіб, що проходять службу в державних органах, яка передбачає присвоєння спеціальних звань); відсутність визначеного законом порядку здійснення певних видів матеріального забезпечення та доплат, наприклад, забезпечення форменим одягом, виплат за відрядження тощо (матеріальний аспект діяльності напряду впливає на її якість); обмеження щодо реалізації свого професійного потенціалу у певних формах, визначених для поліцейських, як то, наприклад, участь у миротворчій діяльності в складі Національного контингенту; виконання функцій, не притаманних науково-педагогічним працівникам, наприклад, залучення до охорони публічного порядку та безпеки тощо. При цьому, звичайно, ми залишаємо місце для дискусій з приводу нашої думки.

Таким чином, вимушені констатувати, що за наявних умов професійної діяльності професійне вигорання науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, що належать до сфери управління МВС України, має зрозумілі об'єктивні причини. Усунення об'єктивних причин та створення умов для професійного розвитку таких науково-педагогічних працівників безсумнівно сприятиме підвищенню якості та авторитету «відомчої» освіти та наукових розробок закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, що належать до сфери управління МВС України. В сучасних же реаліях дещо незрозумілою виглядає ставлення Міністерства внутрішніх справ до своєї «відомчої» освіти: в той час як об'єктивно визнано, що з часом професійна компетентність (та кваліфікація) науково-педагогічного та наукового працівника зростає (що закладено в умови здійснення освітньої діяльності, присвоєння наукових звань тощо), Міністерство внутрішніх справ України заперечує закономірності об'єктивної дійсності, встановлюючи Вимоги і тим самим знецінюючи професіоналізм науково-педагогічних працівників.

Список використаних джерел

1. Юрценюк О. С. & Напрєснко О. К. (2023). Синдром професійного вигорання у викладачів закладів вищої освіти. *Детермінанти посилення ролі освіти у повоєнному відновленні*

України: зб. матеріалів Міжнар. науково-практичної конференції для освітян (Чернігів, 22 березня 2023 року). С. 267–268.

2. Про вищу освіту: Закон України від 01 січня 2014 року № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.

3. Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності: постанова Кабінету міністрів України від 30 груд. 2015 р. № 1187. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1187-2015-%DF#Text>.

4. Про затвердження Професійних, освітніх і кваліфікаційних вимог, яким повинні відповідати поліцейські для зайняття вакантних посад у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських: Наказ МВС України від 13 лют. 2020 р. № 123. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0199-20#Text>.

5. Про національну поліцію: Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.

6. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

УДК 159.9.073

Байда Максим Степанович,

начальник науково-дослідної лабораторії морально-психологічного супроводження службово-бойової діяльності Національної гвардії України науково-дослідного центру службово-бойової діяльності Національної гвардії України Національної академії Національної гвардії України, доктор філософії з державної безпеки
ORCID:<https://orcid.org/0000-0001-7658-4709>;

Приходько Ігор Іванович,

начальник науково-дослідного центру службово-бойової діяльності Національної гвардії України Національної академії Національної гвардії України, доктор психологічних наук, професор
ORCID:<https://orsid.org/0000-0002-4484-9781>

ЗМІСТ МОТИВАЦІЙНО-ВОЛЬОВОЇ СФЕРИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ РІЗНИХ КАТЕГОРІЙ ТА ДОСВІДОМ УЧАСТІ У БОЙОВИХ ДІЯХ

Готовність та бажання військовослужбовців здійснювати свої функціональні обов'язки – це головна вимога досягнення мети при поставленому службово-бойовому завданні. В такому випадку мотивація службово-бойової діяльності військовослужбовців

Національної гвардії України (НГУ) є особливим видом сукупності процесів, які регулюють професійну активність військовослужбовців.

Для ефективного управління особовим складом перед кожним командиром постає питання у виявленні внутрішніх сил, які будуть спонукати військовослужбовців, і сукупність зовнішніх умов, які сприятимуть позитивній мотивації. Щоб визначити, як і в яких пропорціях потрібно використовувати внутрішні та зовнішні винагороди для мотивації, командир (начальник) повинен встановити, які саме потреби та провідні мотиви існують у його підлеглих, тобто як ефективно здійснювати мотивування [1].

Виходячи з результатів опитування за допомогою “Закритої анкети вивчення мотивації професійного вибору абітурієнтів ВНЗ МВС” у більшості військовослужбовців встановлена сприятлива мотивація до служби в НГУ. Така мотивація характеризується високим рівнем самостійності у виборі професії військового; адекватним уявленням про професію; усвідомленням необхідності долати труднощі, що пов’язані з особливостями військової служби як у повсякденній діяльності, так і бойових чи наближених до них умовах; розумінням соціальної значущості, необхідності морального вибору і високої відповідальності у професійній діяльності військовослужбовця НГУ. Окрім професійно та соціально значущих мотивів, досліджувані військовослужбовці зі сприятливою мотивацією до служби притаманне прагнення до творчої самореалізації в професійній діяльності, до особистісного і професійного самовдосконалення. Так, наявність у мотиваційній структурі респондентів вищезгаданих професійних, соціальних та пізнавальних мотивів вказує на достатньо сформовану мотиваційну сферу.

Військовослужбовці різних категорій та з різним досвідом участі у бойових діях мають досить подібні мотиваційні профілі, в яких провідне місце займають такі мотиви, як: «Мотиви, що пов’язані з об’єктивними соціально заданими цілями і змістом їх професії» (20,70±3,99), «Мотиви, що пов’язані з прагненням компенсувати характерологічні недоліки» (18,07±4,78), «Мотиви, що пов’язані з особистісним розвитком і професійним удосконаленням» (17,84±4,94) та «Самостійний вибір професії» (17,81±4,93). Такі дані характеризують загальну вибірку досліджуваних, як таких, що усвідомлюють місію обраної професії, її соціальну значимість та прагнуть до особистісного і професійного розвитку. При цьому за рахунок професії вони хочуть «виховувати» в собі чоловічі якості (воля, сила, твердість, стійкість, рішучість та ін.) для того, щоб, по-перше, відповідати власним уявленням про ідеального військовослужбовця, а по-друге, доказати оточуючим свою готовність до труднощів військової служби та серйозності намірів щодо професійного вибору. Це є, як ми вже зазначали, адекватною та

сприятливою мотивацією для подальшого проходження ними військової служби та виконання своїх професійних обов'язків. Отримані дані дозволяють зазначити про певні розбіжності між досліджуваними групами військовослужбовців.

Вивчення потребової складової мотиваційної сфери військовослужбовців НГУ, що здійснювалось за допомогою методики «Визначення мотиваційного профілю особистості» (автори Ш. Річі та П. Мартіна в адаптації О.Г. Шмельова, дозволяє прийти до висновку, що респондентам притаманна вираженість потреб на середньому рівні, окрім «потреби у впливовості та владі, прагненні керувати іншими», що виражена на високому рівні (показник по загальній групі військовослужбовців $26,98 \pm 6,32$). Таким військовослужбовцям необхідно надавати можливість конструктивно впливати на інших для досягнення поставлених службово-бойових задач. Причому навчання прийнятним методам впливу і прийомам реалізації влади, що включає практичне тренування, має становити важливу частину їх мотивації.

Також визначено основні потреби загальної вибірки респондентів, які спонукають їх до обраної професійної діяльності: «потреба у високій заробітній платі та матеріальній винагороді» ($33,49 \pm 7,99$); «потреба у чіткому структуруванні роботи та зворотному зв'язку» ($32,76 \pm 6,27$); «потреба у завоюванні визнання з боку інших людей» ($31,31 \pm 5,80$) та «потреба в цікавій, суспільно корисній праці» ($31,26 \pm 6,02$).

Для загальної вибірки військовослужбовців НГУ низку пріоритетних потреб також доповнюють «потреба в самовдосконаленні, зростанні й розвитку як особистість» ($30,87 \pm 4,49$) та «потреба ставити для себе сміливі цілі і досягати їх» ($30,47 \pm 4,79$). При чому остання дещо більш виражена у військовослужбовців військової служби за контрактом, які не мають досвіду участі у бойових діях ($30,93 \pm 4,50$), аніж у військовослужбовців-контрактників ($29,71 \pm 4,50$), які цей досвід вже отримали ($t=2,24$, $p \leq 0,05$). Так, можливо, не маючи досвіду участі за таких надважких, ризикованих для життя та здоров'я умов як участь у бойових діях, слухаючи розповіді побратимів, які цей досвід отримали, військовослужбовці-контрактники бажають «перевірити себе» на мужність, сміливість, довести собі чи оточуючим, що вони гідні звання «учасника бойових дій», досягти цього почесного статусу. Тому «сміливі цілі» сприймаються ними як виклики, випробування, як нові можливості для задоволення потреби у досягненні соціального статусу військовослужбовця НГУ, що має участь у бойових діях.

Виходячи з актуальних потреб загальної вибірки респондентів очевидно, що військовослужбовці орієнтовані і на сам процес роботи, тобто виконувати цікаву, суспільно корисну справу, і на отримання зовнішніх відчутних результатів, матеріальних винагород. Поєднання

таких потреб вказує на те, що, з однієї сторони, для цих військовослужбовців саме військова справа є бажаним джерелом матеріального благополуччя та їм не байдуже за що саме вони отримують грошове забезпечення. З іншої сторони, для них є важливим визнання їх заслуг, особливо матеріальна (пільги, додаткові грошові виплати тощо) складова професійної діяльності.

Вони чітко розуміють необхідність статутних правил взаємовідношень між військовослужбовцями, відносин підлеглості, дотримання положень наказів, законів, усвідомлюють високу відповідальність професійної діяльності, що ними здійснюється. Окрім цього, таким військовослужбовцям притаманна орієнтація на отримання бажаного статусу, що дасть можливість використовувати впливовість та владу, бажання досягти більш високого рівня професійної компетентності, на прагнення до самоактуалізації, самовдосконалення та самовираження, подолання викликів тощо.

Таким чином, аналіз результатів емпіричного дослідження змісту мотиваційно-вольової сфери у військовослужбовців різних категорій та досвіду участі у бойових діях показав, що у більшості з них встановлена сприятлива мотивація до служби в НГУ. Про що свідчить високий рівень самостійності у виборі професії військовослужбовця; об'єктивне уявлення стосовно змісту та цілі обраної професії (її соціальної значимості); розуміння необхідності долати труднощі, що пов'язані з особливостями військової служби як у повсякденній діяльності, так і бойових чи наближених до них умовах; усвідомлення необхідності морального вибору і високої відповідальності у професійній діяльності військовослужбовця НГУ; бажання особистісного розвитку і професійного удосконалення. Варто вказати, що за названими особливостями показники дещо вищі у офіцерів, ніж у військовослужбовців військової служби за контрактом. Особливо це стосується самостійності вибору професії та прагнення до підвищення професійної компетентності та самоактуалізації.

Пріоритетними мотиваційними рушіями професійної діяльності (потребами) загальної вибірки військовослужбовців НГУ є бажання отримати високу оцінку за виконання функціональних обов'язків: як матеріальну (висока заробітна плата, премії, пільги тощо), так і нематеріальну винагороду (визнання з боку інших людей, влада, авторитетність). При цьому для військовослужбовців НГУ є важливим, саме за що вони отримують таку винагороду – вони воліють виконувати цікаву, суспільно корисну працю.

Проте є певна частка військовослужбовців (порівняно більше їх серед військовослужбовців військової служби за контрактом, які не мають статусу учасника бойових дій, ніж серед офіцерів з подібним статусом), які орієнтовані в більшій мірі на задоволення власних потреб, а саме: вирішення матеріально-побутових проблем; отримання

пільг, привілеїв, влади над іншими, отримання емоційного задоволення від цього; компенсування характерологічних недоліків (наприклад, невпевненість в собі, недовіра людям) за рахунок професії; бажання бути приналежним до певної соціальної групи; вдоволення асоціальних потреб, які можна вирішити за допомогою статусу, іміджу представника сил безпеки та оборони, наприклад, для незаконного отримання вигоди, матеріальної винагороди тощо. Професія для таких військовослужбовців забезпечує відносини залежності, в яких особистий розвиток та добробут ставляться у залежність від реалізації асоціальних потреб.

Список використаних джерел

1. Осьодло В. І. Психологія професійного становлення офіцера: монографія. Київ : ПП Золоті Ворота, 2012. 463 с.

УДК 159.9:351.74(477)

Барко Вадим Іванович,

головний науковий співробітник Державного науково-дослідного інституту МВС України, доктор психологічних наук, професор
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4962-0975>;

Барко Вадим Вадимович,

провідний науковий співробітник Державного науково-дослідного інституту МВС України, кандидат педагогічних наук, старший дослідник
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3836-2627>

ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОФІЛІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ (ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ЗАСТОСУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНО- ТИПОЛОГІЧНОГО ОПИТУВАЛЬНИКА)

Індивідуально-типологічний опитувальник (ІТО) розроблений Л.М. Собчик у 2003 році і побудований на основі ортогональної моделі особистості і теорії провідних тенденцій [2; 3]. Провідна тенденція представляє собою стійку, стрижневу якість особистості, що корінням сягає типу вищої нервової діяльності, конституціонально заданих властивостей людини і визначає індивідуальні особливості адаптаційних механізмів, стиль мислення, міжособистісної поведінки, силу потреб і мотивації, тип реакції на стрес. Вона впливає на формування й вищих рівнів індивідуальності – соціальної спрямованості, ієрархії цінностей, свідомої мотивації, моральних орієнтирів. Інтегративним центром цього конструкта є самосвідомість, яка включає усвідомлене «Я» в контексті соціальних відносин [2–8].

Індивідуально-особистісна типологія базується на протиставленні контрастних властивостей, які є ортогональними:

інтроверсія – екстраверсія, тривожність – агресивність, лабільність (емотивність) – ригідність, сензитивність – спонтанність. Ці властивості співвідносяться з параметрами нервової системи: активованість – інактивованість, лабільність – інертність, динамічність збудження – динамічність гальмування, сила – слабкість.

ІТО дозволяє діагностувати індивідуально-психологічні особливості за вісьмома базовими шкалами: 1 – екстраверсія; 2 – спонтанність; 3 – агресивність; 4 – ригідність; 5 – інтроверсія; 6 – сензитивність; 7 – тривожність; 8 – лабільність (емотивність); на основі чого побудувати індивідуально-особистісний профіль працівника поліції. В психології поняття «профіль особистості» або «особистісний профіль» означає певний набір індивідуально-особистісних властивостей, які якісно і кількісно характеризують людину в загальноприйнятих термінах психологічної діагностики [6]. Індивідуально-особистісний профіль означає перелік, якісну характеристику, а також кількісний діапазон психологічних показників, які характеризують успішного фахівця, професіонала в певній галузі діяльності.

Для оцінювання ступеню психологічної придатності особи до службової діяльності нами запропонована трирівнева порядкова шкала: 1 рівень – високий рівень придатності до діяльності; 2 рівень – достатній; 3 рівень – недостатній (низький). Проведене дослідження із застосуванням опитувальника ІТО дозволило детальніше уточнити основні варіанти психологічних профілів працівників поліції.

1) Збалансований профіль (14 % обстежених). *Змішаний тип реагування.*

Властива збалансованість провідних тенденцій (усі шкали перебувають в межах норми – 3–4 бали).

Індивідуально-особистісні особливості: гармонійна особистість, усі тенденції виражені рівномірно. *Прогноз успішності професійної діяльності – 1 рівень (високий).*

2) Гіперстенічний профіль (13 %). *Гіпертимний тип реагування.*

Показники екстраверсії, спонтанності, агресивності (шкали 1-2-3) дещо підвищені і перебувають в межах 5–7 балів).

Характерологічні риси – активність, комунікабельність, помірна агресивність, рішучість, сміливість, тенденція до самореалізації, незалежності, лідерства і самоствердження. *Прогноз успішності професійної діяльності – 1 рівень (високий).*

3) Комунікабельний профіль (12 %). *Змішаний тип реагування.*

Показники екстраверсії і лабільності (шкали 8 і 1) помірно підвищені (5–7 балів). Активність, відкритість, комунікабельність, балакучість, нездатність до монотонної роботи, мінливість настрою,

емоційна нестійкість. *Прогноз успішності проф. діяльності – 1 рівень (високий).*

4) Лідерський профіль (10 %). Гіпертимний тип реагування.

Активність, відкритість, комунікабельність, самовпевненість, спонтанність поведінки, рішучість, мужність, прагнення до домінування й лідерства. *Прогноз успішності професійної діяльності – 1 рівень (високий).*

5) Активно-агресивний профіль (7 %). Гіпертимний тип реагування.

Екстраверсія і агресивність (шкали 1 і 3) помірно виражені (5–7 балів). Соціальна активність, спрямованість психіки на зовнішній світ, прагнення працювати серед людей і бути в центрі подій, відкритість, оптимізм. *Прогноз успішності професійної діяльності – 2 рівень (достатній).*

6) Активно-незалежний профіль (7 %). Змішаний тип реагування.

Екстраверсія і ригідність (шкали 1 і 4) помірно виражені (5–7 балів). Активність, самовпевненість, незалежність, педантизм, практичність, акуратність, принциповість, прагнення до домінування. *Прогноз успішності професійної діяльності – 2 рівень (достатній).*

7) Неконформний профіль (6 %). Гіпертимний тип реагування.

Показники спонтанності та агресивності (2 і 3) помірно підвищені (5–7 балів). Активність, самостійність, незалежність, комунікабельність, помірна агресивність і егоїстичність, активне відстоювання своїх поглядів, позитивна самооцінка, тенденція до самореалізації. *Прогноз успішності діяльності – 2 рівень (достатній).*

8) Компромісний профіль (6 %). Змішаний тип реагування.

Показники тривожності і лабільності (шкали 7–8) (помірно підвищені (5–7 балів). Здатність до співробітництва, готовність до компромісів в ситуаціях конфлікту, емпатійність, готовність допомагати. *Прогноз успішності професійної діяльності – 2 рівень (достатній).*

9) Конформний профіль (6 %). Змішаний тип реагування.

Показники тривожності і сензитивність (шкали 6–7) помірно підвищені (5–7 балів) при нормативних значеннях інших шкал. Обережність в поведінці, відповідальність за доручену справу, скромність, вразливість, поступливість, схильність до компромісів, чутливість. *Прогноз успішності професійної діяльності – 2 рівень (достатній).*

10) Гіпостенічний профіль (5 %). Гіпотимний тип реагування.

Показники інтроверсії, сензитивності і тривожності (шкали 5-6-7) помірно підвищені (5–7 балів). Обережність при прийнятті рішень, відповідальність за доручену справу, скромність, вразливість,

тенденція до самотності і самостійності, залежність від групи. *Прогноз успішності професійної діяльності – 2 рівень (достатній).*

11) **Залежний профіль (5 %).** Гіпотимний тип реагування.

Показники інтроверсії і сензитивності (шкали 5–6) помірно підвищені (5–7 балів). Замкнутість, обережність, відповідальність за доручену справу, скромність, вразливість, самостійність, залежність від групи. *Прогноз успішності професійної діяльності – 2 рівень (достатній).*

12) **Індивідуалістичний профіль (3 %).** Змішаний тип реагування

Показники інтроверсії і ригідності (шкали 4–5) помірно підвищені (6–7 балів). Індивідуалізм, песимізм, інертність установок, суб'єктивізм, наполегливість і підозрілість, депресивні настрої. *Прогноз успішності професійної діяльності – 3 рівень (недостатній).*

13) **Конфліктний профіль (2 %).** Змішаний тип реагування.

Показники ригідності і агресивності (шкали 3–4) помірно підвищені (6–7 балів). Самостійність, незалежність, наполегливість, недовіра до оточення, прагнення відстоювати власні інтереси. соціальна пасивність поєднуються з конфліктністю. *Прогноз успішності професійної діяльності – 3 рівень (недостатній).*

14) **Шизоїдний профіль (2 %).** Змішаний тип реагування

Показники інтроверсії та спонтанності (шкали 2 і 5) помірно підвищені (6–7 балів). Індивідуалізм, інтровертованість, замкнутість, стійкість власних поглядів і переконань, схильність до перепадів настрою, поєднання підвищеної чутливості з емоційною холодністю і відчуженістю. *Прогноз успішності професійної діяльності – 3 рівень (недостатній).*

15) **Інфантильний профіль (2 %).** Змішаний тип реагування.

Показники екстраверсії, спонтанності і лабільності (шкали 8-1-2) помірно підвищені (6–7) балів). Активність, відкритість, комунікабельність, рухова розгальмованість, безвідповідальність, самовпевненість, невміння дотримуватись субординації, непередбачуваність поведінки і висловів. *Прогноз успішності професійної діяльності – 3 рівень (недостатній).*

Розрахунки показують, що майже половина (49 %) поліцейських мають психологічні профілі, які відповідають першому, високому рівню психологічної придатності. Значна частка обстежених (42 %) мають другий, достатній рівень, який характеризується нормативними, але: а) дещо завищеними показниками стеничних шкал (спонтанності, агресивності, або, б) підвищеннями шкал гіпотимного чи змішаного типів. Нарешті, незначна група (9 % осіб) продемонстрували третій, низький (недостатній) для діяльності рівень придатності. Це особи, які виявили ознаки індивідуалістичного конфліктного, шизоїдного або інфантильного профілів, які характеризуються високою ймовірністю

настання певних варіантів дезадаптації (істероїдних, неврастенічних, депресивних тощо).

Висновки. Таким чином, в результаті проведеного дослідження отримано численні варіанти індивідуально-особистісних профілів працівників поліції. Наведені у статті психологічні профілі допоможуть психологам підрозділів психологічного забезпечення Національної поліції науково обґрунтувати формулювати прогноз успішності службової діяльності кандидатам на посади поліцейських при проведенні психологічного етапу професійного добору, а також діючим працівникам поліції при проведенні конкурсу на заняття вакантних посад, здійсненні процедури атестації тощо.

Список використаних джерел

1. Барко, В.В., Барко, В.І., Кирієнко, Л.А. (2017). Професійний психологічний відбір на службу до поліції з використанням адаптованого індивідуально-типологічного опитувальника. *Право і безпека*, 2 (66), 125–132.

2. Барко, В.В., Барко, В.І., Остапович, В.П. (2022). За заг. редакцією Криволапчука В. О. (Eds). Використання адаптованих зарубіжних психодіагностичних методик у Національній поліції України: *психологічний практикум* (с. 264). Київ : «Видавництво Людмила».

3. Методики психологічної діагностики індивідуально-психологічних особливостей працівників Національної поліції України: методичні рекомендації (2020) / Криволапчук В.О, Сизоненко А.С., Остапович В.П., Барко В.І.; Київ: ДНДІ МВС України. 78 с.

4. Професіограми за основними видами поліцейської діяльності: наук.-практ.посіб. (2018) / В.П. Остапович, І.О. Дубова, В.І. Барко та інші; за заг. ред. проф. В.О. Криволапчува. Київ: ДНДІ МВС України; ФОП Кандиба Т.П., 244 с.

5. Ostapovich, V., Barko, V., Okhrimenko, I., Yevdokimova, O., Ponomarenko, Y., Prontenko, K., Antonova, O., Sydorчук, N., Sokolovskyi, O., & Bloshchynskyi, I. (2020). Psychological profile of successful criminal Police Officer. *International Journal of Applied Exercise Physiology*, 9(3), 120-133. <http://www.ijaep.com/index.php/IJAE/article/view/755>.

6. Cochraine, R. E., Tett, R., Vandecreek, L. (2003). Psychological Testing and the Selection of Police Officers. A National Survey. *Criminal Justice and Behavior*, 30(5):511-537 · <https://www.researchgate.net/publication/247743668>.

7. Dunnette, M. D., Borman, W. C. (1979). Personnel Selection and Classification Systems. *Annual Review of Psychology*. 30(1). Pp. 477–525. DOI: <https://doi.org/10.1146/annurev.ps.30.020179.002401>.

Беляєва Катерина Володимирівна,
інспектор-кінолог кінологічного центру
Головного управління Національної поліції
України в Київській області, доктор філософії
в галузі права
ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-4696-996X>

КАНІСТЕРАПІЯ ЯК СПОСІБ ПІДВИЩЕННЯ ДОВІРИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ДО ПСИХОЛОГІВ ТА МЕДИЧНОГО ПЕРСОНАЛУ В РАМКАХ МЕДИКО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ

Каністерапія – психосоціальний і фізіореабілітаційний вплив на людей, які цього потребують, через спеціально керованих і навчених собак [3].

Дослідження цього методу, проведені закордонними вченими – Дж. Аббудом, К. Алленом, М. Р. Бенксом, Я. Бараком, С. Шу, Р. Боде, К. Діфінбеком, М. Камінські, М. Камаморі, К. Лафрансом, Дж. Макніколасом, М. Нагасавою, Л. Россою, М. Самсом, А. Ву та іншими – продемонстрували позитивний вплив взаємодії з собаками на фізіологічні, психологічні, фізичні та соціальні показники осіб, що проходили лікування та/або реабілітацію.

Зокрема було виявлено, що взаємодія з собакою сприяє: зменшенню тривоги, фобій, агресії та стресу; збільшенню рівню окситоцину та зменшенню частоти серцевих скорочень; підвищенню самооцінки та самоповаги, мінімізації відчуття самотності, підвищенню самоконтролю, покращенню настрою та покращенню орієнтації у реальності, що в цілому покращує якість життя людини; зменшенню кількості відмов від фізіотерапевтичних тренувань; підвищенню мотивації до відновлення рухових функцій; мотивуванню людей до соціальної взаємодії [напр., 5, 228; 7, 575; 9, 323; 8; 10, 235; 11, 356 та ін.].

Одним з ефектів каністерапії, несподівано виявленим дослідниками, стало підвищення довіри пацієнтів-учасників досліджень до медичного персоналу [3, 7–19; 6].

На сьогодні такий аспект каністерапії є надзвичайно актуальним для України в контексті медико-психологічної реабілітації військовослужбовців, що перебувають у військових госпіталях. Адже і у Міністерстві оборони України, і у Міністерстві охорони здоров'я України вже неодноразово звертали увагу на упереджене ставлення військовослужбовців до психологічних послуг та до самих психологів [2; 4].

На негативне ставлення військовослужбовців до можливості отримання психологічної допомоги, що ставало на заваді якісному відновленню в цілому, звернули увагу й ми, за час роботи у військових

медичних закладах, яка проводиться з квітня 2022 р. по сьогоднішній день. Аби виявити причини упередженості, ми опитали 100 пацієнтів чоловічої статі (жінки є більш відкритими до взаємодії з психологом), віком від 35 до 65 років, що мають вищу освіту та не мають вищої освіти, проживають у місті або у селі. Усі опитані отримали середньої тяжкості або тяжкі поранення. Серед опитаних були добровольці та мобілізовані.

В ході опитування ми намагалися встановити рівень довіри до психологів, рівень готовності до співпраці, бажання отримати результат психологічної реабілітації. Опитування однієї й тої ж особи проводилися до застосування каністерапії та через кілька занять, на яких були присутні собаки. Кількість занять, після проведення яких проводилося повторне опитування, коливалося в залежності від часу перебування пацієнта у закладі. Ми намагалися проводити повторне опитування після 4-ї зустрічі. Однак траплялося, що пацієнт виписувався раніше, тож ми опитували їх після 3-ї або 2-ї зустрічі.

Попередньо недовіру до психолога висловили 30 осіб. Вік наймолодшого опитуваного 44 роки, найстаршого 63. Вищу освіту мають 17. Працювали за фахом 4. 19 осіб проживає у селі, 11 у місті. 9 осіб служать з 2015 р., добровольці. 5 осіб добровільно розпочали службу у Збройних силах України з 2022 р.

Головні аргументи небажання взаємодіяти з психологом: «психолог це забаганка забезпечених людей», «ніхто в мене в сім'ї з психологом не спілкувався і нічого», «зайва витрата часу, краще (покурити, полежати, погратися з телефоном)».

Страх «загриміти у дурку» висловили 19 опитаних віком від 50 до 65 р. Вищу освіту мають 7. Працювали за фахом 2. 12 осіб проживає у селі, 7 у місті. 5 осіб служать з 2015 р., добровольці. 7 осіб добровільно розпочали службу у Збройних силах України з 2022 р.

Головні аргументи: «психолог потрібен тому, в кого з головою не в порядку, а у мене все нормально», «спочатку психолог, а потім і у "псих ушку"», «соромно друзям розповісти про відвідини психолога».

25 осіб не бажали спілкуватися із психологом через те, що він/вона не був у зоні бойових дій. Вік наймолодшого опитуваного 35 років, найстаршого 51. Вищу освіту мають 18. Працювали за фахом 10. 9 осіб проживає у селі, 16 у місті. 5 осіб служать з 2015 р., добровольці. 6 осіб добровільно розпочали службу у Збройних силах України з 2022 р.

Головні аргументи: «спочатку повоюй, потім будеш лікувати», «що він може знати про (ситуацію)», «як опиниться на моєму місці, тоді й поговоримо» (ампутанти).

11 осіб виявили готовність спілкуватися з психологом через те, що вважали перебування у медичному закладі нудним і психолог був своєрідною розрадою. Разом з тим ці особи не бажали відкриватися,

уникали участі у психологічних практиках, із недовірою ставилися до завдань, як давав психолог. Вік наймолодшого опитуваного 37 роки, найстаршого 63. Вищу освіту мають 6. Працювали за фахом 2. 3 особи проживає у селі, 8 у місті. Служать з початку повномасштабного вторгнення. Добровольців немає.

6 осіб висловили повну готовність до співпраці з психологом, мали позитивні очікування щодо результатів реабілітації, старанно виконували завдання. Вік наймолодшого опитуваного 35 роки, найстаршого 55. Вищу освіту мають 5. Працювали за фахом 4. 1 особа проживає у селі, 5 у місті. 3 особи служать з 2015 р., добровольці. 3 особи добровільно розпочали службу у ЗСУ з 2022 р.

9 осіб з опитаних віком від 42 до 62 років байдуже поставилися до психолога. Вищу освіту з 9 осіб мають 4. Працювали за фахом 2.5 осіб проживає у селі, 4 у місті. Добровольців немає.

Повторне опитування після зустрічі із психологом за участі собак (групові терапії та індивідуальні зустрічі) показало наступне: з 30 опитаних, що висловлювали недовіру, свою думку змінили 22 особи; з 19 осіб, що мали страх перед психологом, свою думку змінили 15; з 25 осіб, які агресивно ставилися до психолога думку змінили 20; з 11 осіб, які пасивно відносилися до виконання психологічних практик, 10 стали активно приймати участь у практиках, в яких були задіяні собаки; 6 осіб оцінили участь собак як додатковий дієвий додаток до психологічної реабілітації; з 9 осіб 5 висловили готовність працювати з психологом за умови присутності собаки/собак.

Також нами були проведені бесіди із 5-ма реабілітологами, які показали, що присутність собак під час фізіотерапії сприяла більшій старанності пацієнтів у виконанні фізичних вправ. А історія однієї тварини, яка і собі мала перелам хребта, важку операцію та складну реабілітацію, стала для багатьох пацієнтів, що втратили спроможність до вільного руху, надихаючою.

Також персонал медичних закладів відмічав, що за присутності собак пацієнти ставали рухливішими, частіше бували на вулиці, а у закладах, де собакам було дозволено знаходитися у палатах, пацієнти почали ретельніше стежити за охайністю та стали частіше приймати душ.

Таким чином у ході опитування та бесід з медичним персоналом нами було встановлено, що участь собак у медико-психологічній реабілітації військовослужбовців підвищує їх готовність та мотивацію до скорішого відновлення, сприяє покращенню дисципліни у лікувальних закладах.

Список використаних джерел

1. Каністерапія. Вікіпедія. URL: <https://uk.m.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B0%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B0%D0%BF%D1%96%D1%8F>.

2. Психологічна допомога після війни. Укрінформ : веб-сайт. URL: <https://www.ukrinform.ua/amp/rubric-ato/3720016-psihologicnoi-dopomogi-pisla-vijni-potrebuvatime-miljonna-armia-malar.html>.

3. Садрицька С. В. Проблеми каністерапії як новітнього методу практичної соціальної роботи. Міждисциплінарний електронний збірник наукових праць з соціології та соціальної роботи «SOCIOPOSTIP», № 11 (2021). URL: <file:///C:/Users/user/Desktop/%D0%9C%D0%B0%D0%B3%D1%96%D1%81%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0/white-paper-ukranian-2019-updated.pdf>.

4. Стан психічного здоров'я військовослужбовців. АрміяІнформ : веб-сайт. URL: <https://armyinform.com.ua/2023/02/28/stan-psyhichnogo-zdorovya-vijskovosluzhbovcziv-znachno-girshyj-nizh-sered-reshty-naselennya/>.

5. Allen, K., Blascovich, J., & Mendes, W. (2002). Cardiovascular reactivity and the presences of pets, friends, and spouses: The truth about cats and dogs. *Psychosomatic Medicine*, 64(5), 727–739.

6. Banks, M. R., Willoughby, L. M., & Banks, W. A. (2008). Animal-assisted therapy and loneliness in nursing homes: Use of robotic versus living dogs. *Journal of the American Medical Directors Association*, 9, 173–177.

7. Cole, K., Gawlinski, A., Steers, N., & Kotlerman, J. (2007). Animal assisted therapy in patients hospitalized with heart failure. *American Journal of Critical Care*, 16(6), 575–585.

8. Intermountain Therapy Animals. (n.d.). Intermountain therapy animals. Retrieved from http://www.therapyanimals.org/Contact_Us.html.

9. Kaminski, M., Pellino, T., & Wish, J. (2002). Play and pets: The physical and emotional impact of child-life and pet therapy on hospitalized children. *Children's Health Care*, 31(4), 321–335.

10. Kanamori, M., Suzuki, M., Yamamoto, K., Kanda, M., Matsui, Y., Kojima, E., Fukawa, H., Sugita, T., & Oshiro, H. (2001). A day care program and evaluation of animal assisted therapy (AAT) for the elderly with senile dementia. *American Journal of Alzheimer's Disease and Other Dementias*, 16(4), 234–239.

11. Wu, A. S., Niedra, R., Pendergast, L., & McCrindle, B. W. (2002). Acceptability and impact of pet visitation on a pediatric cardiology inpatient unit. *Journal of Pediatric Nursing*, 17(5), 354–362.

Білевич Наталія Олександрівна,
головний психолог відділу психологічного
забезпечення управління кадрового
забезпечення Департаменту поліції
особливого призначення «Об'єднана штурмова
бригада Національної поліції України
«Лють», доктор філософії в галузі психології
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1285-4527>

ОРГАНІЗАЦІЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ДО ПЕРЕБУВАННЯ В УМОВАХ БОЙОВОЇ ОБСТАНОВКИ ТА ВИКОНАННЯ БОЙОВИХ (СПЕЦІАЛЬНИХ) ЗАВДАНЬ

Бойовий стрес – це багаторівневий процес адаптаційної активності організму людини в умовах екстремальної бойової обстановки, який супроводжується напруженням механізмів реактивної саморегуляції та закріпленням специфічних пристосувальних психофізіологічних змін. Бойовий стрес є передпатологічним дестабілізаційним станом, що вичерпує функціональний резерв організму, збільшує ризик дезінтеграції психічної дії та стійких сомато-вегетативних дисфункцій [1].

Але під перебуванням в умовах бойової обстановки, ми маємо розуміти не тільки сам бій з усіма його чинниками впливу на психіку та отримання особовим складом під час нього бойового стресу, тобто під час безпосередньо виконання бойових (спеціальних) завдань, але весь час, який поліцейські проводять в зоні бойових дій, який складається ще й з воєнно-польового побуту, навчань, тренувань і т.д.

Під організацією побуту в бойовій обстановці, потрібно розуміти, устрій повсякденного життя, який не пов'язаний з безпосереднім виконанням бойових (спеціальних) завдань і охоплює задоволення матеріальних потреб учасників бойових дій (в їжі, одязі, житлі, підтриманні здоров'я), духовних та культурних потреб, а також потреб в спілкуванні та відпочинку. Воєнно-польовий побут справляє величезний вплив практично на всі сторони життя учасників бойових дій, на формування способу життя бойового підрозділу та окремого бійця, зокрема [2].

Тому психологічна підготовка особового складу до перебування в зоні бойових дій має бути направлена на формування у поліцейських знань, умінь та навичок необхідних не тільки для виконання бойових (спеціальних) завдань, але й здатності до довготривалого перебування у складних, небезпечних для життя і здоров'я умовах, в обстановці, що різко може змінюватися, до тривалої нервово-психічної напруги, а також долання побутових труднощів, умов далеких від комфортних, пов'язаних із виконанням професійних обов'язків.

Психологічна підготовка є напрямком психологічного забезпечення, яка реалізується шляхом формування у учасників бойових дій відповідних знань, умінь, навичок, спроможностей, а також згуртованості бойових колективів, які забезпечують їх психологічну готовність до організованих, ініціативних та активних дій в бою, стійкості до бойових стрес-чинників і негативних психологічних чинників [3].

Фактично головним завданням психологічної підготовки є за допомогою теоретичного матеріалу, планомірно організованих практичних вправ (прийомів) та цілеспрямованого їх виконання особовим складом, в умовах насичення психологічними подразниками імітуючими бойову обстановку, здійснити стрес-щеплення, з метою засвоєння поліцейськими знань та оволодіння практичними вміннями контролю своїх психологічних станів.

Серед таких необхідних в умовах бойової обстановки знань та навичок можна виділити: знання про чинники, які формують вплив на психічний стан, погіршують або покращують його, правила застосування прийомів саморегуляції психічних станів, знання про негативні психічні реакції (істерика, паніка, агресія, ступор), правила надання першої психологічної допомоги (6.П), правила надання первинної психологічної допомоги та самопомоги в екстремальних бойових умовах [4].

Виконання бойових (спеціальних) завдань потребують від поліцейських психологічної готовності до ефективних дій в екстремальних умовах. Така професійна діяльність супроводжується загрозою для життя та здоров'я; характеризується виключною динамічністю, напругою, швидкоплинністю та змінністю ситуацій; неповною, невизначеною, неправдивою чи суперечною дійсністю інформацією; дефіцитом часу для прийняття рішень; неочікуваністю виникнення нової екстремальної чи погіршення наявної ситуації та, безперечно, підвищеним ризиком для здоров'я та життя [5]. Тому, головною метою психологічної підготовки поліцейських до перебування в зоні бойових дій є формування у особового складу психологічної стійкості до довготривалого перебування в умовах бойової обстановки та психологічної готовності до виконання бойових (спеціальних) завдань.

Психологічна готовність – це взаємопов'язана система мотиваційних чинників, вольових ресурсів, а також професійної компетенції і витривалості особового складу, що забезпечує реалізацію ним поставлених завдань. Психологічна стійкість – це здатність особи підтримувати необхідний рівень психологічної готовності протягом визначеного часу в конкретних умовах обстановки та швидко відновлювати свій психоемоційний стан після екстремальних (кризових) ситуацій [6].

Серед основних чинників, які впливають на розвиток стресостійкості особового складу в екстремальних (бойових) умовах можна зазначити наступні: сформованість вольових якостей (рішучість, самоконтроль, сміливість, відвага, наполегливість, тощо) та високий рівень вольової саморегуляції; розвинений емоційний інтелект (здатність розуміти і усвідомлювати свої емоції та оточуючих, уміння керувати власним психоемоційним станом); розвинена когнітивна сфера (критичне та креативне мислення; високий інтелектуальний потенціал та ерудованість, гнучкість, пізнавальна активність; хороша пам'ять; уміння швидко зосереджуватись та концентрувати увагу); висока адаптивність; бойовий досвід; упевненість в собі та своїх спроможностях; позитивне мислення; адекватна самооцінка; високий рівень професійної умотивованості; позитивний досвід вирішення подібних складних ситуацій; уміння передбачати варіанти розвитку ситуації; спрямованість на подолання труднощів; відкритість до нового досвіду; надійні побратими поряд (братерство, взаємодопомога, взаємодовіра, взаємопідтримка) та ін. [7].

Все перелічене вище: мета, завдання, методи психологічної підготовки, скоріше можна віднести до її базового рівня. Адже, формування у поліцейських необхідних особистих якостей, позитивних процесів в бойових колективах, а також знань та умінь необхідних для виконання бойових (спеціальних) завдань – це не аби яке завдання для розв'язання якого командирам підрозділів та психологам необхідні спеціальні та фахові знання, а це вже зовсім інший, більш поглиблений рівень психологічної підготовки.

Ефективне виконання бойових (спеціальних) завдань від командира бойового колективу потребує не тільки володіння навичками контролю та саморегуляції власного психічного стану, високого рівня особистої психологічної стійкості та психологічної готовності діяти в умовах екстремальної (бойової) обстановки, а й володіння здатністю контролювати ситуацією в підпорядкованому підрозділі загалом, що потребує від нього надзвичайно високого рівня лідерських якостей та особистої відповідальності за особовий склад.

Справжній командир-лідер – воїн, який завжди поруч зі своїми бійцями в бою, уміє працювати в умовах невизначеності та високого ступеня ризику, формує свою команду й цінує результати її роботи, несе цілковиту відповідальність і приймає ефективні рішення, повноцінно віддається своїй діяльності. Саме командир-лідер здатен готувати й готує лідерів, користується неабиякою повагою серед підлеглих. Володіння беззаперечними лідерськими якостями та ораторським мистецтвом забезпечують ефективне керівництво підрозділом, успішне виконання бойових завдань і досягнення тактичних та стратегічних цілей [8].

Командир-лідер: надає мету, мотивацію та натхнення; вимагає дотримання стандартів; знаходить баланс між завданням і добробутом бійців; будує довіру за межами ланки управління; розуміє сферу, засоби і межі впливу; домовляється, приходиться до консенсусу, вирішує конфлікти; демонструє характер; веде із впевненістю у несприятливих обставинах; демонструє компетентність; активно слухає; ставить цілі для дій; пересвідчується у колективному розумінні; створює підґрунтя для позитивної атмосфери; будує командний дух і злагожденість; заохочує ініціативу; проявляє турботу до людей; готовий до очікуваних і неочікуваних випробувань; розширює власний кругозір; підтримує самоусвідомлення; оцінює потреби у розвитку підлеглих; підтримує професійне і особистісне зростання; допомагає людям навчатись; консультує, тренує, навчає; вибудовує командні навички і порядок; задає напрямок, керівництво і пріоритетність; створює і виконує плани; неухильно виконує завдання [9].

На нашу думку психологічна підготовка командирів бойових підрозділів має бути направлена на отримання спеціальних знань та формування особливих навичок з підтримки психологічної стійкості та забезпечення психологічної готовності особового складу до активних, ефективних дій в умовах бойової (екстремальної) обстановки. Для оволодіння зазначеними вміннями командирів бойового підрозділу необхідно: постійно підвищувати свою компетентність, дбати про особовий склад, бути чесним зі своїм особовим складом, подавати особистий приклад, заохочувати взаємодію, співпрацювати з неформальними лідерами, постійно здійснювати інформування особового складу, залучати кожного, вирішувати конфлікти, підтримувати дисципліну, безперервно тренувати особовий склад, підтримувати позитивну атмосферу, групову ідентичність та стійкість підрозділу в бою [10].

Психологам, які здійснюватимуть психологічну підготовку особового складу та командирів бойових підрозділів, до перебування в умовах бойової обстановки, а також надаватимуть психологічну допомогу в зоні бойових дій необхідно володіти на високому рівні важливими для цього знаннями та навичками, а саме: здійснювати відповідний поставленим завданням психологічний відбір; відстежувати динаміку психологічної бойової готовності; проводити необхідні навчання (тренінги) для профілактики страху та бойового стресу, щодо агресивної поведінки та застосування бойової сили, ставлення до ворожих військових (полонених) та цивільних осіб; знатися на психологічних операціях (ПСИОП) та інформаційній гігієні; сприяти та підтримувати згуртованість бойових колективів; проводити процедури психологічного розвантаження після бойових дій, головними з яких є рекапітуляція стресової події (дебріфінг) та поступове повернення (декомпресія); за необхідності здійснювати

психологічні кризові інтервенції, а також профілактику позаштатних ситуацій та небажаних проявів серед особового складу; здійснювати на постійній основі комунікація з командирами підрозділів, бійцями, з колегами психологами, з членами родин поліцейських; володіти техніками саморегулювання психофізичного стану (вправи для розслаблення м'язів, ізометричні вправи, творча візуалізація, mindfulness-вправи для концентрації уваги, тілесно-свідомісні вправи, медитація та аутогенне тренування) [11].

Підтримання згуртованості бойового колективу має дуже важливе, якщо не найголовніше значення під час перебування поліцейських в зоні бойових дій, тому психологу поліції потрібно володіти: методиками вивчення соціально-психологічних явищ, психодіагностики емпатії та комунікативних здібностей, вивчення адаптивних та регуляційних можливостей бійців, методами психопрофілактики міжособистісних конфліктів та оптимізації міжособистісної взаємодії у бойовому підрозділі [12].

Для здійснення, у разі необхідності, психологічних кризових інтервенцій та психопрофілактичної роботи, не менш важливим є вміння використовувати методику діагностики функціональних станів в бойових умовах, а також знати сутність та форми відхильної (девіантної) поведінки у бійців: пияцтво й алкоголізм, наркоманія і токсикоманія, суїцидальна поведінка та ін. [13].

Підводячи підсумки, можна означити наступне – психологічна підготовка особового складу до перебування в умовах бойової обстановки та виконання бойових (спеціальних) завдань починається в першу чергу із фахової підготовки самих психологів, оволодіння ними необхідними для цього знаннями та навичками, а також удосконалення здатності надавати потрібну теоретичну інформацію та формувати необхідні якості та уміння у особового складу. Тільки добре підготовлені, відповідно до вимог та поставлених завдань, психологи поліції, здатні на високому рівні здійснювати психологічну підготовку бійців на базовому рівні, на спеціальному рівні психологічну підготовку керівної ланки (командирів бойових підрозділів), а також здійснювати психологічний супровід особового складу під час перебування в зоні бойових дій.

Список використаних джерел

1. Психологічна підготовка військослужбовців ЗСУ до перебування в умовах різкої зміни бойової обстановки та умовах примусової ізоляції. Методичні рекомендації. – К.: Головне управління морально-психологічного забезпечення Збройних Сил України з Науково-дослідним центром гуманітарних проблем Збройних Сил України, 2022.

2. Психологія бою. / Грицевич Т. Л., Капінус О. С., Мацевко Т. М., Неурова А. Б., Романишин А. М. ; за ред. А. М. Романишина. 3-тє опрац. вид. Львів : Видавництво «Астролябія», 2022. – 336 с.
3. Організація психологічної підготовки у Збройних Силах України: навч.-метод. посіб. / За редакцією генерал-майора В. Ключкова. – К.: НДЦ ГП ЗС України, 2023. – 325 с.
4. Військова публікація ВП 1-00(160)03.01 / Інструкція «Протоколи надання психологічної допомоги військовослужбовцям Збройних Сил України», затверджена начальником Генерального штабу Збройних Сил України 24.02.2021.
5. Психологічна готовність до ризику військовослужбовців Національної гвардії України : монографія / О. С. Колесніченко, Я. В. Мацегора, І. І. Приходько та ін. – Харків : НАНГУ, 2019. – 257 с.
6. Забезпечення психологічної стійкості військовослужбовців в умовах бойових дій : метод. посіб. / О. М. Кокун, В. В. Ключков, В. М. Мороз, І. О. Пішко, Н. С. Лозінська. – Київ-Одеса : Фенікс, 2022. – 128 с.
7. Грилюк С. М., Тютюнник Л. Л., Алещенко В. І. Порадник командирів з відновлення стресостійкості. Навчально-методичний посібник. К.: НУОУ, 2023. – 168 с.
8. Досвід психологічного забезпечення в російсько-українській війні (військове лідерство та внутрішні комунікації, мотивація та моральна готовність військовослужбовців): електронне видання. – К.: Кафедра суспільних наук гуманітарного інституту Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, випуск 2, 2023.
9. Військове лідерство: компетентність, впевненість, гнучкість. Підручник. Field Manual (настанова FM 6-22) Головного управління Міністерства Армії США. Вашингтон, Федеральний округ Колумбія 12 жовтня 2006.
10. Психологічна стійкість підрозділу. Порадник командирів. – Київ: Командування Сил територіальної оборони ЗСУ.
11. Зоран Комар., Психологічна стійкість воїна. Підручник для військових психологів. – Київ, 2017.
12. Балашова С.П., Васильєв С.П., Дубровинський Г.Р. Практичний курс військової психології: Навчальний посібник. Частина 2. – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2013. – 172 с.
13. Основи військової психології : навч. посіб. / Г. В. Бондарев, П. П. Круть; Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2020. – 272 с.

Бойко-Бузиль Юлія Юріївна,
заступник завідувача науково-дослідної
лабораторії психологічного забезпечення
Державного науково-дослідного
інституту МВС України, доктор
психологічних наук, професор
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1715-4327>

ПРОТОКОЛ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ТА ПРОТОКОЛ ПЕРШОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ: СПІЛЬНЕ ТА ВІДМІННЕ

Виклики воєнних подій в Україні породили низку психологічних проблем, на яку фахівці з ментального здоров'я швидко відреагували та активно почали шукати інструменти, які сприяли би ефективному наданню необхідної психологічної допомоги тим, хто її потребує. Однією з таких ініціатив стало впровадження двох різних підходів до надання допомоги, а саме протоколу психологічної допомоги та протоколу першої психологічної допомоги. Наразі ці інструменти зарекомендували себе, та, нині, визнані дієвими в практиці фахівців з надання послуг із психологічної допомоги, оскільки покликані допомагати вирішувати психологічні проблеми та надавати підтримку та ресурси тим, хто їх потребує.

Протокол – це алгоритмізований набір процедур, методів та стратегій, які використовуються з метою надання психологічної допомоги людині. Він стандартизує процес втручання та забезпечує об'єктивність і консистентність у психологічних інтервенціях. Протокол розробляється для фахівців, які надають психологічні послуги, щоб оптимізувати та покращити процес роботи й стати ресурсом розвитку їхньої професійної компетентності. Кілька переваг. По-перше, протоколи допомагають зменшити ризик помилок та неоднорідності в наданні допомоги, бо встановлюють чіткі кроки дій та алгоритми процедур. Це особливо важливо при роботі зі складними випадками або в кризових ситуаціях, де час і точність є ключовими. По-друге, протоколи забезпечують структурований підхід до роботи, дозволяють фокусуватися на важливих аспектах роботи та виконанні конкретних завдань, не відволікаючись на непродуктивні обговорення або занурення в деталі, які не впливають на основний результат або цілі роботи. Крім того, протоколи допомагають забезпечити рівні умови надання послуг для усіх, хто потребує допомоги, а також дозволяють оцінювати ефективність психологічних втручань. Більше про протокол психологічної допомоги та протокол першої психологічної допомоги

Психологічна допомога – це діяльність спрямована на професійну допомогу людині, яка має ризик розвитку розладів психіки та поведінки, сприяння у її психосоціальної адаптації до зміненої життєвої ситуації, осмисленні досвіду, розширенні самоусвідомлення та можливостей самореалізації, а також допомогу з метою розв’язання психологічних проблем, зумовлених складними життєвими обставинами, кризовим станом, надзвичайною ситуацією та/або катастрофою, воєнними діями. Психологічна допомога передбачає: діагностику психологічного стану; підтримку та відновлення функціонування людини у фізичній, емоційній, інтелектуальній, соціальній сфері; психотерапію психічних та поведінкових розладів та станів, які виникли внаслідок хвороби/травми, участі у бойових діях, надзвичайних ситуацій, полону, відбування покарання тощо; психологічну просвіту та інформування, психосоціальну підтримку [2]. Тож протокол психологічної допомоги охоплює широкий спектр стратегій, спрямованих на довгострокову підтримку та відновлення психічного здоров’я людини, що забезпечується через психодіагностику, психоедукацію, психоконсультації, психотерапію.

Перша психологічна допомога – це сукупність заходів загальнолюдської підтримки та практичної психологічної допомоги людям, які зазнали впливу стресор-факторів дійсності (наприклад, ракетний обстріл, повідомлення про смерть) та через приписування ідіосинкратичного значення ситуації не здатні впоратися із подразниками [1]. Окрім того перша психологічна допомога є одним із видів послуг із психологічної допомоги [2]. Тож протокол першої психологічної допомоги спрямований на надання швидкої та невідкладної підтримки в кризові моменти. Він містить базові стратегії для заспокоєння та зменшення стресу, дихальні техніки, вправи на заземлення тощо. Цей протокол має на меті підтримати та стабілізувати людину, допомогти повернутися до більш функціонального стану й надати необхідну допомогу для подальшого відновлення. Протокол першої психологічної допомоги є першим кроком на шляху забезпечення психічного благополуччя, тому його вчасне та компетентне застосування може значно полегшити період адаптації людини до нової реальності та допомогти впоратися з внутрішніми та зовнішніми стресорами, забезпечуючи підтримку та відновлюючи емоційний баланс.

Зараз спостерігаємо активне розроблення та впровадження протоколів як психологічної допомоги так і першої психологічної допомоги, що породило певне суміщення їхнього функціонально-змістового спрямування, тому виникла необхідність виокремити спільне та відмінне у цих протоколах.

Спільне (найбільш актуальне):

– *гуманістичний підхід*, а саме розуміння та повага до індивідуальності кожної людини. Психологічна допомога прийнята

турботою про людину, повагою до її гідності, людяності, де основою виступає впевненість та віра у можливості людини, розуміння важливості її емоційного та психологічного благополуччя, підтримка самостійності та відповідальності за власне життя;

– *принципи*, які виходять із загальних принципів психологічної роботи, а саме: доброзичливе й безоцінкове ставлення, орієнтація на норми й цінності людини, анонімність, розмежування особистих і професійних стосунків;

– *емпатія*, яка є умовою розуміючого середовища, де людина відчуває себе прийнятою та підтриманою. Це прояв інтересу до того, як людина себе почуває, її переживань і думок, та врахування цього при наданні психологічної допомоги. Емпатія допомагає підтримувати відкрите, непристрасне ставлення, створювати простір для ресурсного спілкування та взаєморозуміння.

Відмінне (найбільш характерне):

– *призначення*. Протокол психологічної допомоги охоплює ширший спектр стратегій та інструментів, спрямованих на довгострокову підтримку та відновлення психічного здоров'я та благополуччя людини. Протокол першої психологічної допомоги застосовується в екстрених ситуаціях або після травматичних подій з метою надання негайної психологічної допомоги та спрямований на швидку реакцію й стабілізацію психічного стану людини;

– *характер втручання*. Протокол психологічної допомоги може включати більш глибокі методи підтримки, елементи психотерапії або консультування та містити техніки когнітивно-поведінкової терапії, гештальт-терапії, арт-терапії тощо. Протокол першої психологічної допомоги зазвичай включає базові стратегії для стабілізації стану людини, її заспокоєння та зменшення стресу;

– *часові рамки*. Протокол психологічної допомоги досить тривалий у часі та охоплює не одну сесію, які дозволяють розглядати питання більш докладно та проводити глибинну інтервенцію. Протокол першої психологічної допомоги зазвичай передбачає короткочасну інтервенцію та орієнтований на негайну, екстрену допомогу за принципом «тут і тепер»;

– *кваліфікація фахівців*. Протокол психологічної допомоги застосовується фахівцями з високим рівнем кваліфікації, психологами, психотерапевтами або психіатрами. Ці фахівці мають глибокі знання та досвід у психологічній діагностиці, психотерапії та психореабілітації, що дозволяє їм надавати більш складну та індивідуалізовану допомогу. Протокол першої психологічної допомоги зазвичай застосовується фахівцями, які мають базову підготовку у сфері психології, а також спеціалістами, які проходили навчання з надання невідкладної допомоги та кризової інтервенції. Це психологи,

соціальні працівники, медичні працівники тощо, які мають достатні навички для надання психологічної допомоги в екстрених ситуаціях.

Отже, протоколи психологічної допомоги та першої психологічної допомоги не є тотожними, оскільки різняться своїм функціонально-змістовим спрямуванням, однак вони подібні, їх об'єднує скерованість на покращення психічного стану людини. Якщо протокол першої психологічної допомоги ставить перед собою завдання надати негайну підтримку в критичний момент, то протокол психологічної допомоги забезпечує комплексну допомогу на довгостроковій основі. Обидва протоколи відображають важливість турботи, співчуття та емпатії у взаємодії з людьми та є сучасними, а головне, дієвими інструментами надання психологічної допомоги тим, хто її потребує.

Список використаних джерел

1. Перша психологічна допомога в роботі поліцейського: практичний poradnik / Ю. Бойко-Бузиль, О. Давидова та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., заслуженого юриста України В. Криволапчука. Київ: Видавництво Людмила. 2022. 40 с.

2. Деякі питання надання психологічної допомоги ветеранам війни, членам їх сімей та деяким іншим категоріям осіб: постанова Кабінету Міністрів України від 29.11.2022 № 1338 (URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1338-2022-%D0%BF#Text>).

УДК 159.944-057.36

Ботнарєнко Ірина Анатоліївна,

старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем протидії злочинності навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4697-3767>

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ У ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ ЖІНОЧОЇ ТА ЧОЛОВІЧОЇ СТАТІ

Службова діяльність працівників поліції обумовлюється винятковими психоемоційними, соціальними і правовими умовами. Напруженість, інтенсивність, екстремальність, небезпека та різного роду ризики, підвищена відповідальність за вчинені дії та скоєні акти – зазначені фактори є рушійним чинником формування у працівників поліції станів емоційного занепокоєння, фізичного та психічного виснаження, фахових стресів тощо. Особливо відчутний вплив стану виснаження працівників поліції відбувся під час воєнного стану: перевантаження нервової системи призводить до появи емоційної

втоми, а постійне спілкування зі значною кількістю осіб, яким потрібна допомога, є чинником зниження їх адаптаційних механізмів.

З урахуванням зазначеного, в період 2022–2023 р. нами було здійснено дослідження гендерних особливостей емоційного вигорання працівників поліції різної статі, на підставі яких було отримано такі дані.

У результаті дослідження рівня емоційного вигорання працівників поліції за методикою В.В. Бойка «Діагностика рівня емоційного вигорання» [1] ми отримали такі кількісні показники рівня сформованості зазначеного феномену. Їх значення представлено у таблиці 1.

Таблиця 1

Кількісні показники рівня сформованості емоційного вигорання у поліцейських за опитувальником В. В. Бойка «Діагностика рівня емоційного вигорання»

Шкала	Низький рівень	Середній рівень	Високий рівень
<i>Напруження</i>	•	•	•
жінки	24 %	18 %	13 %
чоловіки	21 %	12 %	12 %
<i>Резистентність</i>	•	•	•
жінки	10 %	22 %	22 %
чоловіки	9 %	20 %	17 %
<i>Виснаження</i>	•	•	•
жінки	20 %	15 %	20 %
чоловіки	20 %	15 %	10 %

Як ми бачимо з наведених у таблиці даних, у переважної кількості респондентів рівень емоційного вигорання знаходиться на стадії формування, при цьому за гендерним розподілом саме у жінок, хоча і незначні, але домінуючі показники за усіма шкалами.

Зокрема, за інтегральним індексом емоційного вигорання отримано такі відмінності: жінки в порівнянні з чоловіками демонструють вищий рівень синдрому вигорання. Професійна поліцейська діяльність призводить до того, що жінки-поліцейські в більшій мірі, ніж чоловіки, виснажуються на роботі, більш сильно демонструють особистісне віддалення та втрату професійної мотивації. У «жіночій» вибірці досить помітні такі зміни: почуття емоційного спустошення, втоми, апатія, низька професійна самооцінка тощо. Високий ризик вигорання саме жінок обумовлений специфікою поліцейської діяльності. Для жінок-поліцейських цієї сфери характерні: наявність високого психічного навантаження, пов'язаного зі сприйняттям та переживанням страждань людей; високі вимоги до рівня емпатії для полегшення страждання; високий рівень відповідальності за результати роботи в силу її специфіки; високий ризик ідентифікації з проблемами людей та їхніх сімей; усвідомлення

недостатнього впливу на результат процесу безлічі факторів, які неможливо контролювати та змінити. Зазначені чинники є додатковими джерелами стресу для жіночого складу поліцейських.

За рівнем емоційного вигорання оцінка гендерних відмінностей показала, що чоловіки і жінки відрізняються за домінуючими компонентами феномену: у жінок більше, ніж у чоловіків, представлені два компоненти емоційного вигорання – «емоційне виснаження» та «редукція особистих досягнень». А у чоловіків більше, ніж у жінок, виявлено компонент «деперсоналізація», що може мати вияв у погіршенні взаємостосунків з колегами та оточуючими.

В ході проведення дослідження за опитувальником психологічного вигорання Maslach Burnout Inventory [2], було встановлено, що в нинішніх умовах значна кількість працівників поліції мають симптоми емоційного вигорання. Зокрема, високий рівень компоненту «емоційне виснаження» виявлено у 14 % опитаних жінок-поліцейських та 13 % чоловіків-поліцейських. Високий рівень «деперсоналізації» констатовано у 11 % жінок та 14 % чоловіків представників правоохоронної сфери. Також високий рівень компоненту «редукція особистих досягнень» (негативне позиціонування себе та своїх успіхів на професійному полі тощо) встановлено у 8 % жінок та 16 % чоловіків поліцейських. Значення останнього показника відображає тенденцію до негативної оцінки своєї компетентності та продуктивності, що підсилює послаблення фахової мотивації, збільшення негативізму у службових стосунках та порушень у їх формуванні, тенденцію до уникнення особистої відповідальності, до відокремлення (усамітнення, ізоляції) від оточуючих, до відгородження та неучасті, намагання спершу психологічно, потім фізично уникати робочого процесу [3]. Оцінка отриманих показників представлена в табл. 2.

Таблиця 2

Рівень вираженості компонентів синдрому емоційного вигорання (%)

✓	Компоненти емоційного вигорання	Рівень вираженості		
		Низький	Середній	Високий
✓	Емоційне виснаження	✓	✓	✓
жінки	✓	10 %	16 %	14 %
чоловіки	✓	6 %	9 %	13 %
✓	Деперсоналізація	✓	✓	✓
жінки	✓	14 %	17 %	11 %
чоловіки	✓	10 %	14 %	14 %
✓	Редукція особистих досягнень	✓	✓	✓
жінки	✓	11 %	18 %	8 %
чоловіки	✓	12 %	5 %	16 %

За результатами дослідження, найбільшу вираженість емоційного вигорання було відмічено у працівників середнього складу поліції, переважно у працівників, які займають посади, пов'язані з фізичним або психологічним навантаженням (оперативні, слідчі підрозділи), на другому місці за ступенем емоційного вигорання знаходиться управлінська (керівна) ланка. Найменш схильним до даного синдрому виявився допоміжний персонал.

Щодо особливостей своєї службової діяльності, 44,6 % опитаних зазначили, що вона пов'язана з психічними навантаженнями, 38,9 % – з дефіцитом часу, а 58,1 % зазначили, що їхня робота полягає у спілкуванні зі значною кількістю людей. Серед негативних сторін своєї професійної діяльності респонденти відмітили дефіцит часу на відпочинок, наявність багатьох завдань при відсутності достатності часу на їх виконання, постійна напруженість, знецінення результатів роботи, формалізм у певних випадках, щоденне спілкування з потенційно небезпечними особами, поганий контингент серед затриманих та взятих під варту осіб, ненормований робочий день, ризик для життя та здоров'я.

Відмітимо, що ненормований робочий день та широке коло службових завдань є значним додатковим навантаженням на працівників поліції, наслідком яких є відсутність повноцінного відпочинку та достатнього відновлення фізичних та психічних ресурсів, що безпосередньо обумовлює виникнення синдрому емоційного вигорання.

Також нами було висунуто гіпотезу про те, що розвиток синдрому емоційного вигорання працівників поліції може залежати від індивідуально-психологічних особливостей та від стажу службової діяльності (вислуги років). Так, під час анкетування працівників поліції нами було отримано такі дані: серед респондентів, у яких виявлено ознаки синдрому емоційного вигорання, 46 % мають стаж службової діяльності до шести років. Серед респондентів зі стажем службової діяльності 13–19 років з ознаками цього синдрому – 22 % та 32 % поліцейських, які працюють в поліції більше 20 років. Отже, схильними до виникнення зазначеного феномену є поліцейські, які мають невеликий стаж службової діяльності або які працюють вже тривалий час.

45,5 % опитаних поліцейських відмітили зміну психоемоційного стану за останній рік, зокрема, відчуття тривоги, напруженості з'явилось в 33,3 % респондентів, у 30 % погіршився сон, емоційне перенавантаження відчули 33,3 % поліцейських.

Щодо особистісних якостей працівників поліції чоловічої і жіночої статі, під час анкетування було з'ясовано, що жінки-поліцейські є більш самокритичними, ніж чоловіки-поліцейські, у більшій мірі схильні до переживань, недовірливі, але залежні від оцінки (думки) оточуючих,

чоловіки-поліцейські більш наполегливі, мають здатність і бажання приймати самостійні рішення. Для жінок-поліцейських характерна більша чутливість та вразливість, самовпевненість та практичність – відмітна риса чоловіків-поліцейських.

Серед інших особливостей синдрому емоційного вигорання серед поліцейських виявлено наступні. Основним симптомом емоційного вигорання чоловіків-поліцейських є емоційна відстороненість, що має свій вияв в поглинанні (притупленні) своїх емоцій. Жінки-поліцейські вигорають переважно за рахунок професійної мотивації. На виникнення синдрому емоційного вигорання безпосередньо впливають стереотипні уявлення щодо професійного статусу жінки в правоохоронній сфері, що у поєднанні з незадоволенням щодо її «професійного визнання» та емоційністю призводять до появи заниженої самооцінки, апатії, відсутності бажання ходити на роботу і т.д.

Крім того, при усному опитуванні працівників поліції виявлено відмінності у значеннях самоконтролю на чоловічій та жіночій вибірках, зокрема, має місце перевага показників у чоловіків над жіночими показниками у контролі за діями при невдачах, у контролі за діями під час планування. Прагнучи досягнути мету, чоловіки у більшій мірі, ніж жінки, схильні здійснювати ретроспективний аналіз своєї поведінки та скоєних помилок, щоб не допустити їх у майбутньому, але перед початком діяльності вони розробляють план своїх дій для реалізації поставлених цілей. Причина таких результатів може критися якраз в гендерних ролях і стереотипах, при яких чоловік не може дозволити собі повторно помилятися в тому самому, на відміну від жінок, які допускають таку можливість. А також у природній сутності чоловіка, що полягає в його раціональності, здатності планувати свою діяльність, умінні вибирати найбільш оптимальні стратегії вирішення завдань без вагань, що є для нього природним процесом, на відміну від жінки, яку вважають ірраціональною.

Отже, жінок-поліцейських значимо вирізняє більш високий рівень стресової напруги, більша вираженість фаз розвитку емоційного вигорання (напруга, резистенція та виснаження), а також таких окремих симптомів емоційного вигорання, як тривога та депресивні стани, підвищене емоційне реагування, внутрішня боротьба, психосоматичні порушення. Серед досліджуваних жінок також відзначено вищі показники таких параметрів: стомлюваність та перенасиченість професійною діяльністю, а також вищий рівень нервово-психічної напруги в порівнянні з працівниками поліції чоловічої статі.

Узагальнюючи дані проведеного дослідження, можна виділити такі симптоми емоційного вигорання у працівників поліції: психоемоційна та (або) фізична втома; перенасиченість робочим процесом, зміни в

емоційному стані (пооява роздратування та агресивності); негативне ставлення до себе; соціальне відчуження; відчуття безпорадності та безпорадності; небажання йти на службу; зниження якості роботи; сумніви в ефективності та значимості своїх результатів роботи; перенесення негативних емоцій та станів на оточуючих; поява соматичних скарг; негативне ставлення до роботи, оточуючих та життя в цілому. Отже, чоловіки-поліцейські меншою мірою піддаються стресовим переживанням і мають вищий рівень стресостійкості. Жінки-поліцейські переважно схильні до емпатії (співпереживання) і схильні до емоційної експресії (вияву почуттів). Це свідчить про те, що їх стресостійкість є значно нижчою, ніж у чоловіків.

Список використаних джерел

1. Методика діагностики рівня емоційного вигорання В.В. . URL: https://stud.com.ua/127602/pedagogika/metodika_diagnostiki_rivnya_emots.

2. Maslach, C., Jackson, S. E. (1986) Maslach burnout inventory : manual ; with a special supplement «Burnout in education». 2nd edn. Palo Alto, CA : Consulting Psychologists Press. v, 34 p.

3. Міщенко М. С. Профілактика та корекція емоційного вигорання у практичних психологів. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія Психологія*. 2015. № 1150. С. 30–33.

УДК 364.62-057.36«364»

Бугрим Вікторія Григорівна,

науковий співробітник наукової лабораторії з проблем психологічного забезпечення та психофізіологічних досліджень ННІЗДН Національної академії внутрішніх справ;

Галустян Олена Аркадійвна,

старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем психологічного забезпечення та психофізіологічних досліджень ННІЗДН Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2898-2387>

ОРГАНІЗАЦІЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ДЛЯ АДАПТАЦІЇ ТА ВІДНОВЛЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Починаючи з 24 лютого 2022 року згідно Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» та Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [1; 2] працівники Національної поліції України (НПУ) уповноважені здійснювати заходи, необхідні

для забезпечення оборони України, захисту населення та інтересів держави. В умовах воєнного стану органи НПУ переведені на посилений варіант службової діяльності.

Війна стала справжнім «краш-тестом» не тільки для всієї системи НПУ, а й для кожного окремого поліцейського. З початку війни поліцейські отримали нові виклики, які суттєво ускладнюють їх й без того складну професійну діяльність. Окрім звичних професійних завдань щодо забезпечення публічної безпеки і порядку, охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави та протидії злочинності, у них з'явилися нові обов'язки: евакуація мирного населення з зони бойових дій, виявлення та ліквідація диверсійно-розвідувальних угруповань противника, ексгумація вбитих та закатованих окупантами українців, розслідування численних кримінальних проваджень щодо воєнних злочинів тощо.

За таких умов професійної діяльності, пов'язаних з постійною небезпекою для життя й здоров'я, високим рівнем відповідальності та непередбачуваних обставин, правоохоронці відчують на собі неймовірний емоційний тиск, що впливає на розвиток таких станів, як: тривога, фрустрація, апатія, депресія та найстрашніше, напади неконтрольованої агресії. Жертвами спалахів агресії можуть стати як члени родини, так і пересічні люди.

Все це, а також відсутність суспільної підтримки, вираженої через засоби масової інформації, обумовлюють не тільки гостріші форми прояву постстресової симптоматики у поліцейських, які здійснюють свою професійну діяльність в умовах воєнного стану, але й стимулюють у них відчуття непотрібності, виснаження, відчаю, озлобленості, агресивності тощо.

За відсутності своєчасної та адекватної допомоги поліцейським, посттравматичні стресові розлади набувають хронічного характеру і призводять до суттєвих порушень соціальної адаптації, яка може ускладнюватися проявами алкоголізму, наркоманії, аутоагресії та суїцидальної поведінки, гоміциду, іншими проявами девіантної поведінки.

Окрім того, що воєнна реальність вимагає створення нової моделі підготовки правоохоронних кадрів, про що наголосив міністр МВС України Ігор Клименко [3], вкрай актуальним залишається питання організації психологічної підтримки поліцейських для їх адаптації та відновлення в умовах воєнного стану.

Існуюча система психологічної підтримки – це замкнений цикл психологічної роботи з персоналом з моменту вивчення кандидатів на службу та протягом проходження служби [4, с. 55-56].

Основним завданням з психологічної підтримки поліцейських в умовах воєнного стану є досягнення оптимального стану їх психічного здоров'я, розвиток психологічної стійкості до впливу стресових чинників і психологічної готовності працівника поліції до подолання труднощів і виконання службових обов'язків [5, с. 215].

Стрес у поліцейських є складним феноменом, який залучає ряд взаємопов'язаних чинників – від організаційних до психологічних. Відповідно вирішення цієї проблеми зумовлює необхідність застосування комплексного підходу, що передбачає інтеграцію різних методів психологічної підтримки і інтервенції за участі не тільки керівництва, психологів, самих поліцейських, а й держави в цілому.

Сьогодні держава (в особі Президента, Верховної Ради та Кабінету Міністрів України) декларує наміри підтримки учасників бойових дій та інших осіб, які постраждали внаслідок війни, ухвалила низку програм підтримки. Зокрема цікавим, на нашу думку, є проєкт Указу Президента України щодо впровадження Стратегії формування системи переходу від військової служби до цивільного життя на період до 2032 року, погодженого 07.04.2023 року Кабінетом Міністрів України. Зазначена Стратегія – це інституційна реформа, яка дозволить інтегрувати до цивільного життя учасників бойових дій, військовослужбовців, які проходили службу, членів їх сімей. Держава має сформувати систему, а також надати всі необхідні інструменти для безпроблемної реінтеграції до мирного життя ветеранів. Така система переходу включатиме психологічну та правову допомогу, соціальну, професійну, культурну адаптацію військовослужбовців, ветеранів війни, членів їх сімей, членів родин полеглих захисників і захисниць України. Окремою складовою є саме комплексна реабілітація військовослужбовців [6].

При проведенні реабілітаційних заходів необхідно поєднувати зусилля медиків, психологів з заходами соціальної підтримки, захисту, заохочення. Психологічна реабілітація має на меті максимально повне відновлення психологічного самопочуття, професійної ефективності та працездатності поліцейського, його успішну адаптацію як на службі, так і в суспільстві, у сім'ї.

Підходи до психологічної підтримки в Національній поліції України в цілому відповідають загальнодержавній політиці. Наказом МВС України від 15.01.2024 року № 27 затверджено План здійснення психологічного супроводу військовослужбовців Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України, поліцейських та осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту,

членів їх сімей під час дії воєнного стану та професійного відбору психологів (mental tutor) [7].

Серед основних завдань вище вказаного Плану передбачено:

- проведення навчання особового складу центрального органу виконавчої влади Національної поліції України (ЦОВВ НПУ) щодо надання першої психологічної допомоги (самопомоги);

- впровадження навчання навичкам стресостійкості та самопомоги серед членів сімей працівників, які зазнали поранень, визволені з полону;

- психологічна підтримка та допомога працівникам системи МВС України та членам їх сімей;

- психологічний супровід працівників системи МВС України під час та/або після виконання службово-бойових завдань, в тому числі при проходженні лікування та медико-психологічної реабілітації;

- скринінг (діагностика) психологічного стану осіб, які брали безпосередню участь у здійсненні заходів, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією РФ проти України, виконували службово-бойові завдання, отримали поранення, звільнені з полону;

- забезпечення психологічної реабілітації з використанням іпотерапії, каністерапії, арт-терапевтичних технік тощо з особами, які виконували службово-бойові завдання, отримали поранення, звільнені з полону.

Крім цього, відповідно до наказу МВС України від 02.01.2023 року № 1, затверджено Програму психологічної підтримки для навчання консультантів для потреб Національної поліції України за методом «Рівний-Рівному» [8].

В Канаді подібна програма працює давно та успішно. У 2018 році в рамках Проєкту підтримки підготовки поліцейських канадські партнери почали впроваджувати її в нашу систему. До листопада 2023 року програма вже охопила понад 18 тисяч службовців МВС України з усіх регіонів України.

Цей метод ґрунтується на принципі взаємодії людей за певними спільними ознаками: віком, статтю, сексуальною орієнтацією, професійною діяльністю, соціально-економічним статусом, станом здоров'я, способом життя тощо. Підготовлені особи з представників цієї групи надають психологічну підтримку в індивідуальній чи груповій формі, що сприяє зміні поведінки, стереотипів реагування, вирішення ключових проблем.

Заходи психологічної підтримки поліцейських за принципом «Рівний-Рівному» передбачає запровадження в Національній поліції

України механізму взаємопідтримки поліцейських та працівників поліції, що дозволить здійснювати втручання у психологічні проблеми на ранніх етапах їх виникнення та слугуватиме якісним і дієвим інструментом профілактики кризових станів як конкретних працівників поліції, так і органів (підрозділів) поліції в цілому.

Таким чином, організація психологічної підтримки поліцейських для адаптації та відновлення в умовах воєнного стану – важлива державна справа і вимагає індивідуального підходу до кожного правоохоронця. Лише спільні дії держави та громадянського суспільства спроможні вирішити цю проблему.

Список використаних джерел

1. Про введення воєнного стану в Україні: Закон України від 24.02.2022 р. № 64/22. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>

2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

3. Підготовка майбутніх поліцейських має відбуватися з урахуванням досвіду воєнного часу – Денис Монастирський. МВС України. URL: <https://mvs.gov.ua/news/pidgotovka-maibutnix-policeiskix-maje-vidbuvatisia-z-uraxuvanniam-dosvidu-vojenno-go-casu-denis-monastirskii>

4. Аналіз системи соціального захисту ветеранів та військовослужбовців. National Endowment for Democracy Supporting freedom around the world, 2022. 141 с. URL: <https://legal100.org.ua/wp-content/uploads/2022/08/2022-Bila-kniga.pdf>

5. Доценко В.В. Складові підтримки психічного здоров'я поліцейських в умовах війн. URL: <https://univd.edu.ua/science-issue/issue/7256#>

6. Уряд запустив стратегічний проєкт переходу від військової служби до цивільного життя. Урядовий портал: Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-zapustyv-stratehichnyi-proekt-perekhodu-vid-viiskovoi-sluzhby-do-tsyvilnoho-zhyttia>

7. План здійснення психологічного супроводу військовослужбовців Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України, поліцейських та осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, членів їх

сімей під час дії воєнного стану та професійного відбору психологів (mental tutor): наказ МВС України від 15.01.2024 року № 27.

8. Програма психологічної підтримки для навчання консультантів для потреб Національної поліції України за методом «Рівний-Рівному»: наказ МВС України від 02.01.2023 року № 1.

УДК 159.94

Вавринів Олена Степанівна,

доцент кафедри теоретичної психології

Львівського державного університету

внутрішніх справ, кандидат психологічних наук

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5166-6887>

НЕНАСИЛЬНИЦЬКЕ СПІЛКУВАННЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ФАХІВЦІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Працівники національної поліції України відіграють ключову роль у забезпеченні законності, порядку та безпеки в Україні, працюючи на користь громадян та держави. Професійна діяльність поліцейських часто пов'язана із ситуацією невизначеності, дефіцитом часу та інформації, ризиком для життя та здоров'я. Працівники національної поліції виконують службові обов'язки у тісній взаємодії із населенням, що часто супроводжується надмірною емоційністю, конфліктами, непорозуміннями та скаргами зі сторони громадян.

Комунікативні резолюції, які можуть допомогти поліцейським у процесі спілкування в ускладнених умовах:

1. Питання у конфліктній ситуації. Так, в умовах загострення конфлікту перед висловленням нашої думки або наданням оцінки ситуації варто задати собі наступні запитання: чи вартує ще говорити? Чи вартує це говорити саме зараз? Чи варто, щоб це говорив/говорила саме я? Лише за умови отримання трьох позитивних відповідей ми можемо висловити те, що бажали.

2. Радикальне слухання. Часто для вирішення якоїсь ситуації люди використовують вербальну агресію, тому в даній техніці вимагається розуміння можливих емоційних станів особистості в екстремальних чи стресових ситуаціях. Це допоможе поліцейському спокійно відреагувати на крик та вислухати, а тільки потім говорити. Така реакція поліцейського, змусить агресивно налаштовану людину заспокоїтись і продовжити спілкуватись в спокійному тоні.

3. Комунікація з позиції третьої особи. В умовах виникнення конфліктної ситуації із населенням, поліцейський насамперед може проаналізувати її з позиції іншої особи («не зацікавленої» або тієї, яка

на думку поліцейського демонструє взірцеву поведінку у конфліктних ситуаціях). Таким чином, працівник національної поліції України зможе обрати для себе позицію, яка сприятиме позитивному вирішенню конфліктної ситуації.

Особливості професійної діяльності та міжособистісна взаємодія з різним контингентом вимагає наявності низки професійного важливих якостей у працівників національної поліції. Попри професійно-орієнтовані навички та знання, поліцейські повинні володіти базовими знаннями із психології, зокрема у сфері емоції та емоційних станів, управління і врегулювання конфліктних ситуацій, міжособистісної взаємодії та комунікації. Також, поліцейські повинні розвивати навички саморегуляції, вивчати методи релаксації та зняття емоційної напруги для того, щоб швидко стабілізувати себе або оточуючих в стресових умовах.

Незалежно від посади, звання чи ситуації, в якій здійснюється професійна діяльність поліцейський зобов'язаний демонструвати емоційну стійкість, безоціночне ставлення, толерантність, прийняття та розуміння психологічного стану населення, давати чіткі та впевнені коментарі або пояснення щодо ситуації яка склалась. В такому контексті доцільно говорити про здатність до ненасильницького спілкування, як до багатокомпонентної комунікативної стратегії, яка дозволяє спілкуватись межах екологічної міжособистісної взаємодії, із розумінням як власних емоцій та потреб, так і інших людей.

Ненасильницьке спілкування, на думку Б. Розенберга (автор поняття) це мирне спілкування. Ненасильницьке спілкування це спосіб взаємодії із собою та оточенням, це розуміння не лише власних емоцій та потреб, а й оточуючих, це забезпечення власних потреб без кривди для інших людей, це інтеграція власних емоцій і потреб у коректні прохання до інших людей.

Позитивній взаємодії поліцейських із населенням сприятиме розуміння компонентів ненасильницького спілкування та їх дотримання. На рисунку 1 подано компоненти ненасильницького спілкування.

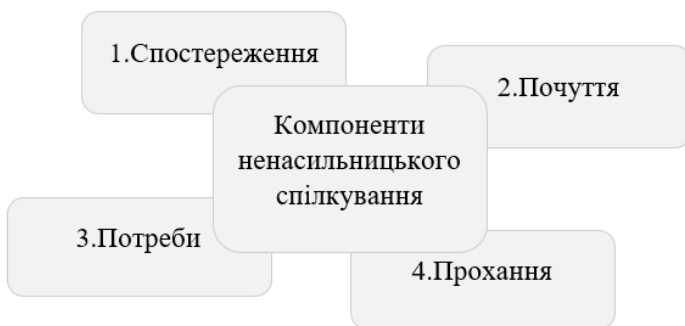

Рис. 1. Компоненти ненасильницького спілкування

Забезпечення кожного компоненту вимагатиме від поліцейського певного рівня розвитку не лише комунікативних навичок, а й емоційного інтелекту (розуміння власних емоцій та емоцій інших людей, здатність управляти власними емоціями), емпатії (здатність до співчуття, опрацювання складної ситуації та прийняття рішення щодо її вирішення), толерантності, поваги та ін.

З метою профілактики виникнення негативно забарвлених ситуацій у діяльності працівників національної поліції України, а також розвитку здатності до ненасильницького спілкування необхідно впроваджувати психологічно-орієнтовані дисципліни у підготовку майбутніх поліцейських. А також, запровадження практичних дисциплін, зокрема, тренінгових занять спрямованих на формування професійно-особистісних якостей, які сприятимуть розвитку усіх компонентів ненасильницького спілкування.

Адже, здатність до ненасильницького спілкування працівників національної поліції України допоможе вирішити проблеми у їх професійній діяльності, а також у повсякденних справах. Зокрема, спілкування без насилля дозволить поліцейським розвинути емпатійне слухання та співчуття, розуміння власних емоцій і емоцій інших людей, здатність контролювати власні емоції та впливати на емоційний стан інших учасників взаємодії, вміння управляти та вирішувати конфліктні ситуації, не застосовувати насильницьких дій, там де їх можна уникнути, налагодити взаємодію із населенням та підвищити рівень довіри населення до поліції в цілому. Також, використання ненасильницького спілкування у повсякденній взаємодії

сприятиме оптимізації соціально-психологічного клімату у підрозділах національної поліції України.

Список використаних джерел

1. Розенберг Б. М. Ненасильницьке спілкування: мова життя / пер. з англ. О. І. Олійник. Харків : «Ранок», 2020. 256 с.

УДК 347.97

Власенко Софія Борисівна,

доцент кафедри юридичної психології
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат психологічних наук, доцент

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3645-9599>

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Дотримання правил етичної поведінки – це базова умова ефективної взаємодії працівників Національної поліції України із колегами та громадянами. Етичні аспекти варто брати до уваги в усіх напрямках діяльності поліцейських, оскільки вони закладають основи професіоналізму та професійної компетентності. Порушення етичних норм накладає відбиток на процес міжособистісних відносин, комунікації, імідж працівників поліції, підриває довіру населення до працівників НПУ, створює перешкоди на шляху кар'єрного зростання тощо. Особливого значення проблема формування професійної етики працівників Національної поліції України набуває в умовах воєнного стану. Війна чинить негативний вплив на психіку кожного громадянина України, стимулюючи виникнення негативних емоцій, серед яких домінує місце відводиться страхів, дисфоричним проявам, зокрема гніву, різним видам агресії (фізичній, вербальній, негативізму, образам підозрливості та ін.), відчуттям безсилля та провини. Дотримання норм професійної етики в кризових умовах дозволяє контролювати негативні емоційні прояви, нормалізувати взаємовідносини із оточуючими, формувати толерантність.

Особливості професійної етики поліцейських – досить широко та всесторонньо вивчене питання з позиції різних наук: соціології, права, педагогіки, філософії та ін. Дану проблему висвітлюють у своїх роботах О. Бандурка, О. Барабаш, С. Братков, В. Євтушок, І. Єпішко, М. Кожушко, Т. Колеснік, В. Кущенко, А. Лапкін, О. Г. Нівля, К. Пальшков, Г. Петрова, В. Поклад, Я. Пономаренко, М. Роговенко, В. Романенко, Я. Свічкарьова, В. Солодкевич, В. Трофименко, В. Ухач, П. Червоний та багато інших науковців. Беручи до уваги повноту та всесторонність вивчення даної проблеми, варто зазначити, що дослідження особливостей професійної етики поліцейських в рамках психологічних досліджень, станом на сьогодні залишається

недостатньо розкритим питанням. Таким чином, актуальність зазначеної проблеми та нестаче її вивчення в галузі психологічних наук, зумовили вибір теми доповіді: «До проблеми формування професійної етики працівників Національної поліції України».

Мета доповіді полягає у теоретичному аналізі особливостей професійної етики поліцейських, виділення основних етичних вимог до діяльності працівника НПУ та визначенні основних шляхів розвитку та вдосконалення професійної етики.

Під поняттям «професійна етика» розуміють кодекси поведінки, що покликані забезпечувати моральний характер міжособистісної взаємодії в межах професійної діяльності.

Відповідно до поглядів Г. Петрової професійна етика працівників поліції являє за своєю суттю трьохкомпонентну структуру, що вміщує наступні складові:

I. Цінності та принципи.

II. Якості та чесноти.

III. Норми та стандарти [1].

Розглянемо дану структуру детальніше.

Серед провідних етичних цінностей працівників Національної поліції України прийнято виділяти верховенство права, гуманізм та професіоналізм. Зазначимо, що саме професійні цінності визначають спрямованість діяльності особистості. Окрім перерахованих, у діяльності поліцейських особливе місце посідають національні та громадянські цінності, що у період воєнного стану набувають особливого значення. Також варто зазначити, що в системі життєвих цінностей працівників поліції повинні домінувати суспільні та професійні цінності, цінності спілкування та страви, індивідуалістичні та альтруїстичні.

Основними етичними якостями та чеснотами працівників Національної поліції України називають толерантність, справедливість, неупередженість, чесність. Вважаємо, що до перерахованих необхідно додати такі професійно важливі якості як розвиток пізнавальної сфери, в першу чергу, мова іде про критичне мислення та уміння приймати важливі рішення, комунікативні навички, здатність до емпатії, вольові якості та ін. У таблиці 1 відображено професійно-важливі якості, що мають виняткове значення для діяльності поліцейських.

Таблиця 1

Професійно-важливі якості працівників НПУ

Група ПВЯ	ПВЯ	Характеристика ПВЯ
Інтелектуальні ПВЯ	Професійна пам'ять, увага, професійне мислення тощо	Мова йде про когнітивні процеси, які складатимуть основу

		професійного інтелекту
Комунікативні ПВЯ	Здатність логічно та чітко висловлювати власні думки, здатність до ефективного спілкування та розуміння співрозмовника, комунікативна спрямованість	Покладені в основу ефективної комунікації і в екстремальних ситуаціях сприяють реалізації контактної, інформаційної, регулятивної, координаційної та інших функцій
Моральні ПВЯ	Чесність, патріотизм, активна громадська позиція, національна свідомість, толерантність, гуманність, повага до честі та гідності інших тощо	Перераховані якості займають одне із найважливіших місць у структурі ПВЯ правоохоронців, а під час війни набувають виняткового значення
Емоційно-вольові ПВЯ	Емоційна стійкість, здатність до емпатії та саморегуляції, цілеспрямованість, витривалість, самостійність та ін.	Допомагають зберігати спокій та рівновагу при виникненні екстремальних ситуацій
Лідерські ПВЯ	Авторитетність, вимогливість, ініціативність, принциповість	Сприяють тому, що в умовах екстремальної ситуації правоохоронець без вагань може взяти на себе відповідальність за прийняття життєво важливих рішень

Перераховані якості особистості забезпечують розвиток та вдосконалення професійної етики поліцейських.

До норм та стандартів, які регулюють професійну етику працівників поліції, відносять стандарти ООН, стандарти Ради Європи, закони та підзаконні акти України тощо.

Таким чином, професійна етика працівника поліції – складне трьохкомпонентне утворення, що містить у своєму складі не тільки філософські та правові, а й психологічні феномени, тобто має тісний зв'язок із психічними явищами особистості.

Серед основних етичних вимог, що висуваються по відношенню до професійної діяльності працівників НПУ, О. Барабаш та В. Солодкевич виділяють такі:

1. Постійне самовдосконалення, в тому числі, культурне, інтелектуальне, професійне.

2. Усвідомлення власної соціальної ролі та важливості власного професіоналізму.

3. Розумне та гуманне застосування владних повноважень.

4. Володіння такими моральними якостями як принциповість, мужність, безкомпромісність.

5. Професійна честь та гідність, підтримка професійного іміджу правоохоронця та ін. [2].

Поділяючи думку авторів, варто зазначити, що у процесі формування професійної етики працівників НПУ особливого значення набуває професійне навчання, оволодіння нормами та правилами поведінки, притаманними для даного суспільства, розвиток власного світогляду та емоційно-почуттєвої сфери, збагачення власного культурного досвіду. Вищевикладене надає можливість виділити два напрямки формування професійної етики у працівників Національної поліції України:

I. Теоретичний.

II. Практичний.

Беручи до уваги важливість теми доповіді, нерозривний взаємозв'язок професійної етики працівників поліції із їх психологічними якостями та властивостями вбачаємо доцільним продовжити теоретико-емпіричні дослідження в межах заявленої теми.

Список використаних джерел

1. Петрова Г. М. Основні цінності й принципи професійної етики поліцейського. *Філософські та методологічні проблеми права*, 2020. № 1 (19). С. 32–43.

2. Барабаш О. О., Солодкевич В. І. Професійна етика у правоохоронній діяльності України: національні тенденції та зарубіжний досвід // Державотворення та правотворення в контексті євроінтеграції: матеріали доповідей, виступів і повідомлень учасників VII-го Всеукраїнського круглого столу. Львів, 2021. С. 21–26.

УДК 159.9-051:005.963(417)

Волошина Оксана Василівна,

старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем психологічного забезпечення та психофізіологічних досліджень ННІЗДН Національної академії внутрішніх справ, кандидат психологічних наук, доцент

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4166-2847>

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАПРОВАДЖЕННЯ СУПЕРВІЗІЇ ДЛЯ ПСИХОЛОГІВ СИСТЕМИ МВС УКРАЇНИ

Необхідність запровадження супервізії для надавачів послуг з охорони психічного здоров'я у нормативно-правовій базі, процесах навчання та наданні послуг обґрунтована Оперативною дорожньою картою «Пріоритетні багатосекторні заходи із психічного здоров'я та психосоціальної підтримки в Україні під час та після війни» [2].

Вітчизняна супервізорська практика перебуває на стадії становлення, є недостатньо розвинутою та систематизованою, а тому досить часто здійснюється стихійно та не завжди професійно. У кращому випадку спеціалізація супервізорів відображена в довгострокових психотерапевтичних програмах (гештальт-супервізори, психоаналітичні супервізори, психодраматисти-супервізори і т.д.), вони орієнтовані головним чином на взаємодію з приватно практикуючими психологами, які навчаються за аналогічними програмами. Однак існує нагальна потреба в супервізії, як:

- систематичній, регулярній, структурованій практиці;
- вкоріненій у вузівську освітню традицію, не обмежену окремою психотерапевтичною школою;
- спрямованій на підтримку і супровід психолога, який працює в державній установі;
- орієнтованій на супровід і підтримку молодого фахівця-аматора, який допоки не бере участі в довгострокових психотерапевтичних освітніх програмах, недостатньо добре орієнтується в устрої професійного життя;
- основі для грамотної сертифікації, атестації, ліцензування психологів-практиків європейського рівня;
- підставі для нового етапу життя професійного співтовариства психологів-практиків, не ангажованих виключно інтересами певної школи психологічного консультування [3, с. 155].

На нашу думку, успішності запровадження супервізії для психологів МВС України сприятиме реалізація наступних заходів:

1. Розробити загальну концепцію розвитку супервізії в МВС України в якій визначити мету та завдання супервізії, її правове підґрунтя та місце в системі психологічного забезпечення; базові концептуальні ідеї організації процесу супервізії, очікуваний результат тощо. Реалізація цієї концепції дозволить сприяти успішній адаптації та входженню у професію психологам-початківцям; забезпечити якість психологічного забезпечення в МВС України; попереджати виникнення кризових станів та професійного вигорання у психологів; створити можливості для отримання Європейського сертифіката з психології EuroPsy; сприяти розвитку високоякісного супервізорства, а також встановленню відповідних вимог до цих фахівців.

2. Створити відомчу спілку супервізорів МВС України, яка би опікувалась розвитком теорії та практики супервізії в МВС, забезпечувала стандарти якості супервізії та представляла інтереси в Українській спілці супервізії та коучингу (УССК). Слід зазначити, що

завдяки об'єднанню в Асоціацію національних супервізійних організацій Європи (ANSE: www.anse.eu), з 1997 року на всій її території було впроваджено концепцію супервізії як самостійного професійного напрямку зі стандартизованими освітніми тренінгами, системами забезпечення якості на основі жвавих професійних і наукових дискусій та етичних кодексів. Українську спілку супервізії та коучингу (УССК) було засновано 2014, а в 2018 році, водночас із першим випуском супервізорів, сертифікованих за високим європейським стандартом, на генеральній асамблеї у Будапешті УССК було визнано єдиним дійсним членом ANSE від України, що дає власникам сертифікатів визнання їх кваліфікації у 17 країнах-членах ANSE.

3. Розробити Типове положення про проведення супервізії для психологів МВС України (далі Типове положення). Цілком перспективною вважаємо пропозицію щодо опрацювання проєкту Типового положення, який, на наш розсуд, повинен складатись із 4 розділів. Перший розділ «Загальні положення», повинен містити роз'яснення щодо призначення Типового положення; визначення основних понять, а саме: що таке «Супервізія в діяльності психологів МВС України» (далі супервізія). Базовим може бути прийнятним наступне визначення: супервізія – це інструмент професійної підтримки та професійного розвитку, що передбачає комплекс заходів із навчально-методичного супроводу психологів МВС України; поняття «Супервізор» із роз'ясненнями щодо його кваліфікації та процедури залучення; орієнтовні форми роботи супервізора (індивідуальна та групова); які ключові функції супервізії, зокрема, едукативна функція, спрямовуюча функція та функція підтримки. Надалі послідовно слід викласти функції супервізора як *наставника, фасилітатора і консультанта*.

Вважаємо доречним визначити основні принципи супервізії, до яких пропонуємо віднести наступні: гуманізм та людиноцентризм; прозорість; об'єктивність; побудова партнерства; довіра; прогностичність; зростання та розвиток; рефлексивність.

Другий розділ Типового положення – «Мета, цілі та завдання проведення супервізії психологів МВС України» – повинен відображати мету, цілі та завдання супервізії. Основною *метою* проведення супервізії ми вважаємо комплекс заходів з професійної підготовки та підтримки психологів МВС України, надання дієвої допомоги психологам у роботі з об'єктами професійної діяльності.

Цілі супервізії спрямовані на: сприяння професійному розвитку; підвищення обізнаності про доказові практики; сприяння створенню якісного робочого середовища, де працівники відчувають підтримку у виконанні своїх обов'язків; допомогу у нейтралізації стресу на робочому місці. Таким чином, результатом супервізії стає не лише консолідація

професіоналізму, а й становлення особистісних конструктів психологів, що має неабияке значення під час збройного конфлікту.

Актуальними завданнями супервізії психологів МВС України нами визначено: створення умов для професійної рефлексії та самоусвідомлення в процесі надання психологічної допомоги учасникам та учасницям освітнього процесу під час збройного конфлікту; допомогу і підтримку психолога в процесі виконання ним професійної діяльності; вдосконалення умінь та навичок професійної роботи, розвиток особистісних і ключових професійних компетенцій.

Розділ «Юридичний статус та умови оплати праці супервізора» Типового положення опрацьовується спільно із юристами. Останній розділ – «Планування проведення супервізії та звітність» повинен містити форми для планування та звітності щодо супервізії для психологів МВС України.

Хочемо звернути увагу, що супервізію інколи можуть ототожнювати із навчанням, консультуванням або психотерапією. Порівнюючи супервізію з навчанням, необхідно мати на увазі, що обидва процеси мають такі загальні характеристики, як спрямованість на оволодіння новими знаннями й практичним досвідом, а також необхідність оцінювання. Основною відмінністю супервізії від навчання є те, що навчання ґрунтується на навчальному плані, а супервізія – на конкретній проблемній ситуації (кейсі) і потребах супервізованого та його клієнта [1, с. 39].

Для психологічного консультування та супервізії спільною ознакою є наявність проблем психологічного змісту, але взаємодія супервізора й супервізованого (супервізіанта) здійснюється лише на основі підвищення професіоналізму консультанта. Супервізія – це процес, який має характер оцінювання із боку супервізора, що суперечить змісту психоконсультативного процесу. І консультування, і супервізія пов'язані з наданням допомоги в підвищенні ефективності діяльності. Але взаємодія між супервізором і супервізованим має більш ієрархізований характер та продовжується протягом заздалегідь заданого тривалого періоду, регламентованого програмою підготовки, ліцензування й акредитації.

Щодо розмежування понять супервізія та психотерапія, слід зазначити, що вони представляють паралельні категорії та пов'язані між собою в єдину систему. Цей зв'язок забезпечується завдяки формуванню в супервізії й психотерапії позитивного перенесення, частиною якого є несвідома ідентифікація та успадкування. Однак супервізія, хоч і може чинити психотерапевтичний вплив, але не може бути психотерапією. Якщо супервізор використовує першу як варіант психотерапії, то супервізор стає психотерапевтом, супервізований – клієнтом. У разі змішування цих двох функцій виникає етична проблема подвійних відносин. Тому, якщо супервізований потребує

психотерапії, його потрібно перенаправити до іншого професіонала, який для нього не виступає супервізором.

Отже, запровадження супервізії у практику психологічного забезпечення МВС України сприятиме підвищенню якості професійної діяльності як кожного психолога окремо, так і відомства в цілому.

Список використаних джерел

1. Мушкевич М. І. Супервізія: навч. посіб. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 188 с.

2. Пріоритетні багатосекторні заходи з психічного здоров'я та психосоціальної підтримки в Україні під час та після війни: оперативна

дорожня карта. Електронний ресурс: https://www.humanitarianresponse.info/sites/www.humanitarianresponse.info/files/documents/files/mhps_framework_ukraine_ukr_59_page.pdf.

3. Психологічне консультування представників екстремальних професій: теорія, методологія, практика: монографія / Н.Є. Афанасьєва. Х.: НУЦЗУ, 2017. 315 с.

УДК 159.922

Галич Марина Юрійвна,

старший викладач кафедри юридичної психології Національної академії внутрішніх справ, доктор філософії в галузі психології
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3690-4402>

ВИКОРИСТАННЯ МОНІТОРИНГОВИХ МЕТОДІВ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Виконання професійних обов'язків поліцейськими в умовах дії воєнного стану характеризується низкою стресових ситуацій, які можуть призвести до зміни психоемоційного стану та провокуватиме розвиток психологічних проблем. Психодіагностичне дослідження допомагає вчасно виявити дані проблеми та вжити відповідні заходи щодо нівелізації рівня прояву негативних змін.

Процедура організації проведення психодіагностичного дослідження та перелік методик, які використовують психологи підрозділів для вивчення психоемоційного стану поліцейського, чітко визначені у внутрішніх наказах установ та методичних рекомендаціях [1].

Обов'язковими, згідно з переліком, є такі методики: багатфакторне дослідження особистості (з метою поглибленого вивчення особистості й функції психіки використовують методики для визначення акцентуацій характеру); дослідження показників та форм агресивності; визначення деструктивних установок у міжособистісних стосунках; дослідження особливостей емоційно-вольової сфери;

особливості мотиваційної структури; оцінка ступеня адаптованості; також можливе використання проєктивних методик, але виключно в сукупності з обов'язковими психологічними методиками. Після проведеного дослідження психологи формують висновки, на основі отриманих результатів в ході психодіагностичного дослідження.

Варто проводити психодіагностичне обстеження наявності депресивних епізодів у осіб, що знаходяться в групі ризику. Також обов'язковим є анкетування, на першому етапі можливе застосування скринінгу, надалі – проведення поглибленого психодіагностичного дослідження для виявлення та встановлення в особистості факту депресивного епізоду. При проведенні психодіагностичного дослідження психолог обов'язково повинен звертати увагу на скарги досліджуваного, особливо, якщо поліцейський перебував у групі ризику розвитку депресії.

Для діагностики психоемоційного стану особистості рекомендовано використовувати опитувальник здоров'я (Patient health questionnaire) PHQ-2. При позитивній відповіді хоча б на одне запитання з релікту, необхідно надалі використовувати опитувальник (PHQ-9). Важливо провести психодіагностичне дослідження наявності схильності до девіантної поведінки. Також потрібно визначити чи оцінити фактори, які впливають на перебіг депресії: наявність підтримки з боку сім'ї та найближчого оточення; стосунки в трудовому колективі та з оточенням; перебування під впливом стрес-факторів та наявність психотравмуючих ситуацій (даний фактор є домінантним під час дії воєнного стану). Рекомендовано для використання у психодіагностичному дослідженні методику «Госпітальна шкала тривоги і депресії для комплексної оцінки тривожних та депресивних станів».

Мінімальний набір експериментальних методів, що охоплюють основні сфери психічної діяльності, містить:

1. Методики, спрямовані на дослідження розумової працездатності та уваги.

2. Дослідження пам'яті (при високому рівні невротизації можливе порушення концентрації уваги, що може спричинити погіршення короткочасного запам'ятовування): дослідження опосередкованого запам'ятовування за О. Леонтєвим, впізнавання предметів, запам'ятовування коротких оповідань, запам'ятовування 10 слів.

3. Дослідження розумової діяльності: пояснення прислів'їв і метафор, проба Еббінгауза, прості і складні аналогії, виключення предметів і понять, порівняння й ознаки понять, проба на чутливість до логічних суперечностей, метод незакінчених речень.

4. Дослідження індивідуально-психологічних особливостей особистості:

- опитувальники «Мінесотський мультифакторний особистісний опитувальник» (ММРІ);
- «Самооцінка психічного стану: самопочуття, загальна активність, настрої (САН)»;
- 16-факторний особистісний опитувальник Р.Б. Кеттелла;
- оцінка емоційного стану (рівень реактивної і особистої тривожності) Спілбергера-Ханіна;
- методика діагностика самооцінки Дембо-Рубінштейн (модифікація А.М. Прихожан);
- тематичний апперцептивний тест (ТАТ);
- методика вивчення фрустраційних реакцій Розенцвейга;
- методика дослідження агресивності Вагнера.

Систематичне проведення психодіагностики працівників поліції є надзвичайно важливим напрямом системи психологічного забезпечення, враховуючи виклики сьогодення пов'язані з дією воєнного стану. Функціонування системи психологічного забезпечення передбачає використання моніторингових методів дослідження, що в свою чергу дає можливість відслідковувати зміни в динаміці.

Для моніторингу динаміки психічного стану поліцейських, протягом тривалого періоду дії воєнного стану, потрібно адаптувати наявні підходи щодо проведення психодіагностики.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про затвердження Порядку організації системи психологічного забезпечення поліцейських, працівників Національної поліції України та курсантів (слухачів) закладів МВС України»; від 06.02.2019 № 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0348-19>.

Грубі Тетяна Вікторівна,

доцент кафедри психології, педагогіки
та соціально-економічних дисциплін
Національної академії Державної прикордонної
служби України імені Б. Хмельницького,
кандидат соціологічних наук, доцент
ORCID: <https://orcidid.org/0000-0002-8844-5842>

ПОДОЛАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ДЕФОРМАЦІЙ ФАХІВЦІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах сучасних викликів для України, детермінованих повномасштабним вторгненням росії на її територію у лютому 2022 р. та веденням військових дій, що наразі тривають на окремих територіях нашої держави, поряд із надважливими питаннями військового, політичного та соціально-економічного розвитку, особливої уваги потребують проблеми, пов'язані із психоемоційним станом українців. Кожен із нас відчув важливість вчасної та дієвої соціальної підтримки, а в окремих випадках – фахової психологічної допомоги.

Професійна діяльність людини будь-якої галузі має потужний вплив на її психічне та ментальне здоров'я. Адже, як слушно зауважував відомий вчений С. Геллерштейн, будь-яка фахова діяльність особистості вимагає від неї виконання великої кількості активних, реактивних дій, які пов'язані з її адаптацією та пристосуванням до їх специфіки. На фоні цього, ми дуже часто можемо спостерігати у фахівця різного роду деформації не тільки на тілесному рівні, але й психічному, які у подальшому набували стійкого характеру [3, с. 434–446].

Дослідники акцентують увагу на тому, що маркерами особистісних змін у фахівців, які фіксують наявність проблемних моментів й можливий розвиток у них деформаційних процесів, є зниження ступеня їх власної відповідальності, втрата альтруїзму, емоційне вигорання тощо.

Сьогодні в межах психології сформовано ряд підходів та методів мінімізації й профілактики професійного вигорання представників різних професій. Якщо вести мову про упередження професійного вигорання фахівців як передумови їх професійного розвитку, вітчизняна дослідниця М. Кононова звертає увагу на позитивний вплив механізмів протидії виникнення професійних деструкцій, таких як заходи профілактики та корекції їх негативних проявів та наслідків. Дослідниця фіксує також шляхи, які дозволять знизити прояв зазначеного нами феномену та його вплив на фахівця, зокрема: підвищення стійкості до стресу, покращення фізичного самопочуття та здоров'я людини, рефлексія особистісних труднощів і

проблем, впровадження різноманітних програм з психодіагностики, тренінгової, психокорекційної, просвітницької роботи, аутотренінгу, саморозвитку, тощо [2, с. 118].

Погоджуємося із позицією ряду дослідників, щодо того, що синдром вигорання (як одна із складових форм професійної деформації) сам по собі нікуди не зникає. Ефективними заходами щодо мінімізації його деструктивного впливу є низка рекомендацій, таких як: формування та підтримка позитивного психологічного клімату, «здорового робочого оточення»; визнання результатів роботи та моральне й матеріальне заохочення; залучення фахівців до прийняття важливих для колективу рішень; чіткий розподіл обов'язків; підтримка та покращення умов праці, визначення короткострокових та довгострокових цілей колективу; сприяння професійному розвитку та росту, самовдосконалення, обмін досвідом, тощо [4, с. 155].

Доречними, у цьому контексті, на наш погляд, є позиції науковців, які звертають увагу фахівців-керівників, що для підвищення рівня власної професійної діяльності та їх підлеглих, доцільно в організації праці створити кімнату/куточок психологічного розвантаження, бути в курсі подій/настроїв, які панують/виникають в колективі, доцільним буде проведення різноманітних тренінгів із залученням підлеглих, використання діагностичних методик, за допомогою яких можна діагностувати наявність різноманітних проблемних моментів в житті кожного підлеглого та колективу в цілому, виявляти випадки професійного вигорання; проведення профілактичних заходів (бесіди, обговорення різноманітних тем, створення круглих столів тощо).

Заслуговує на увагу підбірка способів та шляхів професійної реабілітації фахівця щодо подолання різних видів деформацій, яка була запропонована Ю. Чемодуровою (підвищення соціально-психологічної компетентності та аутокомпетентності фахівця; вчасна діагностика професійних деформацій фахівців та розробка індивідуальних способів їх вирішення та ін.) [9; 10].

В свою чергу Н. Пенькова наголошує на важливості проведення профілактичних робіт (попереджувальних заходів), завдяки яким відбуватиметься зниження ймовірності розвитку передумов та проявів зазначеного феномену. Психологиня підкреслює, що комплекс заходів із запобігання професійної деформації повинен містити в собі систему організаційно-управлінського, виховного, психологічного характеру. Поряд з профілактичними заходами, важливо здійснювати психологічну корекційну роботу з професійної деформації фахівців. Н. Пенькова, посилаючись на думку окремих авторів досліджень, зазначає, що існують такі групи факторів, які перешкоджають або зводять до мінімуму можливість професійної деформації фахівців («ці групи безпосередньо мають відношення до рівня оволодіння

відповідними «психотехніками»). Вона також визначає найбільш ефективні методи психокорекції негативних стереотипів повсякденної свідомості людини, зокрема, методи особистісно-орієнтованої (реконструктивної) психокорекції, сугестивні методи (аутосугестивні), методи «поведінкової» психокорекції та ін. [5, с. 239–240].

Аналізуючи техніки психокорекційного впливу ряд дослідників (І. Билиця [1, с. 168–170], В. Петрович [6, с. 130–135], М. Савчин [7, с. 142–152] та ін.) рекомендують в якості корекції й профілактики професійної деформації фахівців дотримуватись таких принципів, як: уміння відрізнити головне від другорядного; внутрішній спокій як одна з головних умов збереження сформованих в людини системи особистісних цінностей й мотивів; емоційна зрілість та стійкість (мотиваційна саморегуляція); знання міри впливу на події; уміння підходити до події/проблеми зі різних точок зору; готовність до будь-яких неочікуваних подій; сприйняття того, що відбувається таким, яким воно є, а не таким, яким би нам хотілось би; прагнення до виходу за рамки проблемної ситуації; спостережливість; далекоглядність; намагання зрозуміти інших; уміння брати все корисне з того, що відбувається навколо тебе [7, с.142–145].

І. Билиця звертає увагу на тому, що в подоланні наслідків професійної деформації, для фахівця є особливо важливим пошук точок опори (в психологічному розумінні). На думку вченого, доросла людина самостійно, у більшості випадків, спроможна перенести та впоратись з досить сильними й тривалими емоційно-психологічними перевантаженнями, «які навіть можуть її загартувати психологічно, але може статися все ж навпаки, і тоді особі потрібна буде допомога з боку її оточення» [1, с. 168]. На думку дослідника такою опорою може бути колектив, сім'я, друзі, родина, близькі. Їх підтримка, розуміння формують у людини «почуття самоповаги, потребу у високій самооцінці, позитивне самоствердження в професійній діяльності». Також науковець наголошує, що важливим аспектом у подоланні професійних деформацій фахівця є наявність певної перспективи в майбутньому, що сприяє формуванню його мотиваційних установок [1, с. 169–170]. Аналогічних поглядів дотримується і О. Троян. Дослідник наголошує, що кожна професійна діяльність має свої умови, але спільним є те, що вони сприяють «оптимальному самовияву фахівця в професійній діяльності, зберігаючи його нормальну емоційно-вольову стійкість» [8, с. 91–93].

Отже, аналіз наукової літератури щодо шляхів, способів та прийомів виявлення, подолання та запобігання професійних деформацій фахівців, переконав нас, що ця тематика залишається актуальною та генерує велику кількість наукових досліджень, особливо в частині аналізу дієвих механізмів та практик мінімізації негативного впливу даного явища на професійну діяльність особистості.

Список використаних джерел

1. Билиця І. О. Шляхи попередження та усунення наслідків професійної деформації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Юриспруденція. 2019. № 37. С. 168–170.
2. Кононова М. М. Упередження професійного вигорання дефектологів як передумова їх професійного розвитку. *Наукові записки*. Серія : Педагогічна науки. 2018. Випуск 173. С. 116–119.
3. Мудрик А. Б. Психологічний аналіз особливостей прояву професійних деформацій особистості на різних етапах її професіоналізації. *Проблеми сучасної психології*. 2014. Вип. 23. С. 434–446.
4. Мульована Л. І. Профілактика професійних деструкцій соціальних працівників: управлінський аспект. *Проблеми соціальної роботи*. 2013. № 1(2). С. 152–156.
5. Пенькова Н. Є. Профілактики професійної деформації особистості як попередження віктимізації військовослужбовців Національної гвардії України. *Південноукраїнський правничий часопис*. Теоретичні та практичні аспекти забезпечення національної безпеки. 2022. №4. Ч. 3. С. 238–244.
6. Петрович В. С. Шляхи попередження й подолання професійного вигорання фахівців соціально-педагогічної сфери. *Науковий вісник ВНУ ім. Лесі Українки*. Серія : Педагогічні науки. Луцьк : Вид-цтво ВНУ ім. Лесі Українки, 2011. № 17. С. 130–135.
7. Савчин М. В. Професійна особистісна деформація співробітників органів внутрішніх справ та деякі шляхи її профілактики. *Вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2005. № 2. С. 142–152.
8. Троян О. С. Причини та форми професійної деформації соціальних працівників. Тернопіль, 2017. 200 с.
9. Чемодурова Ю. М. Професійний розвиток особистості: психологічні фактори та бар'єри. *Психологічні науки: проблеми і здобутки: зб. наук. праць*. Додаток 1 до №1, Том I, 2012. С. 198–203.
10. Чемодурова Ю. М. Психологічні умови подолання професійних деформацій практичних психологів у системі післядипломної освіти : дис. ... к. психол. н за спец. : 19.00.07 / КЗ «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» ЗОР. Запоріжжя , 2018. 308 с.

Захаренко Людмила Миколаївна,
старший науковий співробітник відділу
організації наукової діяльності та захисту
прав інтелектуальної власності Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
психологічних наук

ФЕЛІНОТЕРАПІЯ У МЕДИКО-ПСИХОЛОГІЧНІЙ РЕАБІЛІТАЦІЇ КОМБАТАНТІВ

Феліноterapia (від лат. *felis* – кішка) – це один із видів анімалотерапії, оснований на спілкуванні людини із домашньою твариною – кішкою.

Один із таких «пухнастих лікарів» – кіт на прізвисько Брассік – залучений до сеансів феліноterapia поранених військовослужбовців, які проходять реабілітацію у Першому хірургічному добровольчому шпиталі «Брасс», що на Івано-Франківщині [2].

Кішки сприятливо впливають на людину за допомогою:

– *звуку* (котяче муркотіння сягає діапазону від 16 до 44 герц, що можна порівняти з ультразвуковою терапією: сприятливо впливає на нервову систему людини, мозковий кровообіг, нормалізує кров'яний тиск і стабілізує серцевий ритм, що допомагає загоювати рани і зміцнювати кістки) [1, с. 36; 4, с. 163];

– *тепла* (температура тіла кішки 38–39 градусів, що має зігріваючий, прогріваючий, заспокійливий і протизапальний ефект);

– *тактильних (дотикових) відчуттів* (прогладжування кішки діє заспокійливо, дає відчуття тепла, дозволяє зняти спазми, зменшити біль);

– *слабких електричних токів* (можна відчути слабкі електричні розряди, якщо провести рукою по шерсті кішки, що «заряджає енергетикою». Кішки – це «ідеальні енергоінформаційні прилади» [1, с. 37]: вони торкаються хворого місця людини або знаходяться поруч з тим, хто відчуває пригніченість і депресію);

– *масажу* (топтання кішки лапами по тілу людини діє як масажна дія, а поколювання кігтями – як голковколювання).

Існує думка, що стать тварини (кіт/кішка), її забарвлення, порода визначають «котячу спеціалізацію» щодо лікування певних хвороб, однак наукового підтвердження цьому не знайдено.

До 2013 року феліноterapia використовувала методи зоотерапії (за термінологією Delta Society, 2006):

- а) заходи за допомогою котів – ААА (*Animal Assisted Activities*);
- б) терапія за допомогою котів – ААТ (*Animal Assisted Therapy*);
- в) освіта за допомогою котів – ААЕ (*Animal Assisted Education*).

Із 2013 року використовується єдиний термін для позначення методу фелінотерапії:

– втручання за допомогою тварин – ААІ (*Animal Assisted Intervention*), що означає цільове втручання тварин у сферах охорони здоров'я, освіти та соціальної сфері. Таке втручання не має на меті цілей лікування та виключає аспект терапевтичних цілей [5, с. 102]. Наприклад: ААА за допомогою кішки має на увазі забезпечення комфорту і підтримки тих, хто вижив після травм, криз і катастроф, і котів-компаньйонів.

Зазвичай, фелінотерапією займаються люди на волонтерських засадах. Для них не обов'язкова наявність фахової освіти (медична, педагогічна тощо).

Для фелінотерапії важливим є вибір та виховання kota (кішки), адже з породою пов'язаний характер тварини: перські та екзотичні кішки спокійні, люблять контактувати з людиною; кішки породи регдолл мають здатність розслабляти м'язи і мляво висіти, коли їх беруть на руки; кішки європейських порід і породи мейн-кун – ніжні та грайливі. Із перших тижнів життя кошеняти необхідно привчати його до присутності людей, їх дотиків і догляду, враховувати його довірливість до людини.

Відповідно до поглядів науковців позитивні ефекти фелінотерапії [3–6]:

– поява позитивних емоцій і зниження стресу (присутність кішки та її грайливість покращує настрій та зменшує відчуття самотності);

– сприяння встановленню контактів з оточуючими (завдяки взаємодії з кішкою люди стають чутливими до потреб інших живих істот та більш відкритими й впевненішими у собі);

– психосоціальна підтримка та фізичний контакт із твариною (кішка стимулює людину діяти та обирати різні форми активності: грати з нею, годувати тощо);

– формування позитивних стосунків з кішками (підключись про кішку людина помічає її вдячність, адже кішка не звертає уваги на соціальний статус);

– релаксація і тренувальна концентрація (навіть спостереження за кішкою або перебування в її компанії має релаксаційний ефект);

– тренування когнітивних функцій, ремінісценції, руху, моторики; підтримка автономії і незалежності, набуття відчуття безпеки.

Для отримання найкращого результату від фелінотерапії слід врахувати ряд факторів:

– дотримуватися режиму проведення сеансів фелінотерапії (щодня від 10 хв до 2 год, а задля профілактики достатньо 1-2 разів на тиждень);

- сеанси фелінотерапії можна проводити і без участі кішок: прослуховуючи аудіозаписи котячого муркотіння;
- не кожна тварина може сприймати людину з ослабленим здоров'ям, тому не можна змушувати кішку, адже користь від фелінотерапії можна отримати тільки за умови любові і бережного відношення до тварини;
- не проводити сеанси фелінотерапії за наявності таких протипоказань: алергія на котячу шерсть; неприязнь до кішок; наявність у людини захворювань шкіри чи станів, пов'язані із загостренням психічних захворювань;
- фелінотерапія лише доповнює традиційне лікування, але не може повністю замінити використання ліків і не може замінити реабілітацію [6].

Список використаних джерел

1. Лаврик Г. В. Фелінотерапія: як вилікуватись за допомогою кішки. *Феномен людини. Здоровий спосіб життя*. 2017. Вип. 61 (127). С. 36–38.
2. Остапчук Р. Пухнастий терапевт: як кіт Брассік допомагає в реабілітації військових. *Місто*. 9 січня 2024 року. <https://mi100.info/2024/01/09/puhnastyj-terapevt-yak-kit-brassik-dopomagaye-v-reabilitacziyi-vijskovyih/>.
3. Романенко Є. О., Помиткіна Л. В. Особливості фелінотерапії та способи її застосування. *Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)*. 2021. № 1(1). С. 83–89. [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2021-1\(1\)-83-89](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2021-1(1)-83-89).
4. I. Labinskyi, Myroslava Hrytsyna, Bogdan Gutyj. Animal therapy as a promising direction of human rehabilitation treatment. *Scientific Messenger of LNU of Veterinary Medicine and Biotechnologies*. 2019. Vol. 21. № 92. p.60-164. DOI : 10.32718/nvlvet-e9227.
5. Lenka Motlová. Felinotherapy in NURSING homes. *Journal of Nursing, Social Studies, Public Health and Rehabilitation* 3–4, 2018, pp. 101–110. <http://casopis-zsfju.zsf.jcu.cz/journal-of-nursing-social-studies-public-health-and-rehabilitation/administrace/clankyfile/20190115103025253628.pdf>.
6. Małgorzata Goleman, Leszek Drozd, Mirosław Karpiński, Piotr Czyżowski. Cat therapy as an alternative form of animal-assisted therapy. *Medycyna Weterynaryjna*. 2012. Vol. 68. № 12. p. 732–735. https://www.researchgate.net/publication/289414327_Cat_therapy_as_an_alternative_form_of_animal-assisted_therapy.

Зінченко Данііл Анатолійович,

інспектор сектору протидії домашньому насильству відділу взаємодії з громадами Вінницького районного управління поліції Головного управління поліції у Вінницькій області

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8089-0511>;

Макарова Олена Павлівна,

старший викладач кафедри педагогіки та психології Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат психологічних наук, доцент

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5480-5942>

ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ НА ЕТАПІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Поліцейська професія вимагає не тільки фізичної підготовленості та професійних навичок, але й високого рівня психологічної стійкості. Сучасні умови соціального середовища, що динамічно змінюються, зростання кримінальної активності та підвищення вимог до якості поліцейської роботи ставлять перед правоохоронними органами завдання не лише вдосконалення фізичної та спеціальної підготовки, але й розвиток психологічної стійкості своїх співробітників.

Психологічна стійкість, яка часто розглядається як невід’мна складова успішності в професійній діяльності, особливо в такій напруженій сфері, як поліцейська служба, має глибокі теоретичні корені та обґрунтування. Вона є комплексною характеристикою, що включає в себе різноманітні психологічні механізми та процеси, здатність індивіда ефективно протистояти стресовим ситуаціям, відновлюватись після труднощів і використовувати особистісні ресурси для досягнення поставлених цілей. З точки зору теоретичного аспекту, психологічна стійкість може бути розглянута через призму різних психологічних теорій та підходів. Зокрема, когнітивно-поведінкова теорія акцентує на важливості сприйняття, думок та вірувань індивіда в його здатності справлятися з викликами. Відповідно до цього підходу, розвиток психологічної стійкості включає формування адаптивних когнітивних стратегій, здатних модифікувати негативне сприйняття та емоційну реакцію на стресові події [1]. Теорія прикріплення вносить важливий вклад у розуміння основ психологічної стійкості, наголошуючи на значенні ранніх

взаємин між дитиною та доглядарем для формування здатності до саморегуляції та адаптації в дорослому житті. Стабільні та безпечні відносини в ранньому віці сприяють розвитку впевненості в собі та оптимістичного світогляду, що є важливими компонентами психологічної стійкості. Теорія соціального навчання Бандури вказує на роль моделювання та соціального посилення в розвитку психологічної стійкості. Спостерігаючи та наслідуючи поведінкові моделі, які демонструють ефективність у справлянні зі стресом і викликами, індивіди можуть вчитися стійкості та розвивати власні стратегії адаптації. Концепція позитивної психології, заснована на роботах Селігмана та інших, вносить значний вклад у розуміння психологічної стійкості, акцентуючи на важливості позитивних емоцій, благополуччя, задоволеності життям, а також розвитку особистісних сил та чеснот [2]. Згідно з цією перспективою, психологічна стійкість не лише включає здатність витримувати стрес та відновлюватися після невдач, але й активне прагнення до особистісного зростання та реалізації потенціалу. Екологічна системна теорія Бронфенбреннера також пропонує цінний контекст для аналізу психологічної стійкості, вказуючи на те, як різні системи (від сім'ї та школи до ширших соціальних структур) впливають на розвиток стійкості індивіда. Взаємодія між особистісними якостями та соціальним середовищем відіграє ключову роль у формуванні здатності особи до адаптації та відновлення. Не можна не відзначити і внесок психоаналітичної теорії, яка розглядає стійкість через призму внутрішніх конфліктів, оборонних механізмів та їх розвитку в ході особистісного зростання [3]. Психоаналітичний підхід дозволяє глибше зрозуміти, як ранні досвіди впливають на формування стійкості, і яким чином індивіди мобілізують свої внутрішні ресурси для подолання життєвих викликів. Важливою є і трансперсональна психологія, яка вивчає духовні аспекти особистості та їх вплив на психологічну стійкість. Дослідження в цій області підкреслюють значення духовних переконань, практик та переживань для підтримки індивіда в періоди кризи та стресу.

На нашу думку, теоретичні аспекти психологічної стійкості вказують на складність цієї якості, яка включає в себе багатовимірний набір здібностей та властивостей особистості, таких як адаптивність, емоційний контроль, оптимізм, здатність до відновлення, і позитивне переосмислення викликів. Основуючись на цих теоретичних засадах, можна визначити, що психологічна стійкість не є статичною характеристикою, а скоріше динамічним процесом, який розвивається впродовж життя під впливом внутрішніх психологічних ресурсів індивіда та його взаємодії з навколишнім середовищем.

Формування психологічної стійкості є важливим аспектом розвитку індивідуальних здібностей, який має значення як для особистісного зростання, так і для професійної ефективності в умовах високого стресу. Відомо, що психологічна стійкість не є вродженою характеристикою, а скоріше набором навичок та реакцій, які можна розвинути та вдосконалити через цілеспрямоване навчання та практику. Основними методами, спрямованими на розвиток психологічної стійкості, є когнітивно-поведінкові тренінги, програми міндфулнесу, розвиток емоційного інтелекту, заняття фізичними вправами та створення підтримуючого соціального оточення. Когнітивно-поведінкові тренінги зосереджені на вдосконаленні способів мислення та поведінки індивіда, навчаючи його ідентифікувати та переосмислювати негативні, деструктивні думки, які можуть спричиняти стрес або ангст. Такий підхід дозволяє людині розробити більш адаптивні способи сприйняття та реагування на виклики, тим самим знижуючи рівень відчуття стресу та підвищуючи її загальну адаптивність [4]. Програми міндфулнесу, що включають в себе практики уважності та медитації, спрямовані на розвиток здатності індивіда зосереджуватись на поточному моменті, відчувачучи його без оцінювання. Ці методики допомагають знизити рівень тривожності, покращити емоційний самоконтроль та здатність до емпатії, що є важливими компонентами психологічної стійкості. Важливою складовою є включення програм розвитку емоційного інтелекту, які дозволяють курсантам краще розуміти власні емоції та емоції інших, ефективно керувати ними та використовувати емоційні дані для прийняття рішень. Це особливо важливо в професійній діяльності поліцейських, де емоційний контроль і співчуття можуть мати критичне значення. Спеціалізовані симуляційні тренінги, що відтворюють реальні стресові ситуації, дозволяють курсантам випробувати свої реакції та вдосконалити навички подолання стресу в контрольованому, але реалістичному середовищі [5]. Ці тренінги допомагають розвивати здатність швидко адаптуватися до змінних обставин, приймати рішення під тиском та ефективно взаємодіяти з командою та громадянами в критичних ситуаціях. Залучення досвідчених менторів та керівників, які можуть поділитися власними стратегіями подолання стресу та викликів, також важливе. Менторинг допомагає курсантам не тільки навчатися на прикладах успішного впорядкованого впорядкування зі стресовими ситуаціями, але й розвивати особистісний зв'язок, що може слугувати додатковим джерелом підтримки та натхнення. Крім того, важливо створити середовище, в якому обговорення стресу, емоцій та викликів, з якими стикаються курсанти, не тільки допускається, але й заохочується.

Відкритий діалог сприяє культурі підтримки та взаємодопомоги, де курсанти можуть ділитися досвідом та стратегіями адаптації, вчасно отримуючи зворотний зв'язок та конструктивні поради.

Ми вважаємо, що методи формування психологічної стійкості вимагають цілісного підходу, який включає розвиток когнітивних, емоційних та соціальних навичок. Такий підхід дозволяє не тільки ефективно реагувати на стресові ситуації, але й використовувати ці виклики як можливість для особистісного зростання та професійного розвитку. Впровадження програм, спрямованих на зміцнення психологічної стійкості, повинно йти в ногу з практичною підготовкою, а також враховувати індивідуальні особливості та потреби курсантів.

Отже, формування психологічної стійкості поліцейських є вирішальним аспектом професійної підготовки, який вимагає комплексного та багатогранного підходу. Цей процес охоплює не тільки набуття спеціалізованих знань та навичок, але й розвиток особистісних якостей, що дозволяють ефективно справлятися з емоційним та психологічним навантаженням. Інтеграція когнітивно-поведінкових методик, тренінгів міндфулнес, програм розвитку емоційного інтелекту, а також практичних занять, які імітують реальні виклики професії, сприяють розвитку здатності поліцейських адаптуватися до стресових умов та відновлюватися після труднощів. Важливою є підтримка з боку менторів та створення сприятливого середовища для обговорення та обміну досвідом, що сприяє культурі взаємодопомоги та підтримки серед курсантів. В кінцевому підсумку, зміцнення психологічної стійкості не лише забезпечує високий рівень професіоналізму та готовності до виконання службових обов'язків у складних умовах, але й сприяє загальному благополуччю поліцейських, їх професійному зростанню та особистісному розвитку.

Список використаних джерел

1. Звірянський Г. В. Вплив воєнного стану на психологічне благополуччя здобувачів вищої освіти під час навчання в навчальних закладах зі специфічними умовами навчання в системі МВС України. *Захист та дотримання прав громадян органами Національної поліції України в умовах воєнного стану. МВС України*. Вінниця. ХНУВС. 2023. С. 267–269.

2. Зінченко Д. А. Психологічне здоров'я працівників в підрозділах безпеки і оборони України. *Соціально-психологічне забезпечення діяльності сил безпеки та оборони України. МВС України*. Харків. НА НГУ. 2023. С. 131–134.

3. Зінченко Д.А., Гопко Д.О. Сучасні технології у сфері психологічного забезпечення працівників правоохоронних органів.

Збірник Матеріалів IV міжнародної науково-практичної конференції. Актуальні проблеми психологічного забезпечення службової діяльності працівників правоохоронних органів. м. Київ. 2023 року. с. 76–78. С. 223.

4. Макарова О. П. Дослідження професійної ідентичності майбутніх правоохоронців на етапі фахової підготовки. *Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України.* МВС України. Харків. ХНУВС. 2016. С. 81–84.

5. Матвієнко Є. Проблемні питання рівня психологічної готовності майбутніх поліцейських до опанування професії. *Природа та сутність людини.* Дніпро. ДДУВС. 2021. С. 48–49.

УДК 159.9

Казміренко Людмила Іванівна,
професор кафедри юридичної психології
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат психологічних наук, професор
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5830-307X>

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕАГУВАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ НА ЕМОЦІЙНО НАПРУЖЕНІ СИТУАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Узагальнення результатів літературних першоджерел та проведених автором впродовж 2018–2021 рр. нестандартизованих інтерв'ю працівників поліції дозволяє виділити наступні особливості реагування на психологічно напружені ситуації професійної діяльності.

1. *«Фрагментарне забування»* окремих моментів екстремальних ситуацій, коли поліцейським чітко фіксується початок і кінець протидії з правопорушником, але його перебіг в повному обсязі він відтворити не в змозі. З часом «забуті» складові надзвичайної події відновлюються.

2. *Невірне «дозування» особою зусиль*, які докладаються. Так, фахівці з вогневої підготовки часто згадують про феномен «конвульсивної хватки», який виникає при застосуванні вогнепальної зброї. Він виражається в дуже міцному утриманні пістолета і натиску на спусковий гачок з великим зусиллям, що призводить – до виникнення інтенсивного тремору та різкого руху рук під час тиску.

3. *«Змінений стан свідомості»* за якого несуттєві елементи стресової ситуації відтворюються надзвичайно чітко і детально, а ті, що вийшли за межі «буденності» – стають немовби «фоновими», що, в свою чергу, впливає на процеси мислення. Зустрічаються випадки,

коли особа в стресовому стані несподівано демонструє здібності та якості, які не були їй властиві раніше. Подібні реакції можуть призводити як до позитивних, так і до негативних наслідків.

4. *Феномен «прискорення мислення»*, що викликає так званий стан «інсайту». Активізована свідомість починає опрацьовувати дуже великі обсяги інформації, що певним чином відповідає даній ситуації і дозволяє знайти вірний спосіб вирішення проблеми. Але перебільшення потоку інформації призводить до втрати основної мети та логічності мислення. Отже, зміни стану свідомості («звуження» або «розширення») можуть бути корисними, якщо вони не надмірні.

5. *Субсенсорна і екстрасенсорна чутливість*. Перша проявляється, коли особа не усвідомлює, що відчуває дуже слабкі впливи, але вони впливають на її дії поза її свідомістю. Друга проявляється як уявлення про предмет, явище, яке *безпосередньо начебто не сприймається*. Пізніше підтверджується реальність та вірність подібного образу. Така «екстрасенсорна» чутливість виникає за наявності сформованих вмій даної діяльності, здібностей до неї, і основне, при сильній (стресовій) психологічній установці на те, що вона реалізується. Існування «екстрасенсорної» чутливості може породжувати містичні тлумачення, але вона залишається реальністю.

6. Одним із проявів зміни стану свідомості є *стресове «відключення» або «звуження уваги»*. Стресове «відключення» може бути не повним, а тільки частковим. Практично в усіх стресових ситуаціях присутній ефект «звуження свідомості», який допомагає відібрати необхідну інформацію для діяльності, але цей феномен часто призводить до того, що надмірне звуження призводить до спрощення мислення, схематизації, відсіювання необхідної інформації. Наслідком цього стає дезорієнтація працівника.

7. Своєрідне *пригнічення емоцій*: поліцейський, яка відчуває страх та тривогу перед небезпекою, що наближається, перестає їх відчувати, коли небезпечний чинник почав діяти. Працівники поліції, які застосовували вогнепальну зброю на ураження, підтверджують, що в екстремальній ситуації вони «нічого не відчували». Пояснення цьому факту полягає в тому, що зростання напруги «звужує» увагу, при цьому спочатку відокремлюються менш значні «баластні» сигнали (емоції). Це підвищує ефективність діяльності; але подальше звуження уваги призводить до зниження ефективності як уваги, так і діяльності загалом.

8. *«Стрессова екстерналізація»* – стрес може посилити готовність працівника підкорятися зовнішнім вказівкам, надмірно узгоджувати свої дії з директивною інформацією інших учасників екстремальної ситуації, як правило, більш досвідчених та

авторитетних колег. Стрессова пасивність з часом може стати особистісною властивістю працівника.

9. «*Стрессова інтравертація*» – надмірний зовнішній контроль супроводжується тим, що особа ніби занурюється в себе.

10. «*Послаблення волі*» – для довготривалого стресу характерним є послаблення вольових процесів. Стає складніше спонукати себе до виконання необхідної діяльності, що вимагає емоційного, розумового або фізичного розуміння. З цим феноменом часто стикаються працівники державної служби охорони, які протягом чергування отримують значну кількість хибних викликів, що на початку чергування викликає стан мобілізаційної готовності, а наприкінці чергування зумовлює роздратування та зниження пильності.

11. «*Вибухонебезпечність*» емоційного напруження – емоційна нестійкість. При довготривалому стресі на тлі збільшення проявів стресової пасивності, як правило, зростає прихована емоційна напруга. Це відчувається поліцейським як непомітне або часом збільшене почуття незадоволеності собою або кимсь, або всіма оточуючими, як дратівливість, образливість, що проявляється з будь-якого приводу, часто і без приводу, як схильність помічати, в першу чергу, все погане і перебільшувати його значення. Даний феномен підтверджується висловлюваннями працівників стосовно почуття специфічного «задоволення» після того, як вони застосовували фізичну силу (в межах параметру правомірності) проти правопорушників.

Ці та інші подібні прояви спричиняють напруженість і конфліктність у відносинах між колегами і можуть суттєво вплинути на ефективність діяльності. Особливо небезпечно, що даний феномен може реалізуватися у формі неадекватної агресивності або перебільшення безпеки, що, в свою чергу, призведе до активних дій і стане причиною неправомірного застосування сили чи спецзасобів.

12. «*Схильність до протидії зовнішньому впливу*» – тенденція до конфронтації з будь-якими зовнішніми впливами (вказівка керівника, прохання партнера, нова оперативна інформація, агресивна поведінка правопорушника, тощо). Внаслідок цього в стресових, критичних умовах поліцейський починає ігнорувати важливу інформацію, не усвідомлюючи цього.

13. «*Психологічне відчуження*» – при довготривалому стресі в осіб, які працюють у групі, взаємодіючи один із одним, може виникати незадоволеність психологічним навантаженням, пов'язана з відповідальністю за інших членів групи або перед іншими членами групи. Це призводить до уникнення відповідальності за спільну працю, що не розглядається як «особиста», взаємного нерозуміння, образливості тощо.

УДК 159.9:364.62(477)

Калачик Тарас Олександрович,
начальник відділення поліції № 1
Вінницького районного управління
поліції Головного управління поліції
у Вінницькій області
ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-5676-249X>;
Макарова Олена Павлівна,
старший викладач кафедри педагогіки
та психології Харківського національного
університету внутрішніх справ, кандидат
психологічних наук, доцент
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5480-5942>

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ, ЯКІ БРАЛИ УЧАСТЬ У БОЙОВИХ ДІЯХ В УКРАЇНІ

З огляду на нещодавні події в Україні, питання психологічної підтримки та реабілітації поліцейських, які беруть участь у бойових діях, набуває особливої актуальності. Психологічний супровід цієї категорії осіб вимагає індивідуалізованого підходу, з урахуванням специфіки їх професійної діяльності та особливостей переживань, пов'язаних з участю в бойових діях.

Психологічний супровід поліцейських, залучених до участі в бойових діях, становить собою складний і багатогранний процес, що вимагає глибокого розуміння як загальних психологічних принципів, так і специфіки даної професійної групи. Такий підхід передбачає не лише зниження негативних наслідків стресу, тривоги та посттравматичних стресових розладів, але й зміцнення психологічного здоров'я, розвиток резиліентності, адаптацію до повсякденного життя та професійну реінтеграцію. Основоположним принципом в роботі з такою категорією осіб є індивідуалізований підхід, який враховує унікальний досвід кожного поліцейського, його особистісні характеристики, рівень стресостійкості та специфіку переживань, пов'язаних із бойовими діями [1]. Подібний підхід дозволяє створити умови, в яких кожен може відчувати себе почутим, розумітим і підтриманим, що є критично важливим для ефективності психологічної допомоги. Важливою складовою психологічного супроводу є робота над дестигматизацією звернення за психологічною допомогою. У професійному середовищі, де високо цінуються мужність, витривалість та самоконтроль, необхідно підкреслювати, що звернення за допомогою свідчить не про слабкість, а про відповідальне ставлення до власного психологічного здоров'я і професійну зрілість. Ефективність психологічного супроводу значно підвищується за рахунок інтеграції різноманітних психотерапевтичних

підходів та методик. Когнітивно-поведінкова терапія, арт-терапія, тілесно-орієнтовані практики, медитація та міндфулнес — лише деякі з інструментів, які можуть бути використані для досягнення комплексного впливу, спрямованого на відновлення психічної рівноваги, зниження рівня стресу та розвиток внутрішніх ресурсів. Надзвичайно важливим є створення безпечного простору, де поліцейські могли б без страху висловлювати свої думки, почуття та переживання. У такому середовищі, де панує взаєморозуміння та довіра, вони можуть дозволити собі бути вразливими, що є ключовим аспектом для глибокої психологічної роботи та особистісного росту [2]. Подолання внутрішніх бар'єрів і стигми навколо психічного здоров'я відіграє критичну роль у процесі відновлення. З огляду на високий рівень емоційного та фізичного напруження, з яким стикаються поліцейські під час бойових дій, програми психологічної підтримки мають включати стратегії для розвитку стресостійкості та емоційної регуляції. Це не тільки сприяє кращій адаптації до робочих умов, але й допомагає уникнути довгострокових негативних наслідків для психічного здоров'я. Крім того, включення сімейного підходу в психологічний супровід може зміцнити соціальну підтримку та полегшити процес реінтеграції в суспільство та повсякденне життя після повернення з зони бойових дій. Робота з сім'ями допомагає зміцнити взаєморозуміння, знизити рівень конфліктності та сприяє розвитку адаптивних стратегій впорядкування з труднощами, що виникають.

На нашу думку, врахування цих теоретичних аспектів та їх грамотне втілення у практику психологічного супроводу може стати вирішальним фактором у процесі відновлення поліцейських, залучених до бойових дій. Головне завдання такого супроводу — не тільки допомогти їм впоратися з негативними наслідками їхнього досвіду, але й сприяти їхньому особистісному зростанню, розвитку резиліентності та підвищенню якості життя.

Методологія психологічного супроводу поліцейських, що мали досвід участі в бойових діях, охоплює широкий спектр стратегій та технік, спрямованих на забезпечення ефективної підтримки та сприяння адаптації до мирного життя. Цей процес передбачає глибоке розуміння не тільки психологічних аспектів впливу бойових дій на людину, але й унікальних особливостей професійної діяльності поліцейських, їхньої ролі у суспільстві та вимог, що ставляться до них [3]. Одним із ключових елементів є створення мультидисциплінарних команд, до складу яких входять не тільки психологи, але й психіатри, соціальні працівники, професіонали у сфері арт-терапії та інші спеціалісти. Такий підхід дозволяє охопити різноманітні аспекти відновлення та адаптації, від медикаментозного лікування та індивідуальної терапії до групових занять і творчих майстерень. Особлива увага приділяється розробці індивідуальних програм психологічного супроводу, які базуються на

детальній діагностиці та оцінці стану особи [4]. Такі програми мають включати не тільки напрямки, спрямовані на подолання травматичних переживань, але й на розвиток навичок стресостійкості, емоційного саморегулювання, покращення міжособистісних відносин та адаптацію до повсякденного життя.

Ми вважаємо, що велике значення в методології психологічного супроводу відіграє використання сучасних технік та методів психотерапії, зокрема когнітивно-поведінкової терапії, ЕМДР (терапія шляхом десенсибілізації та переробки за допомогою очних рухів), міндфулнес та інші напрямки, що демонструють високу ефективність у роботі з посттравматичними стресовими розладами та іншими психологічними викликами.

Робота з поліцейськими, що мають досвід бойових дій, вимагає від фахівців психологічного супроводу не лише глибоких знань у галузі психотерапії, але й унікального підходу, що враховує специфіку такого роду досвіду. Ця робота перетинається з викликами, які не зустрічаються в стандартній психологічній практиці, включаючи питання бойового стресу, посттравматичного стресового розладу (ПТСР), моральних травм та втрати товаришів. Поліцейські, що повертаються з зони бойових дій, часто стикаються з викликами адаптації до мирного життя, де звичні механізми справляння із стресом та прийняття рішень можуть виявитися неефективними або навіть контрпродуктивними. У такому контексті, основою психологічного супроводу є створення безпечного простору, де поліцейські можуть висловлювати свої думки та емоції, переживаючи повний спектр відчуттів, пов'язаних з їхнім досвідом [5]. Важливим аспектом роботи є розуміння та підтримка процесу відновлення ідентичності. Бойові дії можуть глибоко змінити самосприйняття особи, її цінності та переконання. Фахівець повинен допомагати поліцейським відновити втрачене відчуття самості, інтегруючи досвід бойових дій у ширший контекст їхньої особистості та життєвого шляху. Це передбачає роботу над прийняттям себе, відновленням власної цінності та знаходженням нового сенсу життя після травми.

Узагальнюючи, що розробка індивідуальних стратегій справляння із стресом, а також навчання навичкам релаксації та саморегуляції є ключовими для зниження рівня тривожності та підвищення стресостійкості. Це може включати техніки міндфулнес, дихальні вправи, а також методики когнітивно-поведінкової терапії для корекції деструктивних переконань та поведінкових реакцій.

Практичні напрямки психологічного супроводу поліцейських, які брали участь у бойових діях, охоплюють широкий спектр дій та інтервенцій, спрямованих на підтримку та відновлення психічного здоров'я, адаптацію до повсякденного життя, а також професійну реінтеграцію. Завдання такого супроводу – не лише мінімізація

негативного впливу стресових та травматичних подій, але й зміцнення внутрішніх ресурсів, розвиток стійкості та позитивних стратегій справляння з життєвими викликами. На початковому етапі практичного супроводу велика увага приділяється діагностиці та оцінці психічного стану. Це дозволяє ідентифікувати основні потреби та проблеми, з якими зіштовхуються поліцейські, а також розробити індивідуалізований план психологічної підтримки. Інструментарій оцінки включає як стандартизовані психологічні тести, так і глибинні інтерв'ю, що дозволяють глибше зрозуміти особистісні особливості, досвід та специфіку переживань кожного індивіда. Одним із ключових напрямків практичного супроводу є індивідуальна психотерапія. Використання різноманітних терапевтичних підходів, включаючи когнітивно-поведінкову терапію, гештальт-терапію, психодинамічну терапію та інші, дозволяє ефективно працювати над різними аспектами психологічних труднощів, від внутрішніх конфліктів до впорядкування травматичного досвіду. Групова терапія та підтримуючі групи також відіграють важливу роль у психологічному супроводі. Вони створюють умови для соціальної підтримки та взаємодопомоги, де поліцейські можуть поділитися своїм досвідом із тими, хто зіткнувся з подібними викликами. Таке спілкування допомагає зменшити почуття ізоляції, сприяє нормалізації переживань і стимулює процес відновлення.

Отже, забезпечення ефективного психологічного супроводу поліцейським, що мали досвід бойових дій в Україні, є складним і водночас вкрай необхідним завданням. Воно вимагає не лише глибокого розуміння специфіки посттравматичного стресового розладу та інших психологічних проблем, що можуть виникнути в результаті бойових дій, але й розробки індивідуалізованих, комплексних програм підтримки, які враховують унікальний досвід та потреби кожного учасника. Центральне місце в цьому процесі займають створення безпечного терапевтичного простору, використання інтегрованих підходів до лікування, активне залучення до групових форм роботи для підтримки почуття спільноти та розуміння, а також надання інструментів для самодопомоги та розвитку особистісної стійкості.

Список використаних джерел

1. Зінченко Д. А. Психоемоційний стан працівників поліції під час воєнного стану в Україні. *Соціально-психологічне забезпечення діяльності сил безпеки та оборони України. МВС України*. Харків: НА НГУ. 2023. С. 134–137.

2. Зінченко Д. А. Психологічна підготовка фахівців правоохоронних органів України в умовах воєнного стану. *Підготовка правоохоронців в системі МВС України в умовах воєнного стану. МВС*

України. *Наук. парк «Наука та безпека»*. Вінниця. ХНУВС. 2023. С. 242–244.

3. Зінченко Д. А. Психологічне здоров'я працівників в підрозділах безпеки і оборони України. *Соціально-психологічне забезпечення діяльності сил безпеки та оборони України*. МВС України. Харків: НА НГУ. 2023. С. 131–134.

4. Зінченко Д.А., Висоцький М.О. Вплив війни на психологічний стан працівників правоохоронних органів: Аналіз проблеми. *Збірник Матеріалів IV міжнародної науково-практичної конференції Актуальні проблеми психологічного забезпечення службової діяльності працівників правоохоронних органів*. м. Київ. 2023 року. С. 156–158. С. 223.

5. Макарова О. П. Психологічні аспекти вивчення екстремальних ситуацій і станів. *Проблеми сучасної поліцейстики*. МВС України. Харків, 2022. С. 258–261.

УДК 159.9

Кердивар Валентин Віталійович,

старший науковий співробітник навчально-наукової лабораторії екстремальної та кризової психології науково-дослідного центру Національного університету цивільного захисту України, доктор філософії в галузі психології

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6560-6028>

РОЛЬ ПСИХОЛОГА У ПІДТРИМЦІ ТА ВІДНОВЛЕННІ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я СПІВРОБІТНИКІВ ДСНС УКРАЇНИ ПІСЛЯ ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ ЗА ПРИЗНАЧЕННЯМ В УМОВАХ ВІЙНИ

Україна переживає складний період своєї історії, де підвищений рівень стресу і травматичних подій стають частиною щоденності для співробітників ДСНС. Після виконання завдань за призначенням в умовах війни, ці люди зазнають серйозного психологічного навантаження та потребують підтримки для відновлення психологічного здоров'я. Роль психолога в цьому контексті стає надзвичайно важливою та актуальною.

Військові конфлікти і катастрофи, з якими стикаються працівники ДСНС, можуть призвести до серйозних наслідків для їхнього психологічного здоров'я. Травми, стрес, посттравматичний синдром – це лише деякі з проблем, з якими можуть зіткнутися ці люди. Тому забезпечення їхньої психологічної підтримки та відновлення стає критично важливим завданням.

Роль психолога у підтримці та відновленні психологічного здоров'я співробітників ДСНС України після виконання завдань за

призначенням в умовах війни є надзвичайно важливою і складною. Співробітники ДСНС регулярно стикаються з викликами, які ставлять під загрозу їхнє життя та здоров'я. Вони здійснюють важливі місії в умовах, коли суспільство потребує найбільш ефективної допомоги, особливо в період військових конфліктів. Однак ці дії залишають слід на психічному стані та емоційному благополуччі співробітників ДСНС [1, с. 277].

Першочергове завдання психолога полягає в тому, щоб надати співробітникам необхідну підтримку та допомогу у відновленні психологічного здоров'я. Це включає проведення індивідуальних консультацій та терапій, де співробітники можуть вільно висловлювати свої емоції, спогади та переживання після стресових ситуацій. Психолог надає їм простір для вираження своїх почуттів та допомагає їм знайти ефективні стратегії копіngu зі стресом.

Крім того, психолог виконує важливу роль у навчанні співробітників ДСНС навичкам саморегуляції та стресостійкості. Це включає в себе навчання методів релаксації, медитації, дихальних вправ та інших технік, які допомагають зберегти емоційний баланс у важких ситуаціях та підтримують психічне здоров'я.

Психолог також сприяє формуванню психологічної безпеки в колективі співробітників ДСНС. Він створює сприятливе середовище для відкритого спілкування та взаємопідтримки між колегами. Групові сесії, тренінги та інтерактивні заходи спрямовані на підтримку та підвищення внутрішньої підтримки у колективі, що є важливим фактором у збереженні емоційного благополуччя [2, с. 175].

Загалом, роль психолога у підтримці та відновленні психологічного здоров'я співробітників ДСНС України після виконання завдань за призначенням в умовах війни - це комплексний підхід, що включає індивідуальні консультації, навчання стратегіям копіngu зі стресом, розвиток групової підтримки та сприяння психологічній безпеці в колективі. Тільки через цей інтегрований підхід можна досягти повного відновлення та збереження психологічного благополуччя співробітників, які працюють у надзвичайних умовах [3, с. 327].

Крім психологічної підтримки на індивідуальному та колективному рівнях, психолог відіграє ключову роль у розробці та впровадженні профілактичних програм. Ці програми спрямовані на підвищення свідомості про фактори стресу та травматичні події, а також на відпрацювання практичних методів для їхнього управління та подолання. Вони можуть включати в себе тренінги з ефективного управління часом, техніки зменшення напруги, а також навчання комунікаційних навичок для підтримки взаємодії та зміцнення відносин в колективі.

Окрім того, психолог може бути важливим ланцюжком в системі психологічної реабілітації співробітників після виконання завдань у військових умовах. Він сприяє інтеграції та адаптації особистості до нових життєвих умов, допомагаючи знайти нові цілі та перспективи у професійній діяльності та особистому житті.

Нарешті, важливо враховувати, що роль психолога не обмежується лише післякризовою допомогою. Він також відіграє важливу роль у попередженні виникнення стресу та відновленні психологічного здоров'я шляхом проведення тренінгів, регулярних консультацій та навчання працівників методам самопідтримки та саморегуляції в щоденній діяльності. Такий підхід допомагає створити стійкий фундамент для психологічного благополуччя і підвищує рівень резиліентності всього колективу співробітників ДСНС [4, 5].

Загальні висновки вказують на те, що роль психолога в цьому контексті не обмежується лише наданням допомоги в кризові моменти, але також полягає в розробці та впровадженні систематичних підходів до психологічної підтримки та відновлення співробітників ДСНС. Це може включати в себе створення програм психологічного супроводу, які охоплюють різні аспекти психічного здоров'я, від навчання стратегіям копінгу до підтримки після травматичних подій.

Крім того, роль психолога полягає в підтримці та стимулюванні змін в організаційній культурі, спрямованих на забезпечення психологічного благополуччя працівників. Це може включати в себе заохочення відкритого спілкування про емоційний стан та стресові ситуації, створення спеціальних програм для профілактики та реагування на психологічні проблеми, а також впровадження практик, що сприяють психологічній безпеці на робочому місці.

Отже, роль психолога у підтримці та відновленні психологічного здоров'я співробітників ДСНС після виконання завдань за призначенням в умовах війни є невід'ємною частиною забезпечення їхнього благополуччя та ефективності в службі. Інвестування у психологічну підтримку не лише поліпшує робоче середовище та результативність співробітників, але й допомагає зберегти їхнє фізичне та емоційне здоров'я у складних умовах, що визначаються військовими конфліктами та надзвичайними ситуаціями.

Список використаних джерел

1. Перелігіна Л.А., Шевелева Ю.А. Теоретичні аспекти психічного здоров'я майбутніх психологів оперативно-рятувальної служби. Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи: колективна монографія / за ред. М. С. Ковалю, Н. Г. Ничкало. Львів : ЛДУБЖД, 2023. С. 275–279.

2. Соціально-психологічні технології відновлення особистості після травматичних подій : практичний посібник; за наук. ред. Т. М. Титаренко, Національна академія педагогічних наук України,

Інститут соціальної та політичної психології. – Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2019. 220 с.

3. Kutcher E. J. The Role of Religiosity in Stress, Job Attitudes, and Organizational Citizenship Behavior., *Journal of Business Ethics*. 2010. V. 95. P. 319–337.

4. Folkman S., Lazarus R.S. Coping as a mediator of emotion. *Journal of Personal and Social Psychology*, 1998. V. 54. P. 466–475.

5. Masten A.S., Reed M.J. Resilience in development. In: Snyder C.R., Lopez S.J., editors. *Handbook of positive psychology*. Oxford University Press; New York: 2002. P. 74–88.

УДК 378.017:17«364»

Корж Євген Михайлович,

старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем психологічного забезпечення та психофізіологічних досліджень ННІЗДН Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4769-2668>

ФОРМУВАННЯ ЦІННОСТЕЙ І СИСТЕМИ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Формування цінностей і системи ціннісних орієнтацій особистості є предметом інтенсивних і різноманітних наукових досліджень. Особливе значення в ціннісній орієнтації особистості мають роки навчання, тобто фаза онтогенезу, коли відбувається чутливий розвиток ціннісних орієнтацій особистості, що забезпечує їх функціонування як особливої системи, що має вирішальний вплив на їхню орієнтацію та активну соціальну позицію.

Кудерміна О. та ін. (2020) наголошують ціннісні орієнтації формуються під час соціалізації особистості через проникнення соціальної інформації в її індивідуальний душевний світ. Індивід спочатку збирає досвід попередніх поколінь і отримує соціально прийнятні стереотипи поведінки, які узгоджуються з соціокультурними цінностями. А потім збирає власний досвід, який допомагає індивіду адаптуватися до мікросередовища [1; 2].

Процес з'ясування особистісних цінностей передбачає вивчення та переоцінку існуючих цінностей і визначення позиції людини з питань, які раніше не були в центрі її активної уваги. Іноді це завдання нелегко виконати, оскільки на ціннісні думки впливають почуття, емоції, бажання та інтереси особистості. Самоаналіз таємних і завжди

усвідомлених поглядів, що визначають поведінку людини, займає багато часу.

Кислинська Д. (2016) розглядає ціннісні орієнтації як систему певних правил, прийнятих групою свідомістю, як більшість вчених відзначають, що цінності закріплюються в реально діючих мотивах і джерелах осмисленості буття і є регуляторами розвитку особистості. Як механізм особистісного зростання і саморозвитку вони розвиваються та являють собою динамічну систему. Ціннісні орієнтації складають основу свідомості і впливають на її розвиток. Професійні цінності є основою, яка регулює робочий процес [3].

Молода людина переважно пов'язує різні цінності, визнає для себе їх сутність і важливість. Крім того, у процесі навчання, всебічного розвитку, набуття життєвого досвіду в особистості формується здатність самостійно обирати систему утворюючу цінність, тобто ту, яка на даний момент сприймається нею як найбільш значуща, і водночас час встановлює ієрархію цінностей. Особистісні цінності відображаються у свідомості кожної людини у вигляді соціальних, ціннісно-орієнтованих орієнтацій, які образно називають «вісью свідомості», що забезпечують стійкість особистості. «Ціннісні орієнтації є найважливішими елементами внутрішньої структури особистості, закріпленими в життєвому досвіді особистості з сукупністю її переживань і відрізняють важливе для цієї людини від незначного». Серед усієї ієрархії цінностей є універсальні чи глобальні, тобто притаманні якомога більшій кількості людей, такі як воля, праця, творчість, гуманізм, солідарність, людяність, сім'я, нація, народ, діти тощо. [4, с. 72].

Котлова Л. (2015), в свою чергу, виділяє важливу роль сформованості ціннісних орієнтацій в професійній діяльності особистості. Цінності відіграють вирішальну роль у регуляції професійної поведінки, спрямовуючи необхідні дії, наповнюючи їх сенсом. Це особливо актуально для професій, які передбачають взаємодію з іншими людьми. Згідно з твердженням, у професіях, що характеризуються людською взаємодією, люди розвивають універсальні цінності, такі як альтруїзм і творчість. Ці цінності, ймовірно, сприяють формуванню етичних та змістовних аспектів професійної поведінки в сферах, де міжособистісні стосунки та соціальний вплив відіграють важливу роль [5].

Майстренко Т. (2016) резюмує, що комунікативні якості значущі на всіх рівнях, крім суб'єктивно-аксіологічного. Особливо важливі ці якості для формального рівня успішності. Здобувачі освіти вважають вміння встановлювати та підтримувати хороші стосунки з іншими людьми головним фактором успішності навчання [6].

Тому, тим самим, система ціннісних орієнтацій визначає життєву перспективу, вектор розвитку особистості, будучи

найважливішим внутрішнім його джерелом і механізмом. Одночасно з цим система ціннісних орієнтації особистості, будучи відображенням цінностей соціального середовища, сама може впливати на групові норми і цінності. Індивідуальні ціннісні орієнтації окремих членів групи взаємодіють, а через міжособистісні взаємини впливають на колективні. Таким чином, система ціннісних орієнтації особистості є багатофункціональною. Ця система виконує одночасно функції регуляції поведінки і визначення її мети, яка зв'язує в єдине ціле особистість і соціальне середовище.

На думку Шайгородського Ю. (2019), ціннісні орієнтації є основою особистісної свідомості і поведінки та є безпосередніми чинниками розвитку особистості. Окрім цього, ціннісні орієнтації особистості в змозі регулювати поведінку особистості, орієнтуючись на існуючі норми поведінки [7, с. 70].

Цінності здобувають якості реально діючих мотивів і джерел свідомості буття, що ведуть до росту й удосконалення особистості в процесі власного послідовного розвитку. Ціннісні орієнтації, будучи, таким чином, механізмом особистісного росту і саморозвитку, самі носять характер, що розвивається, та виступають динамічною системою.

Бех І. (1997) при розгляді проблеми структури особистісних цінностей виходить з єдності їх динамічного та змістовного аспектів. Акцентування на змістовній стороні особистісних ціннісних орієнтацій автор пояснює тим, що займає у психологічній науці позицію, яка передбачає науково обґрунтовану віру в людський розум, свідомість людини, переконання, що структура ціннісних орієнтацій особистості формується, а не будується на основі на вроджених і несвідомих, сліпих і заснованих на свідомому, осмисленому відображенні зовнішньої дійсності. Процес засвоєння суспільних цінностей та перетворення їх у ціннісні орієнтації можна розглядати щонайменше у двох аспектах. По-перше, як рух від соціальної групи (соціальних, зовнішніх) до особистих (соціальних, внутрішніх) цінностей. Цей процес традиційно називають поняттям інтеріоризації. По-друге, як рух від структури індивідуальної мотивації, заснованої виключно на потребах (внутрішніх, біологічних), до структури, в якій головну роль відіграють цінності (внутрішні, соціальні). Цей процес відомий як не менш традиційна назва соціалізації [8, 9].

Берегова Н. (2022) зазначає, що у юнацькому віці, основним чинником формування ціннісних орієнтацій є міжособистісне спілкування. Воно зумовлює спрямованість моральних духовних і матеріальних цінностей [10, с. 56].

У психології інтеоріоризація розуміється як складний процес розуміння і набуття цінностей, що складається з кількох етапів:

1. інформація про наявність цінностей та умови їх реалізації;
2. трансформації, тобто «переклад» інформації на власну мову;

3. активна діяльність (відома діяльність приймається чи не приймається);

4. включення його в особистісно визнану систему цінностей.

Динаміка – зміни, що відбуваються в особистості, пов'язані з прийняттям або неприйняттям цінностей. Тому можна зробити висновок, що в процесі соціалізації відбувається засвоєння соціального досвіду та його «перерозподіл» до рівня особистісних установок і орієнтацій, тобто, особистість набуває певної свободи у виборі тих чи інших цінностей відповідно до власних задатків і нахилів, а також завдяки регулятивному впливу середовища. Виходячи з цього, детермінантами в цьому процесі є активність людини і мінливість її поведінки, пов'язана з поширенням, складність соціальних зв'язків і відносин, певна спрямованість соціальної діяльності.

Таким чином, соціалізуючись особистість поступово переходить від домінування над традиціями своєї родини, малих груп навколо себе до домінування традиційної системи людей, що є чинником формування ціннісних орієнтацій особистості.

Любовець О. (2021) доходить висновку, що на основі отриманих у вищій школі знань і набутих компетентностей молода людина формує свої ціннісні ставлення до світу, усвідомлене сприйняття процесів державотворення, адекватне ставлення до поточних суспільно-політичних подій [11].

Проведений аналіз психолого-педагогічної та філософської літератури з проблематики змісту, структури та закономірностей формування ціннісних орієнтацій дає підстави для таких висновків: поняття «ціннісні орієнтації» розглядаються нами як психологічні новоутворення особистості, що складають систему світоглядних орієнтацій особистості і проявляються у ставленні до себе, інших людей, суспільства в цілому як найвищої цінності, високий рівень поваги однієї людини до іншої, визнання її самості, високого призначення, віру в її можливості та надання права на вільний розвиток та самореалізацію, піклування про умови її існування (середовище, що оточує її) [9].

Отже, основними механізмами становлення ціннісних орієнтацій особистості є:

– соціальні (інтеріоризація та екстеріоризація культурного досвіду суспільства як системи соціальних цінностей, яка предметна у різних формах матеріального втілення);

– психологічні (ставлення як єдність пізнавально-оцінних утворень у процесі розвитку свідомості і самосвідомості людини;

– взаємодія соціально-психологічних компонентів особистості (установка, інтереси, мотиви, цілі, переконання) із суспільними умовами) в процесі утворення ціннісних орієнтацій);

– педагогічні (учіння, виховання та діяльність особистості у нерозривному зв'язку).

Здійснений аналіз сутнісних характеристик досліджуваної категорії доводить, що процес формування ціннісних орієнтацій студента в цілому детермінований загальними закономірностями становлення його особистості: через пізнання, почуття – до усвідомлення, а потім – до дії, саме такою є логіка даного процесу.

Список використаних джерел

1. Кудерміна О. І., Казміренко Л. І., Власенко С. Б. Соціальна психологія: навчальний посібник. Київ: НАВС, 2020. 243 с.
2. Долинська Л. В., Максимчук Н. П. Психологія ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя: Навчальний посібник для студентів ВНЗ. – Кам'янець-Подільський: ФОП Сисин О.В., 2008. 124 с.
3. Кислинська, Д. М. Особливості структури індивідуальних життєвих цінностей майбутніх правоохоронців у різних сферах життя. *Наука і освіта*, (2016). 7, С. 15–20. DOI: 10.24195/2414-4665-2016-7-5.
4. Голуб А. М. Формування ціннісних орієнтацій молоді в процесі дозвільної діяльності: соціально-педагогічна робота. Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2009. 557 с.
5. Котлова, Л. О. *Ціннісні орієнтації особистості в умовах суспільних трансформацій*. Освіта регіону: Політологія. Психологія. Комунікації, 2015, 1 (38). с. 36-42. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/29975>.
6. Майстренко, Т.М. (2016). Особистісні цінності у регуляції навчальної діяльності студентів. *Наука і освіта*, 5, 218–222. DOI:10.24195/2414-4665-2016-5-35.
7. Шайгородський Ю. Ціннісні орієнтації в психологічній структурі особистості. *Соціальна психологія*. 2019. № 4. С. 65–73.
8. Бех І.Д. Духовні цінності в розвитку особистості // *Педагогіка і психологія*. 1997. № 1. С. 124–129.
9. Коберник Л. О. Роль та місце ціннісних орієнтацій у формуванні особистості. *Науково-практичний журнал південного наукового центру АПН України*. 2008. № 4. С. 28–33.
10. Берегова Н. П., Джигун Л. М. Психологічні особливості ціннісних орієнтацій особистості юнацького віку. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. 2022. № 3. С. 54–58.
11. Любовець, О. (2021). Вища освіта як чинник формування ціннісних орієнтацій Української молоді. *Освітологія*, (10), 37–44. DOI: 10.28925/2226-3012.2021.104.

УДК 159.922.2(477.86)(043.3)

Костюк Андрій Валерійович,
начальник Управління психологічного
забезпечення МВС України, кандидат
психологічних наук
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3153-6353>;
Процик Любов Сергіївна,
головний спеціаліст відділу організації
психологічного забезпечення Управління
психологічного забезпечення МВС України,
кандидат психологічних наук
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5440-5826>

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ СПІЛЬНОТ ПРАЦІВНИКІВ ПІДРОЗДІЛІВ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИСТЕМИ МВС УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану та сучасних геополітичних реалій питання підтримки психічного здоров'я та оптимізації діяльності працівників підрозділів психологічного забезпечення системи Міністерства внутрішніх справ України (МВС України) стають особливо актуальними. Відповідальність за підтримку психологічного стану та емоційного здоров'я поліцейських, рятувальників, прикордонників та військовослужбовців Національної гвардії України у цілому стає важливим аспектом ефективного функціонування сектору безпеки та оборони в країні. Проблема формування професійних спільнот працівників підрозділів психологічного забезпечення МВС України в умовах воєнного стану полягає у виявленні та вирішенні труднощів, з якими стикаються дані фахівці у своїй професійній діяльності.

Професійна спільнота – це група людей, які мають спільні професійні інтереси, цінності та мету, що об'єднує їх для діяльності та взаємодії. Вони розвивають та вдосконалюють свої знання, навички та практики, спілкуючись один з одним та обмінюючись досвідом. Професійні спільноти сприяють зростанню професіоналізму, підтримці участі у професійній діяльності та підвищенню якості роботи.

Психологічне забезпечення в системі МВС України передбачає комплекс заходів, спрямованих на збереження та підтримку психічного здоров'я працівників у військових умовах та стресових ситуаціях. Воно включає в себе проведення професійного добору, консультування, психологічних тренінгів, психологічну реабілітацію, а також впровадження психологічних програм із профілактики втрат та самогубств.

Воєнний стан створює складні виклики для працівників психологічного забезпечення в системі МВС України. Зміна режиму роботи, посилення стресу та відповідальності може призвести до збільшення ризику прояву професійного вигорання серед працівників. У таких умовах важливо розвивати ефективні стратегії адаптації, підтримки та психологічного супроводу для збереження психічного здоров'я та професійної ефективності співробітників.

У багатьох країнах світу психологічне забезпечення в сфері правоохоронної діяльності є важливою складовою безпеки працівників правоохоронних органів та ефективності їхньої роботи. У цьому контексті існують різноманітні професійні спільноти, які сприяють підвищенню якості психологічного забезпечення та підтримки працівників правоохоронних органів. Ось декілька прикладів досвіду функціонування професійних спільнот в інших країнах:

– *«International Association of Chiefs of Police» (IACP)* – міжнародна асоціація начальників поліції, яка включає в себе різні комітети та підрозділи, присвячені психологічному забезпеченню, включаючи психологічну підготовку, допомогу у випадках кризових ситуацій та підтримку працівників правоохоронних органів [1].

– *British Psychological Society, Division of Forensic Psychology (BPS)* – це професійна організація, яка об'єднує психологів, які працюють у сфері правоохоронної діяльності у Великобританії. BPS займається проведенням досліджень, розробленням навчальних програм, наданням консультацій та психологічної підтримки [2].

– *Canadian Psychological Association of Police (CPA)* об'єднує психологів, які працюють у сфері правоохоронних органів в Канаді. CPA займається розробленням стандартів психологічного забезпечення, наданням підтримки та консультацій поліцейським, а також проведенням професійних тренінгів та семінарів [3].

У зв'язку з потребою у покращенні комунікації та обміну досвідом між фахівцями психологічного забезпечення системи МВС України в умовах воєнного стану, одним із перспективних напрямків є створення професійної спільноти, яка об'єднує фахівців із Національної поліції України (НПУ), Державної служби з надзвичайних ситуацій України (ДСНС), Державної прикордонної служби України (ДПСУ), Національної гвардії України (НГУ), а також Територіальні медичні об'єднання Міністерства внутрішніх справ України (ТМО МВС України) та заклади вищої освіти зі специфічними умовами навчання (ЗВО зі специфічними умовами навчання). Даний підхід передбачає створення спеціалізованої професійної спільноти працівників підрозділів психологічного забезпечення системи МВС України, об'єднаних загальною ціллю – забезпечення якісної та комплексної психологічної підтримки працівників в умовах конфлікту.

Відповідно, *основною метою професійної спільноти* є створення сприятливого середовища для обміну досвідом, підвищення кваліфікації та психологічної підтримки працівників психологічного

забезпечення системи МВС України. Професійна спільнота фахівців-психологів в межах системи (НПУ, ДСНС, ДПСУ, НГУ, а також ТМО МВС України та ЗВО зі специфічними умовами навчання) має бути спрямована на вирішення конкретних завдань, пов'язаних із психологічною підтримкою працівників, які знаходяться у стресових ситуаціях. Серед *основних завдань такої спільноти* можна виділити обмін досвідом, проведення спільних тренінгів та семінарів, підготовка спеціалістів для роботи в умовах воєнного стану, а також психологічна підтримка працівників психологічного забезпечення у стресових ситуаціях.

Таким чином, у зв'язку з тим, що наразі відсутній чіткий механізм співпраці та обміну досвідом між психологами різних підрозділів МВС України перспективним є створення професійної спільноти для обміну досвідом та взаємопідтримки між психологами, розробки та впровадження стандартів й протоколів психологічної підтримки працівників МВС України, а також залучення міжнародного досвіду та експертизи для підвищення кваліфікації фахівців і покращення їх роботи в умовах воєнного стану. Тому, створення професійних спільнот у підрозділах психологічного забезпечення системи МВС України стане важливим кроком у підвищенні якості та ефективності психологічної підтримки працівників у складних умовах конфлікту.

Список використаних джерел

1. International Association of Chiefs of Police, URL: <https://www.theiacp.org/>.
2. British Psychological Society, Division of Forensic Psychology, URL: <https://www.bps.org.uk/member-networks/division-forensic-psychology>.
3. Canadian Psychological Association of Police, URL: <https://cpa.ca/aboutcpa/>.

УДК 159.99

Краснокутський Микола Іванович,
науковий співробітник навчально-наукової
лабораторії екстремальної та кризової
психології науково-дослідного центру
Національного університету цивільного
захисту України, кандидат психологічних
наук, доцент
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4422-1505>

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ПСИХОЛОГІЧНИХ ТА ФІЗИЧНИХ НАСЛІДКІВ ВОЄННОЇ АГРЕСІЇ: ІНТЕГРОВАНІЙ ПІДХІД ДО РЕАБІЛІТАЦІЇ

У сучасному світі, насиченому нестабільністю, конфліктами та воєнною агресією залишають за собою не тільки руїни, а й породжують глибокі рани у психічному та фізичному стані тих, хто опинився в їхньому

епіцентрі. Взаємозв'язок між психологічним та фізичним станом стає важливою сферою вивчення, оскільки вона не лише формує індивідуальний досвід, а й визначає спосіб подолання таких станів, як посттравматичний стрес, тривожність, а також фізичні травми та хронічні захворювання, що потребують уваги та системного підходу.

Розуміння цієї проблеми може бути важливим кроком для розробки ефективних стратегій реабілітації та надання підтримки тим, хто постраждав від війни, щоб вони могли повернутися до повноцінного життя та сприйняти своє місце у суспільстві.

Актуальність вивчення цього взаємозв'язку надзвичайно підвищується через зростаючу кількість ветеранів та цивільних осіб, що стикаються з психічними розладами та фізичними проблемами після воєнних дій.

Метою даного дослідження є аналіз та розкриття взаємозв'язку між психологічними та фізичними наслідками воєнної агресії спрямованих на подолання негативного впливу на психічне та фізичне здоров'я.

Дослідження охоплює ветеранів, цивільних осіб та дітей, які стали свідками або жертвами військових конфліктів. Здобуті результати можуть бути спрямовані на вдосконалення підходів до їхньої комплексної реабілітації та врахування їхніх потреб у фізичному та психічному відновленні.

Для досягнення цієї мети необхідно вирішити наступні завдання:

- на основі інформаційно-аналітичного огляду зробити аналіз впливу фізичних проблем на психічне здоров'я та загальний стан організму;
- визначення впливу психологічних травм на якість життя та соціальну адаптацію.

За останні роки проблемі взаємозв'язку між психологічними та фізичними наслідками воєнної агресії було приділено увагу у наукових дослідженнях вітчизняних та зарубіжних дослідників: О. В. Тімченка, А. С. Вовканича, Г. М. Бойко, О. Л. Іванова, І. Я. Пінчука, Д. Бріера, К. Скота та ін.

Для виконання дослідження були використані наступні методи та методики:

- анкетування та інтерв'ювання: Збір даних про психологічні стани та досвід ветеранів та постраждалих;
- коротка шкала тривоги, депресії та ПТСР (адаптована І.О. Котеневим) призначена для первинного скринінгу перерахованих симптомів у осіб, що пережили будь-якого роду психічні травми;

Вказана взаємодія визначає складність та багатогранність впливу воєнних конфліктів на здоров'я та психічний стан постраждалих. Проведені дослідження підкреслюють необхідність

комплексного підходу до реабілітації, оскільки він сприяє не лише фізичному відновленню, але й ефективно впливає на психологічний стан і якість життя осіб, які потерпіли внаслідок воєнних подій.

Отже, внаслідок війни можуть виникати різноманітні психічні розлади, такі як посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), депресія, тривожність, адаптаційні та соматичні розлади. Ці психічні виклики можуть впливати на емоційний стан, міжособистісні відносини та загальний функціональний стан осіб, які пережили воєнні травми.

Наступними факторами є фізичні наслідки воєнної агресії, які включають травми, інвалідність, хронічні захворювання та фізичне виснаження. Особи, які стали жертвами військових конфліктів, можуть стикатися з обмеженою фізичною функціональністю та потребують інтенсивної медичної та реабілітаційної підтримки.

Взаємозв'язок між психічним та фізичним станом виявляється в тому, як психологічний стан може впливати на фізичне здоров'я та навпаки. Стрес, депресія та інші психічні фактори можуть викликати або поглиблювати фізичні захворювання, а фізичні травми можуть впливати на психічний стан.

Психосоматичні аспекти взаємодії між психікою та фізіологією вказують на взаємовплив емоційного та ментального стану на фізичне здоров'я. Ця взаємодія може викликати або поглиблювати фізичні захворювання, а також відображати вплив фізіологічних станів на психічне благополуччя. Розуміння психосоматичних аспектів є ключовим для розробки ефективних стратегій лікування та реабілітації, оскільки вони визначають інтегрований підхід до подолання наслідків воєнної агресії [1].

Взаємовплив психологічних факторів на перебіг фізичних захворювань виявляється в тому, як емоційний стан, стрес та інші психічні аспекти можуть впливати на характер і хроніфікацію фізичних хвороб. Психологічні фактори можуть впливати на імунну систему, сприяючи або послаблюючи боротьбу з захворюванням, а також впливати на вибір та ефективність лікування. Врахування цього взаємовпливу є важливим для повного розуміння та ефективного лікування пацієнтів [4].

Комплексний підхід до реабілітації означає використання інтегрованих стратегій, що охоплюють як психологічні, так і фізичні аспекти подолання наслідків воєнної агресії. Він спрямований на забезпечення повноцінного відновлення та підтримки осіб, що постраждали, і враховує взаємозв'язок між їхнім фізичним та психічним станом.

Отримані результати вказують на перспективи для подальших досліджень у сфері психологічного забезпечення військовослужбовців. Доцільно вивчити ефективність нових підходів до виявлення та

запобігання професійному вигоранню, враховуючи динаміку сучасного військового середовища.

Висновки:

1. Проведене нами дослідження взаємозв'язку між психологічними та фізичними наслідками воєнної агресії дозволяє зробити припущення про значущість комплексного підходу до реабілітації. Посттравматичний стрес та інші психічні розлади, а також травматичні ушкодження та хронічні захворювання, залишають істотний слід на фізичному та психічному становищі постраждалих.

2. Важливість психосоматичного підходу стає очевидною, враховуючи взаємозв'язок між психікою та фізіологією впливу на загальний стан здоров'я. Психологічні фактори можуть визначати перебіг фізичних захворювань, а фізичні травми впливають на психічне благополуччя.

3. У комплексній реабілітації ключову роль відіграють медикаментозні методи, але їх слід узгоджувати з соціальною та професійною реабілітацією. Це сприяє поверненню постраждалих до повноцінного життя та впровадженню їх у суспільство.

Отже, розуміння взаємозв'язку між психічними та фізичними аспектами військових травм дозволить розробляти ефективніші стратегії реабілітації та поліпшувати якість життя тих, хто пережив воєнні випробування.

Список використаних джерел

1. Бойко Г. М. Реабілітаційна психологія: посібник / для студ. вищ. навч. закл.. Полтава : АСМІ, 2010. 240 с.

2. Бріер Д., Скот К. Основи травмофокусованої психотерапії. Львів: Свічадо, 2015. 448 с.

3. Вовканич А. С. Вступ у фізичну реабілітацію (матеріали лекційного курсу): навч. посіб. Львів : НВФ «Українські технології», 2008. 200 с.

4. Екстремальна психологія: підручник / за заг. ред. проф. О. В. Тімченка. Київ: ТОВ «Август Трейд», 2007. 502 с.

5. Іванова О. Л., Пінчук І. Я., Хаустова О. О., Степанова Н. М., Чайка А. В., Пінчук А. О. Методичні рекомендації щодо надання першої психологічної допомоги сім'ям з дітьми, дітям, які перебувають або перебували у зоні збройного конфлікту // Підтримка реформи соціального сектору в Україні / за ред. О. Л. Іванової. URL: <https://dszn-zoda.gov.ua/sites/default/files/loadfiles/ATO/methodic.pdf>.

6. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи: навчальний посібник / за заг. ред. Н. Пророк. том 1. Київ, 2018. 208 с.

Крицак Іван Васильович,

старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем досудового розслідування; доцент кафедри кримінального права і кримінології Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3530-4269>

ДУХОВНО-СУТНІСНІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ СУЇЦИДАЛЬНОСТІ КРИЗЬ ПРИЗМУ КРИМІНОТЕОЛОГІЇ

«Візьміть на себе ярмо Моє, і навчіться від Мене, бо Я тихий і серцем покірливий, і знайдете спокій душам своїм. Бож ярмо Моє любе, а тягар Мій легкий!». «Возміте його Моє на себе і научіться от Менє, яко кротоць єсмь и смиренъ сєрдцемъ: и обрящете покой душамъ вашимъ: ибо бо Моє благо, и бремя Моє легко єсть» (Мф.11:29-30).

«Без Бога ні до порога», – казали наші предки. І справді, чим більше переконаємося, що буває така брань ворога роду людського на людину, що, здається, не переживеш. Однак лише молитва у таких станах як надійна і непохитна сила стояння в істині, у вченні правди Христової неодмінно допоможе пережити усі бурі світу цього. А завтра прийде новий день, і після міцного сну вже й не згадається, якою важкою і нестерпною здавалася боротьба. Але ми перемогли з Божою допомогою. Значить, є велика невидима сила. Не засмучуйся, людино, не падай духом. Перемога за тобою, тому що з нами Бог, якщо щиро уповаєш на Нього.

Наскільки важлива сьогодні духовна складова у заваді станів суїцидальності? В умовах нинішнього дня важливо сфокусувати увагу на здоров'ї людини. ВООЗ дає таке визначення: «Здоров'я – це стан повноцінного фізичного, психічного та соціального добробуту, а не лише відсутність хвороб чи фізичних вад». Тут ще слід згадати про здоров'я у духовно-ціннісному значенні. Протилежною проблемою чи такою, що безпосередньо пов'язана зі здоров'ям людини, її психоемоційними станами, є суїцидальність, що повинна вивчатися/аналізуватися з позицій міждисциплінарності, психоаналізу, в аспекті всього духовно-душевного. Важливою є гармонія трьох складових: фізичного, психічного, духовного стану людини. За нинішніх умов, коли досить складно вижити, задоволення базових/матеріальних потреб людини супроводжується багатьма випробуваннями. Тому на перший план виступають духовні потреби, вміння і бажання молитися, поститися, знати вчення свого віросповідання, що й дає гармонійний розвиток особистості,

суспільних відносин. Такий стан забезпечує відповідний дисбаланс, щоб не відбулось різного роду хворобливих станів, деструкцій, аномії. Бездуховне/безтурботне життя є наслідком багатьох проблем людини й суспільства, коли найчастіше впоратись самотужки не можливо. Тому важливими є духовний стрижень та підтримка ближніх.

Наскільки високість духовності є живильною силою в умовах сьогодення? Трансцендентні/метафізичні стани, до яких прагне людина і людство, безпосередньо пов'язані зі світоглядно-ціннісною складовою, що встановлюються в конкретному суспільстві через релігію. Людині у своїх потягах/бажаннях недостатньо лише накопичення матеріальних благ. Вона прагне до духовного самозадоволення/самовизначення. Як свідчить сучасна практика, надмірна праця, навчання призводять до перевтоми та суїцидальності. І не завжди якість життя, добробут держави у матеріальному плані визначають зменшення такого рівня. Значить, треба шукати інше всезагальне благо у постійному підгодовуванні/підживленні душі, створенні максимально сприятливих умов, щоб людина якнайкраще духовно розвивалася. Адже ніякі капіталовкладення не заберемо з собою у потойбіччя/засвіти. І лише наполегливість, бажання постійно вчитись допоможе серед багатьох правд обрати Істину та розвинути в собі багато нових талантів. Природа людини надзвичайно багатогранна, важливо лише поринути у власні/внутрішні світи. Тут детермінанти ціннісної складової сприяють життєвій силі, багатьом станам обізнаностей, конструктиву життєвої позиції, утвердженню правоти. Такою живильною силою здоров'я людини є її духовність, що допомагає з новими силами протидіяти війні в душах людей, у реальному житті.

Наскільки пов'язані між собою фізичне та духовне здоров'я? Усталеність до стресостійкості, спрямованість на активну життєву позицію допомагає у подоланні багатьох деструкцій, неврозів і психозів, коли смерть розглядається лише як перехід до іншого життя, блаженної вічності. Тут потрібна велика соціальна робота з населенням, відчуття його ритмів/дихотомії, щоб не перевантажити, запобігти станам суїциду. Філософія суїцидології в умовах нинішнього дня надзвичайно різноманітна через бурхливий розвиток інформаційних технологій, коли немає можливості цілковито заглибитись у сферу свідомісного та побачити/вивчити усі її глибинні процеси. Звідси, теоретичне та практичне осмислення пропонується з позицій міждисциплінарності через залучення найрізноманітніших спеціалістів/фахівців. Єдність здоров'я як добробуту особистісного і соціального, фізичного та духовного в окремих випадках може сприяти невиліковним хворобам суспільства, тому завжди важливий дисбаланс. Творча Господня сила настільки велика, що здатна вмиль перемінити мисленнєву діяльність людини. І прикладів сказаному

дуже багато, щоб примножити загальне благо до багатьох добрих станів благочестя. Здатність людини раціонально мислити сприяє виробленню стресостійкості у подоланні життєвих негараздів, трагічних подій життя, пов'язаних з війною. Людина повинна бути повноцінним членом суспільства, а єдність фізичного та духовного здоров'я – цьому запорука.

Наскільки важлива єдність людини як Духу, Душі й Тіла? Внутрішньосімейні конфлікти так чи інакше відображаються на державотворчих процесах. Єдності біологічного та соціального в людині, свідомого і несвідомого (за З. Фройдом) сьогодні недостатньо. Слід розглядати людину як Дух, Душу і Тіло. Лише постійне духовне самовдосконалення є запорукою конструктивних змін. Духовність повинна стати стилем життя, завдяки якому змінюватиметься навколишня соціальна дійсність. Головне, який спосіб життя ведемо, яку позицію займаємо, які цінності сповідуємо, щоб глибше пізнати екзистенційний вимір життя. Добробут населення залежить від духовних благ. Найчастіше все матеріальне/фінансове благополуччя, а саме потреба людини у їжі, одязі, житлі (за пірамідою А. Маслоу), не здатне задовольнити/замінити духовні блага як потребу у ціннісній складовій. Тому духовне здоров'я – це гармонія людини з Богом, що супроводжується великою боротьбою зі своїми пристрастями, внутрішнім світом, що сприяє життєрадісності та повноцінному функціонуванню соціуму.

Наскільки важливо за нинішніх умов пізнати Душу людини? Зневіра у суспільстві, зануреність у злі стани слугує багатьма причинами суїцидальності, що вимірюється процесами екзистенціальних/психоаналітичних характеристик. Розроблення антисуїцидальних програм/концепцій/планів з урахуванням особливостей кожної людини є надзвичайно важливим. Розчарування у гуманізмі, науково-технічному прогресі призводить до потреби духовності, Душі людини. Звідси актуалізація суїцидальної проблематики набуває особливого розмаху у багатьох зарубіжних країнах, особливо в Європі, через легалізацію еутаназії. Філософія суїцидальних станів насамперед передбачає виявлення причин, що сприяють негативу в сучасному українському суспільстві та світі. Грані природи людини настільки таємничі, що гуманне ество потребує сакраментального, пізнати Душу людини, її порухи, відчуваючи дихотомію внутрішнього та зовнішнього. Звідси виникає безліч богословських питань: звідки у людини нерви, м'язи, судини, якщо вона створена з землі й в землю відходить? Людський організм є надзвичайно складним для вивчення навіть при сучасних можливостях медицини. Яка божественна енергія дає «життєву/життєдайну силу людині, що визначає її душу, сферу підсвідомого, почуття, бажання, емоції. Бачимо, як сучасний егоцентризм/людиноцентризм сучасної

людини великими темпами губить її духовні світи/виміри. Важливими є комунікації з душею.

Де пролягає межа між фізичним та духовним рівнем суїцидальності? Суїцидальність/самогубство – це гостра проблема ХХІ століття, що має тенденцію до зростання. Загальновідомою є статистика, що у США щороку від самогубств помирає 30 тис. людей і 650 тис. потребують невідкладної допомоги після спроби вчинити суїцид. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, кожні 40 секунд у світі вчиняється самогубство, а щороку ця цифра сягає від 800 тис. до 1 млн суїцидів. Це жахливі показники, що вражають до глибин душі та спонукають усіх нас, щоб замислитись над справжньою охороною здоров'я у всіх значеннях: нормативному/фізичному/духовному/психологічному. Відповідно, слід зробити все можливе для вироблення основ кримінологічної/державної/соціальної політики в утвердженні основ/засад фізичного, психічного та духовного здоров'я, окремої людини, нації, народності. Споконвіку самогубець накладав страшне тавро/клеймо на свій рід, а тому слід замислитись і над проблемою генетики/біологічних суїцидальних станів, щоб вжити усіх можливих засобів профілактики на родинних/духовних лініях людини, родоводу. Головне – це, безперечно, соціальні фактори, відношення до життя, його цінності, ставлення до релігії, вироблення різного роду міждисциплінарної ідеологічної політики відповідних профілактик. Найтяжчі клінічні захворювання не є підставою для легалізації та застосування етаназії, адже це страшний смертний гріх, за який доведеться відповідати нинішнім та прийдешнім поколінням. Тому комбінованість фізіологічної/генетичної/біологічної складової та психологічної/духовної повинна вивчатись та застосовуватись у комплексі. Сьогодні багато методик визначення суїцидальності, різного роду анкетування, спілкування, опитування. Головне/ключове завдання – зменшення кількості суїцидів, індивідуальних та колективних ризиків, їхнє унеможливлення. Вироблення універсальних психоаналітичних методик профілактик загрози, поширення позитивних тенденцій соціального здоров'я через духовність, усвідомлення того, що однією терапією/фармакологією з суїцидальністю не справитись. Потрібні універсальні методики відповідної протидії та боротьби.

Наскільки слово має важливе значення у попередженні/запобіганні суїцидальності? «Споконвіку було Слово, а Слово в Бога було, і Бог було Слово». «Въ началѣ бѣ Слово, и Слово бѣ къ Богу {у Бога}, и Богъ бѣ Слово» (Іоанна 1:1). Тобто словом можна витягти людину з багнюки, апатії, зануреності в асоціативну, відмежовану/абстраговану поведінку чи, навпаки, своїм несвідомим/неусвідомленим вчинком – спонукати/повантажити

людину у відповідні стани злого. Слід бути обережним насамперед до своєї особистісної поведінки у відношенні з ближніми, з метою уникнення конфліктності. Держава має приділяти набагато більшої уваги даній проблемі, особливо з боку негативних проявів і тенденцій підлітків у вказаному напрямі. Тому важливим засобом впливу на суїцидента є саме слово/мова, крилаті фрази/вислови видатних людей. З допомогою такого інструментарію, вивчення міжнародної практики боротьби з суїцидами, а також нашими особистісними інтелектуальними/психологічними можливостями, так званої духовної сили, можна здійснити в окремих випадках миттєву комунікативну операцію впливу на психіку людини, для того, щоб не вчинити/скоїти смертного гріха – суїциду, щоб такі інциденти були зведеними до мінімальних ризиків, щоб змінити ганебне рішення піти з життя через різного роду соціально-побутові, сімейні питання/чвари тощо. Запит на адаптацію/повернення до нормального життя, боротьби з ейдосами/поганими думками є важливою функцією психологічного/духовного здоров'я та профілактики боротьби з психологічними патологіями чи негативним прийняттям рішення. Тобто в кожній людині, правоохоронця, поліцейського повинен бути інструментарій – як можна вплинути на таку особистість у долі секунди. Такі позитивні моменти у світовій практиці трапляються у непоодиноких випадках. Суїцидальність як ракова пухлина, як і різного роду фонові явища, блудодіяння/наркоманія, руйнує психофізіологічні стани суїцидента, структуру головного мозку. Тому потрібне прийняття відповідної антисуїцидальної програми, включення відповідних пунктів профілактики до регіональних та загальнодержавних кримінологічних програм запобігання та боротьби з суїцидами. Найкращі напрацювання в цьому аспекті неодмінно дадуть позитивні результати.

Як попередити дитячу суїцидальність? В нинішній час особливо поширеною є тенденція до зростання підліткової суїцидальності, що насамперед пов'язано з бурхливим розвитком інформаційних технологій. Це викликає тривожність у багатьох, адже наші діти/молодь є майбутнім України. Вони генерують нові ідеї/сенси/бачення. Насамперед слід відзначити про повну відсутність у дитини уявлення про значення вказаного вчинку через брак сформованих стійких цінностей, як за тих чи інших умов поступати у складних ситуаціях. Це зумовлено багатьма причинами, однією з яких є деспот у сім'ї, тобто домашнє насильство, сцени ревностей, вживання алкогольних напоїв та багатьох інших негативних факторів і тенденцій. Головне – вести здоровий спосіб життя. Надмірні перевантаження працею, навчанням збентежують та породжують питання суїцидальності. Душа самогубця знаходиться у вічному пеклі, й цим слід попереджувати злі й жахливі стани подібних

евтаназіальних, суїцидальних процесів суспільства. Держава повинна приділяти особливу увагу запобіганню суїцидів з боку найрізноманітніших осіб, насамперед молоді. Сьогодні ця проблема набуває великого резонансного значення, коли психіка неповнолітнього ще не сформована достатньою мірою, коли вплив мережі «Інтернет» є надзвичайно великим та заповнює усю суспільну життєдіяльність. Це також проведення різного роду духовно-психологічних операцій профілактики з допомогою молитви, бесід, лекцій, тренінгів високодуховних особистостей з багатьма колективами та, звичайно ж, комунікація з кожною особистістю, міжособистісні відносини.

Які причини суїцидальності в армії сьогодні? Соціально-психологічні чинники через нинішню російсько-українську війну сприяють вчиненню військовослужбовцями суїцидів, і така негативна практика лише посилюється. У бойових умовах чи в тилу зростають дезадаптивні дифузії, апатії деформованого стану суїцидальної поведінки. Під час бойових дій самогубство, депресія, тривога, безнадійність лише наростають через тривалу відособленість від сім'ї, соціуму. Суїцид має страшну руйнівну силу і психологічні крайнощі, коли ситуація суїцидальності здається нестерпною через надважкі страждання. Це аморальна сторона поведінки людини, яка міркує: якщо є право на життя, то має бути право на смерть, чи на гідну смерть у виді евтаназії, як це сьогодні розвивається/популяризується у західних країнах. Суїцидальність деморалізує дух армії, вона підживляє морально-психологічний клімат колективу війська. Тому важливо боротись з допомогою різного роду профілактик. Бойовий дух є важливою етичною/моральною стороною армії. Створення методичних рекомендацій, психофізіологічних розвантажень чи елементарне право на відпочинок відіграє важливу роль у станах профілактики. Особлива роль належить викладанню кримінології з метою запобігання різного роду негативним тенденціям. Також однією з причин самогубства військовослужбовців ЗСУ є стресові розлади, фізичне та психічне/психологічне виснаження, бойові травми, важкі поранення, контузії, втрата кінцівок, коли військовий відчуває себе неповноцінним членом суспільства. Це також гострі реакції на стрес, травмуючі чинники. Серед альтернатив – міцність бойового духу, загартованість, сміливість, утвердження релігійних цінностей, що життя людини не завершується смертю фізичною, а вона призначена для вічності. Від того, наскільки фізичні й духовні сили поєднані/гармоніюють між собою, залежатиме успіх. Це також широкий спектр внутрішніх і зовнішніх факторів боротьби військового з обставинами, ситуаціями, загальна перевага, безпорадність та відчай, що твоє життя у руках інших, наприклад через втрату кінцівок тощо.

Які ще причини суїцидальності можете назвати? Ми знаємо, що Японія є однією з країн, де скоюється найбільша кількість самогубств. Тут слід враховувати її історичні процеси/особливості відношення до смерті, до релігії, а також сучасний надзвичайно

насичений/ бурхливий розвиток суспільних відносин через ринкову конкуренцію та інновації, відношення до освіти, праця на виснаження, коли професійна деформація заповнює/перевищує усе духовне. Сьогодні поширюється страх, жорстокість з підліткового віку через фільми, анімації, діяльність вандалів. На наших очах фактично відбувається страшна картина апокаліпсиса через масовість цифрових технологій, людство спіткали різного роду девіації. Ринкова конкуренція, втрата особистісних ідеалів, ціннісних раритетів/паритетів/пріоритетів – все це підживлює спонукання піти з життя раніше, а тим паче держави масово легалізують евтаназію, розвивають клонування, трансгуманізм, поширеними є аборти. Спостерігається відповідна соціальна дезадаптація поведінкових процесів у мікросередовищах та на загальнодержавному рівні, яка перевищує усі можливі межі та очікування. Це також патологічний процес розвитку хвороб, багатоманіття безвихідних ситуацій, що проявляється у багатьох суперечностях та створює багатоманіття реальних загрозливих станів, сприяє цілій низці загроз суїцидальних проявів. Розумові відхилення через різного роду симптоми не можна також відкидати. Сьогодні теорію суїцидальності слід розробляти з позицій духовно-ціннісної парадигми, а не просто антропології, де залучені найрізноманітніші спеціалісти: кримінологи, соціологом, психологи, медики, психоаналітики, що постійно працюють над відповідними профілактиками. Потребують свого створення/запровадження на загальнодержавному рівні чи окремих структурних підрозділах боротьби із суїцидами різноманітні психоаналітичні практики, коли людина під впливом психічних аномалій здатна до вбивств чи інших негативних практик.

Яка причина того, що людина хоче піти з життя? Символом Заходу є шекспірівські Ромео і Джульєтта, які закінчують життя самогубством. Символом нашої культури високих зразків подружжя чи шляхів, які переплелися за тих чи інших обставин, споконвіку були й залишаються святі, які допомагають долати життєві труднощі, а саме: Іоаким та Анна, Адріан та Наталія, Петро і Февронія, Кипріян та Іустинія. Саме до них народ Божий звертається у біді та горі, злиднях та піднесенні; вони є зразками благочестя, як слід жити, трудитись, працювати, досягати бажаного щастя. Людина постійно шукає сенс життя. Дух часу заволодіває усіма нами, й треба пристати на ті чи інші ціннісні ідеали. Насаджується багато чужорідного для наших звичаїв, традицій, культури, моралі, духовності. За таких умов постає питання про збереження чистоти душі людини. Людська душа – безсмертна, це астральна, невидима субстанція, найдорогоцінніший діамант, заради якого треба жити, боротися усе життя зі злом, несправедливістю, неправдою. Серед причин суїцидальності може бути смерть близької людини, зневіра у друзях, зрада, надлишок емоцій, обурення, зневага, зловмисна поведінка. Тут слід добре розвивати профілактичну психоаналітику, культуру, психологію. Коли злі думки опановують

людиною, треба зробити все можливе, щоб запобігти потягу до самознищення через аномію, егоцентризм, гордість, лукавство, лицемір'я. Адже зло настільки розповсюдилося, що йому немає меж, тому це питання має бути розв'язане належним чином шляхом відповідних превентивних заходів. Екзистенційно/метафізично психоаналітичний характер сучасної людини вивчити надзвичайно складно, тож слід максимально серйозно поставитися до цілей профілактики й боротьби з суїцидальними настроями.

УДК 342;351.74

Литвин Вікторія Вікторівна,
старший науковий співробітник наукової
лабораторії з проблем превентивної діяльності
та запобігання корупції навчально-наукового
інституту № 3 Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних наук
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2029-0346>

НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА ПСИХОЛОГІЧНОЇ ТА МЕДИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Третій рік поліцейські працюють в екстремальних із загрозою для життя й здоров'я обставинах пов'язаних з ліквідацією наслідків авіаударів, пошуком диверсійно-розвідувальних груп, деблокування людей із завалів, несення служби на блокпостах, стримування збройної агресії, ліквідації надзвичайних ситуацій. Деякі з них потребують невідкладної медичної та медико-психологічної реабілітації. Для забезпечення їх кваліфікованою допомогою варто розглянути законодавчу базу, що визначає алгоритм та порядок направлення поліцейського на реабілітацію.

Таблиця 1

Чинна законодавча база реабілітації поліцейських		
№	НПА	Зміст
1.	<i>ЗУ «Основи законодавства України про охорону здоров'я»</i>	визначає: обов'язковість проходження медичних оглядів; проведення військово-лікарської експертизи; надання реабілітаційної допомоги та профілактики [1]
2.	<i>ЗУ «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей»</i>	визначає законне право військовослужбовців та осіб, які до них прирівнюються, на медичну допомогу в т.ч. медико-психологічну реабілітацію [2]
3.	<i>Кодекс цивільного захисту України</i>	пропонує визначення «медико-психологічна реабілітація»; встановлює ключові аспекти медичного захисту [3]

4.	<i>Порядок забезпечення санаторно-курортними путівками до санаторно-курортних закладів військовослужбовців, ветеранів війни, ветеранів військової служби, органів внутрішніх справ та деяких інших категорій осіб і членів їх сімей, затверджений постановою КМУ від 27 квітня 2011 року № 446</i>	визначає порядок направлення правоохоронців, а також їх родин до санаторно-курортних закладів МВС відповідно до отриманих путівок [4]
5.	<i>Положення про Міністерство внутрішніх справ України, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 р. № 878</i>	встановлює, що МВС має розробляти та організувати заходи лікувального, оздоровчого та реабілітаційного характеру для персоналу [5]
6.	<i>Деякі питання надання психологічної допомоги ветеранам війни, членам їх сімей та деяким іншим категоріям осіб Постанова КМУ від 29.11.2022 р. № 1338</i>	містить механізм направлення на психологічну реабілітацію осіб, які приймати участь у відсічі збройної агресії на Україну, а також їх сімей [6]
7.	<i>Порядок направлення осіб із складових сил оборони та сил безпеки, постраждалих у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, на лікування за кордон, затверджений постановою КМУ від 05 квітня 2022 р. № 411</i>	містить порядок направлення на реабілітацію правоохоронців за кордон у визначені медико-санітарні центри в разі відсутності можливості надання кваліфікованої допомоги на території країни [7]
8.	<i>Порядок пільгового реабілітаційного, санаторно-курортного лікування, оздоровлення та відпочинку в медичних реабілітаційних центрах, санаторіях, будинках відпочинку, пансіонатах та оздоровчих закладах Міністерства внутрішніх справ України поліцейських, деяких інших категорій осіб та членів їх сімей, затверджений наказом МВС від 14.12.2015 № 1568</i>	містить порядок організації пільгової та безкоштовної медико-психологічної реабілітації постраждалих поліцейських (та їх сімей) в разі участі в антитерористичних операціях та стримуванні збройної агресії тощо [8]

З огляду на вище описане, слід навести алгоритм направлення поліцейських на отримання медико-психологічної допомоги:

1. Керівник управління визначає перелік осіб, які потребують такої реабілітації.

2. Кадровий підрозділ готує направлення та видає поліцейському.

3. Поліцейський з кадровим направленням звертається до територіального медичного об'днання Міністерства внутрішніх справ України в місті чи області з метою підготовки відповідних документів.

4. В разі позитивного вирішення запиту поліцейського, правильним чином оформленні документи направляють в Департамент охорони здоров'я МВС.

5. Документально оформлене рішення про направлення поліцейського в реабілітаційний заклад надсилається до територіального медичного об'днання Міністерства внутрішніх справ України.

6. Кадровий апарат координує доставку поліцейського до відповідного медичного закладу.

7. По прибуттю лікар ознайомлюється з направленням, оглядає поліцейського та призначає відповідне лікування.

8. По завершенню лікування поліцейський оформлює відповідні документи та повертається на службу з поданням документів до територіального медичного об'днання.

Як висновок, варто сказати, що поліцейські та члени їх сімей мають законне право на отримання безоплатної медичної та психологічної реабілітації як в межах країни, так і за кордоном. За умови оформлення відповідних документів з дотриманням описаних в законах вимог, поліцейські мають право на медикаментозне, психологічне, фізіотерапевтичне, курортно-санаторне лікування.

Список використаних джерел

1. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 № 2801-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>.

2. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20.12.1991 № 2011-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>.

3. Кодекс цивільного захисту України: Закон України від 02.10.2012 № 5403-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>.

4. Про затвердження Порядку забезпечення санаторно-курортними путівками до санаторно-курортних закладів військовослужбовців, ветеранів війни, ветеранів військової служби, органів внутрішніх справ та деяких інших категорій осіб і членів їх сімей: Постанова КМУ від 27.04.2011 № 446. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/446-2011-%D0%BF#Text>.

5. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України: Постанова КМУ від 28.10.2015 № 878. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-%D0%BF#Text>.

6. Деякі питання надання психологічної допомоги ветеранам війни, членам їх сімей та деяким іншим категоріям осіб Постанова КМУ від 29.11.2022 № 1338. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1338-2022-%D0%BF#Text>.

7. Про забезпечення організації направлення осіб із складових сил оборони та сил безпеки, постраждалих у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, на лікування за кордон: Постанова КМУ від 05.04.2022 № 411. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/pro-zabezpechennya-organizaciyi-napravlennya-osib-iz-skladovih-sil-oboroni-ta-sil-bezpeki-postrazhdalih-u-411>.

8. Про затвердження Порядку пільгового реабілітаційного, санаторно-курортного лікування, оздоровлення та відпочинку в медичних реабілітаційних центрах, санаторіях, будинках відпочинку, пансіонатах та оздоровчих закладах Міністерства внутрішніх справ України поліцейських, деяких інших категорій осіб та членів їх сімей: Наказ МВС від 14.12.2015 № 1568. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/RE28157>.

УДК 159.96

Мітченко Катерина Вікторівна,

старший викладач кафедри гуманітарних дисциплін та психології поліцейської діяльності Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, аспірантка кафедри психології Криворізького державного педагогічного університету, психолог та супервізор СП «Разом»

ORCID: <https://orcid.org/00000-0003-0609-3423>

ЕМОЦІЙНЕ ВИГОРАННЯ ПСИХОЛОГІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ

Робота практичного психолога сектору безпеки та оборони України завжди пов'язана з постійними психоемоційними перенавантаженнями, адже фахівець виконує свої посадові обов'язки безпосередньо в умовах, які часто називають особливими через специфічних характер несення служби самих фахівців та осіб над якими здійснюють супровід. В Босько зазначає, що психологи секторів Міністерства внутрішніх справ (екстремальні психологи, як відмічає автор) – це особлива професійна спільнота психологів – професіоналів, ефективність роботи яких потребує справжньої самовіддачі, і відповідно впливає на поведінку і особистість самого психолога, може

приводити до власних психоемоційних труднощів і спричиняти емоційному вигоранню. В професійному середовищі таких фахівців існує негласне етичне правило повної викладки під час здійснення психологічної роботи аж до самопожертви, адже люди з якими вони працюють виконували свій громадянській або військовий (службовий) обов'язок, жертвували своїм життям і заслуговують на відповідне ставлення і допомогу [2, с. 42].

Проблема дослідження професійного та емоційного вигорання психологів є мало вивченою на відміну від питання загального вигорання фахівців соціальних сфер діяльності, але є дуже актуально та є колом професійної цікавості закордонних (Х. М. Маккорман, Т. С. Манінтайр, М. Віволо, А. Ван Хой та ін.) та вітчизняних (О. Зінків, Т. Пономаренко, В. Босько, Н. Вознюк, М. Міщенко, О. Турнірах та ін.) психологів.

Сучасні дослідження стверджують, що «синдром емоційного вигорання – це процес поступової втрати емоційної, когнітивної та фізичної енергії, що виявляється в симптомах емоційного, розумового виснаження, фізичного стомлення, особистої відстороненості та зниженням задоволення від виконаної роботи» [1, с. 60]. Згідно даних статистики на 2019 рік – близько 210 мільйонів людей у світі страждає на синдром вигорання, а це орієнтовно 5–7 % всього населення. За результатами опитування проведеного організаціями FlexJobs і Mental Health America (МНА) на липень 2020 експерти відмічають 75 % працівників, що пережили вигорання, а 40 % опитаних вказують, що це є прямим результатом пандемії коронавірусу [3]. В Україні схоже дослідження проводилося Міжнародним кадровим порталом hh.ua (2017), згідно якого 64 % опитуваних – перебувають у стані вигорання, з них 22 % – пов'язують його зі своєю професійною діяльністю. Під час воєнного стану в Україні подібних масштабних досліджень не проводилось, проте припустити з врахуванням попередніх даних сумну статистику можемо.

Досить цікавими є сучасні дослідження вітчизняних науковців в розрізі даної проблематики. Так, Т. Пономаренко у 2021 досліджуючи феномен «професійне вигорання психолога в онлайн просторі» визначила, що лише 21 % респондентів мають низький рівень. Відповідно аналізу наукових публікацій з дослідження даної тематики авторкою виявлено, що до причин емоційного вигорання респонденти зазначають –не нормований робочий графік, роботу над нормово, велику кількість адміністративної роботи в державних закладах, недостатній рівень заробітної плати. Також авторкою відмічено ще групу індивідуальних факторів до яких відноситься соціально-демографічні умови, індивідуальні особливості самого фахівця, його професійну мотивацію та рівень розвитку когнітивних процесів [1, с. 64].

В свою чергу, В. Босько вивчаючи питання емоційного вигорання в психологів сектору безпеки та оборони в 2023, засвідчив, що більше половини (51 %) досліджених виявили різні ознаки емоційного професійного вигорання, що виражається у хронічній втомі, частих фізичних нездужаннях внаслідок значних перевантажень на роботі, зниженні рівня ефективності та безпомилковості в роботі, скороченні соціально-комунікативних контактів, прояві песимістичних настроїв і байдужості, а також втраті сенсу життя і професійної діяльності. Майже чверть (23 %) респондентів потребують психологічної допомоги та професійного психологічного втручання [2, с. 44]. Досить цікавим факт на який звертає увагу автор, що більшість з психологів сектору безпеки та оборони, рідко використовують процедури запобіжного психічного самозбереження та відновлення як на рівні індивідуальної рефлексії, так і на рівні групових дебрифінгів для психологів, психотерапевтичних сеансів, тренінгів тощо.

Науковою спільнотою відмічаються блоки ресурсів, які необхідні психологу для психопрофілактики емоційного вигорання, а саме:

- 1) фізіологічне здоров'я (нормований графік роботи, заняття спортом, правильне харчування, відпочинок та прогулянки на свіжому повітрі);
- 2) психічне здоров'я (індивідуальна та групова психотерапія, групи підтримки, саморефлексія);
- 3) регулярна супервізія (робота з колегами, дебрифінги);
- 4) структурність професійної діяльності (наявність чіткого плану дій, технічної підтримки, в тому числі і комп'ютерної);
- 5) підвищення кваліфікації (проходження навчальних курсів, вебінарів, участь в конференціях, ознайомлення з новинками літератури тощо).

Як приклад вправи для саморефлексії, самостійної роботи психолога над профілактикою власного емоційного вигорання, до уваги пропонується вправа «Сфітлофор» [4, с. 30]. Пропонується на основі хронометражу виробити список діяльностей, які треба припинити, які треба призупинити на деякий час і які потрібно почати робити. По принципу – припинити робити (червоний) / Призупинити (жовтий) / Почати робити (зелений).

Відповідно говорячи про профілактику емоційного вигорання психологів сектору безпеки та оборони варто, враховуючи умови виконання функціональних обов'язків, сприяти базовому забезпеченню фізіологічних потреб, розвивати перспективи проведення терапевтичних груп, супервізій, якісного навчання для розвитку професійної компетентності.

Узагальнюючи підсумуємо актуальність більш поглибленого вивчення теми емоційного вигорання психологів сектору безпеки та

оборони, напрацювання та впровадження дієвих методів збереження кадрового потенціалу фахівців, які стоять на варті збереження психічного здоров'я поліцейських, рятувальників, військовослужбовців та інших працівників сектору безпеки та оборони.

Список використаних джерел

1. Пономаренко Т. І. професійне вигорання практичних психологів що працюють в онлайн-просторі – стан проблеми, причини та психопрофілактика. PSYCHOLOGICAL JOURNAL, 3 (47). 2021, С. 58–66.

2. Босько В.І. Теоретико-емпіричний аналіз проблеми емоційного вигорання психологів сектору оборони та безпеки України. Питання психології Вісник Національного університету оборони України 3 (73) /2023. С. 41–49.

3. Невтішна статистика: 64 % українців відчувають емоційне вигорання, СЬОГОДНІ. <https://lifestyle.segodnya.ua/ua/lifestyle/psychology/neuteshitelnaya-statistika-64-ukraincev-oshchushchayut-emocionalnoe-vygoranie-1019945.html>.

4. Олійних М. Дослідження синдрому вигорання. КІТГорієнтована модель допомоги при емоційному вигоранні. Український інститут когнітивно-поведінкових терапії. Львів, 2021, 48 с.

УДК 343(045)

Мотлях Олександр Іванович,

завідувач наукової лабораторії з проблем психологічного забезпечення

та психофізіологічних досліджень ННІЗДН

Національної академії внутрішніх справ,

доктор юридичних наук, професор

ORCID: [https:// orcid.org/0000-0002-6135-9952](https://orcid.org/0000-0002-6135-9952);

Мотиль Іван Іванович,

директор навчально-наукового інституту

заочного та дистанційного навчання

Національної академії внутрішніх, кандидат

юридичних наук

**ПРОБЛЕМИ ПОВЕРНЕННЯ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ
НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНІ РОСІЄЮ ТЕРИТОРІЇ
ДОНЕЦЬКОЇ ТА ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ**

Складним і практично невіршуваним на сьогоднішній день є питання стосовно повернення співвітчизників на тимчасово окуповані території російською федерацією Донецької та Луганської областей. Зміст проблематики полягає в тому, що з початком наступальних дій російських військових на східні області України значна частина наших громадян були змушені мігрувати за межі активних воєнних дій. Усі,

хто мали можливість тимчасово оселитися у рідних, близьких, друзів на більш-менш мирній частині нашої Вітчизни, скористалися цією можливістю. Також певна частина отримала допомогу у пошуку житла завдячуючи волонтерам та іншим небайдужим людям. Осторонь не залишилися органи державної влади, які на місцях надали підтримку громадянам, що потребували такої допомоги, а ще частина виїхала закордон, отримавши статус тимчасового переселенця або ж біженця. Назагал, співвітчизники вимушено полишаючи свої домівки плекали надію на швидке повернення додому у рідний край і в свою оселю. Але не так сталося, як гадалося. Натепер багато міст і сіл цього регіону є зруйнованими війною і непридатними до проживання, а ще частина перебуває у занедбаному стані й потребує значних відновлювальних робіт, зокрема електро-, тепло- та водопостачання. На цей момент більшість переселенців знаходяться у стані безпорадності через ситуацію невизначеності. Окремі не змогли адаптуватися до нових обставин свого перебування на чужині, особливо за кордоном, де з часом до них змінилося:

- ставлення з боку місцевої влади й та корінних жителів;
- зменшилися державні виплати на їх утримання;
- висунулися вимоги приймаючої сторони щодо вивчення їхньої мови;
- постало нагально питання стосовно працевлаштування біженців тощо.

Відсутність у переселенців власних заощаджень для придбання будь-якого житла на чужині, а також не розробленість Україною юридичного механізму отримання компенсації за втрачене, зруйноване чи пошкоджене майно, підштовхує людей на їх повернення на окуповані агресором українські території. Але – це уже практично неможливо, оскільки в'їзд на них доступний тільки за наявності в особи російського паспорту, через отримання їхнього громадянства. Фактично захоплені росією території України стали закритими й ізольованими від зовнішнього світу. Українські переселенці опинилися в заручниках цієї неординарної ситуації, адже вони не тільки не можуть повернутися додому, а й навіть на відстані розпорядитися своєю нерухомістю. Будь-які цивільно-правові угоди, як то продаж, дарування, обмін, оренда майна тощо, окупаційною владою на місцях не здійснюються без особистої присутності власника об'єкту нерухомості. У той же час, відсутність власника майна на місці постійного проживання розцінюється окупантами як безгосподарний об'єкт і підлягає націоналізації. У такий спосіб росіяни намагаються видворити громадян України за межі окупованих ними територій і заселити на них своїх «кочівників-мігрантів» з різних регіонів російської федерації. На превеликий жаль, але на даний час на цих територіях не діють жодні міжнародні угоди, навіть основоположні

Конвенції, які б дали можливість захистити наших громадян від свавілля країни-агресорки. До прикладу, для російської федерації, як правонаступниці радянського союзу, який був підписантом Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (скорочено – Європейська Конвенція з прав людини (ЄКПЛ)) 1950 року [1], чинність цього міжнародного документу вже немає ніякого значення. Хоча необхідно наголосити, що росія після розвалу союзу була одним із підписантів цієї Хартії як відправної точки на шляху цивілізованих європейських держав до втілення в життя загальнолюдських цінностей. Варто зазначити, що Україна також як і більшість країн бывшего радянського союзу виявила бажання бути учасником цієї Конвенції. Вона 17 липня 1997 року її ратифікувала, а з вересня того ж року цей міжнародний документ в нашій державі набув чинності й донині слугує важливим етапом на шляху входження нашої держави у європейський політико-правовий простір. Цінність цього міжнародного документу полягає у визначенні й закріпленні основоположних позицій, які можуть бути відновлені при їх порушенні тією чи іншою країною і рішення Європейського суду з прав людини є обов'язковим до виконання всіма її учасниками. Зокрема, у цьому міжнародному нормативно-правовому акті п. 1. ст. 8. Право на повагу до приватного і сімейного життя, виписано: «Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції». Більше того до цієї Конвенції вписана низка ключових протоколів, й зокрема у Протоколі № 1 Захист власності, ст. 1 визначає: «У вас є право на власність і право використовувати своє майно». А додатковий Протокол до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, підписаний у Парижі 20.11.1952 року ст.1 Захист права власності, наголошує: «Кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений свого майна інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом або загальними принципами міжнародного права».

А як же насправді це реалізується на практиці? Зазначимо, що натепер міжнародні правові інституції навіть не беруться за розгляд питання стосовно порушення основоположних прав громадян на житло, які стали жертвами воєнного втручання росії в Україну. Хоча уряди держав – членів Ради Європи, які підписали додатковий Протокол, підтвердили свою рішучість вжити заходів для колективного забезпечення здійснення деяких прав і свобод, які не включені до розділу I Конвенції про захист прав людини та основних свобод, підписаної в Римі 4 листопада 1950 року. Відмова російської федерації від виконання взятих на себе зобов'язань, як підписанта цієї міжнародної Конвенції, продиктована прийнятим категоричним рішенням Ради Європи і Європейського суду з прав людини (далі –

ЄСПЛ). Воно ґрунтується на тому, що з початком широкомасштабного вторгнення російської армії на територію України Рада Європи виключила росію зі свого складу. Таким чином з 25 лютого 2022 року її членство в організації спочатку було призупинене, а 15 березня того ж року з ініціативи України та Польщі Рада Європи ухвалила остаточне рішення про позбавлення країни-агресорки участі у цій Хартії. З того часу росія офіційно припинила бути високою договірною стороною Європейської Конвенції з прав людини. Відповідно Москва надалі вирішила не виконувати ухвалені рішення ЄСПЛ, винесені після цієї дати на основі підписаного 11 червня 2022 року указу президентом росії Володимиром Путіним, у тому числі й щодо низки резонансних справ, зокрема про так званих «іноземних агентів». Теоретично, натепер ЄСПЛ зберігає за собою номінальну діяльність, а саме розглядати заяви проти російської федерації у питаннях її ганебних і загарбницьких дій чи бездіяльності, які можуть становити порушення Конвенції, але саме тих, які були вчинені нею до моменту перебування росії у складі підписантів Конвенції до її виключення. На даний час кількість таких позовних заяв вимірюється тисячами, і тих, що містять міждержавний характер як то:

- «Кримська справа», пов'язана з анексією Криму росією.
- Справа про порушення прав людини на окупованих територіях Донбасу, до якої включено скаргу про збиття малайзійського літака рейсу МН-17, яку подавали Україна та Нідерланди.
- Справа про порушення прав українських політичних в'язнів.
- Справа про захоплення українських моряків та суден у Керченській протоці у 2018 році.
- Справа про злочини російських військових під час повномасштабного вторгнення на територію України, і тих, які відносяться до приватних позовів. Відкриті зарубіжні дані вказують на те, що на розгляді цього поважного міжнародного суду перебуває майже 3700 індивідуальних позовів, які пов'язані з подіями у Криму та військовими діями на сході України. З них близько 1600, які надійшли безпосередньо від жителів Донецької та Луганської областей та з Криму [2].

Звичайно, звернутися до Європейського суду з прав людини можна, і навіть необхідно, у випадку, коли вичерпані всі юридичні засоби національного правового захисту людини, але ж мова йде не про порушення Україною прав свого ж громадянина, а сусідньою країною, точніше її загарбницькими діями. В реальності наші співгромадяни не тільки «обнулилися» у майновому питанні, а ще й стали практично беззахисними у правовій європейській державі, яка самотужки вирішити це питання не в змозі. Ось і виходить замкнуте коло, і як вийти з нього – незрозуміло

Список використаних джерел

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.

2. Деякі питання застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини в Україні. Міністерство юстиції України. URL: <https://minjust.gov.ua>.

УДК 159.9:378:351.74(477)

Муліванова Альона Анатоліївна,
інспектор сектору взаємодії з громадами
відділення поліції № 1 Вінницького
районного управління поліції Головного
управління Національної поліції
у Вінницькій області
ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-1314-0530>;
Макарова Олена Павлівна,
старший викладач кафедри педагогіки
та психології Харківського національного
університету внутрішніх справ, кандидат
психологічних наук, доцент
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5480-5942>

ВАЖЛИВІСТЬ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ПОТЕРПІЛИМ ДЛЯ ЇХНЬОГО ВІДНОВЛЕННЯ ТА АДАПТАЦІЇ ДО ЖИТТЯ ПІСЛЯ ПЕРЕЖИТОГО ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Домашнє насильство є глобальною проблемою, що залишає глибокі фізичні, емоційні та психологічні рани на особистості потерпілих. Відновлення після такого досвіду вимагає комплексного підходу, в якому психологічна допомога відіграє ключову роль. Процес адаптації до життя після пережитого насильства є складним і тривалим, проте психологічна підтримка може значно полегшити цей шлях.

Відновлення потерпілих від домашнього насильства є процесом, який вимагає не лише фізичного, а й глибокого психологічного оздоровлення. Психологічна допомога в цьому контексті стає не просто важливим елементом, а невід'ємною частиною шляху до зцілення. Її роль полягає не лише у лікуванні емоційних ран, а й у відновленні внутрішньої сили, віри в себе та у світле майбутнє. Емоційна підтримка, яку надають психологи, стає ліхтариком у темряві, що допомагає потерпілим знайти вихід із лабіринту своїх переживань. Через співпереживання, розуміння та професійний підхід, психолог допомагає осмислити та переосмислити пережите, навчає методів подолання тривоги, страху, відчаю та депресії, що часто

супроводжують жертв після травмуючих подій. Особлива увага приділяється відновленню самооцінки та самоповаги, які часто опиняються під загрозою після досвіду насильства [1]. Психологічна допомога спрямована на те, щоб людина знову навчилася цінувати себе, відчувати власну значущість та право на щасливе життя без страху та насильства. Терапевтична робота також включає розвиток стратегій адаптації до нових життєвих обставин, вчить будувати безпечні та здорові відносини, встановлювати межі та захищати свої права. Важливим аспектом є інтеграція пережитого досвіду таким чином, щоб він став не каменем на шийі, а сходинкою до нового етапу розвитку особистості. Незамінним є також аспект групової підтримки, де спілкування з тими, хто має схожий досвід, дозволяє не відчувати себе ізольованим у своїх переживаннях [2]. Це створює умови для спільного відновлення, де кожен може поділитися своїм досвідом, знайти розуміння та отримати підтримку.

На нашу думку, психологічна допомога у відновленні потерпілих від домашнього насильства є комплексним процесом, що охоплює не лише відновлення психічного здоров'я, але й повернення до повноцінного соціального життя. Важливість цього процесу не може бути недооцінена, адже наслідки домашнього насильства часто затягуються на роки, залишаючи глибокі рани на душі та тілі людини.

Адаптація до життя після пережитого насильства є шляхом, який вимагає великої внутрішньої сили, розуміння і часу. Цей процес, подібно до лікування фізичних ран, потребує турботи, уваги та спеціалізованої допомоги, але він зосереджений на зціленні душі та відновленні духовної цілісності. Перехід від тіні пережитого насильства до світла нормального життя може здатися неймовірно складним, але він абсолютно можливий і життєво необхідний [3]. Адаптація вимагає від людини не тільки внутрішньої роботи над своїми переживаннями та травмами, але й відновлення віри в безпечне існування. Важливою частиною цього процесу є повторне відкриття для себе здатності відчувати радість, любов та довіру до інших людей. Для багатьох це може означати переосмислення особистих кордонів, встановлення здорових відносин і, можливо, навчання новим способам спілкування та взаємодії з оточенням. У цьому процесі психологічна допомога відіграє незамінну роль, надаючи інструменти для подолання труднощів адаптації. Фахівці допомагають осмислити та обробити пережите, знайти міцні точки у власній особистості, які допоможуть уникнути відчуття жертви та перейти до активної фази відновлення [4]. Вони також сприяють розвитку навичок, які дозволяють відновити контроль над власним життям, знайти новий сенс існування та побудувати майбутнє, яке більше не визначається минулим досвідом [5]. Саме в цій подорожі від темряви до світла, від пережитого насильства до повноцінного життя, людина може відкрити для себе

неймовірну внутрішню силу та волю до життя. Важливо пам'ятати, що кожен крок вперед, навіть найменший, є перемогою над обставинами та власними страхами. Адаптація до нового життя після пережитого насильства є не просто поверненням до нормального існування, але й шансом на переосмислення та переосмислення та перетворення власного життєвого досвіду. Це процес, у якому кожна особа має можливість знайти нові горизонти для особистісного росту, зцілення та позитивних змін [5]. Важливо пам'ятати, що після ночі завжди настає світанок, а після періодів складнощів і випробувань — нові можливості для щастя і гармонії [5].

Ми вважаємо, що шлях адаптації вимагає часу, терпіння і віри в себе, але його винагорода – життя, сповнене смыслом та радістю, яке кожен заслуговує. Відновлення після пережитого насильства – це не лише повернення до «норми», а й можливість для створення нового, більш змістовного та вдоволеного життя.

Отже, підсумовуючи вищезазначене, маємо визнати, що психологічна допомога відіграє невід'ємну роль у процесі відновлення та адаптації потерпілих від домашнього насильства до життя. Через свою здатність зцілювати рани душі, вона не тільки сприяє поверненню до нормального життя, але й допомагає відкрити нові шляхи самореалізації та самовираження. Відновлення почуття безпеки, самооцінки та внутрішньої гармонії є ключовими кроками на шляху до одужання, і саме кваліфікована психологічна підтримка може їх забезпечити. Неможливо переоцінити важливість доступу до якісної психологічної допомоги для тих, хто пережив домашнє насильство. Вона є вирішальним чинником не лише у подоланні наслідків травми, але й у побудові міцного фундаменту для майбутнього, вільного від страху та насильства. Завдяки професійній підтримці, потерпілі мають змогу переосмислити свій досвід, відновити втрачену віру в себе та оточуючих, а також відкрити нові горизонти для особистісного росту. В кінцевому підсумку, суспільство повинно визнати необхідність та значення психологічної допомоги для відновлення жертв домашнього насильства, забезпечуючи доступність та високу якість таких послуг. Це інвестиція не лише в благополуччя конкретних індивідів, але й у міцність та здоров'я всього суспільства.

Список використаних джерел

1. Зінченко Д. А. Загальні питання розвитку адміністративного права в запобіганні домашньому насильству. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених, курсантів та студентів. МВС України*. Вінниця. ХНУВС. 2023. С. 234–238.
2. Зінченко Д. А. Нормативно-правове забезпечення реагування працівників правоохоронних органів на випадки домашнього насильства. *Актуальні проблеми психологічного забезпечення*

службової діяльності працівників правоохоронних органів. МВС України. Київ. 2022. С. 15–16.

3.Зінченко Д. А. Психолого-педагогічна діяльність щодо профілактики домашнього насильства. *Актуальні аспекти психологічного забезпечення професійної діяльності сил безпеки та оборони України*. Харків. Нац. акад. НГУ. 2022. С. 79–81.

4. Зінченко Д.А, Скомороха Р.Ю. Дотримання прав людини органами поліції під час фіксування правопорушення психологічного насильства в сім'ї. *Захист та дотримання прав громадян органами Національної поліції України в умовах воєнного стану*. Вінниця. ХНУВС. 2023. С. 50–51.

5.Макарова О. П. Аналіз правового реагування працівників поліції на випадки домашнього насильства під час військової агресії в Україні. *Габітус*. 2023. Вип. 49. С. 199–203. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-5208>.

УДК 159.99

Недря Кирило Михайлович,

завідувач кафедри гуманітарних дисциплін та психології поліцейської діяльності
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ, кандидат історичних наук,
доцент

ПСИХОЛОГІЯ ПОЛОНУ: ДОСВІД ПРОГРАМИ ПІДГОТОВКИ SERE (SURVIVE, EVADE, RESIST, EXTRACT) У АРМІЇ США

В умовах ведення інтенсивних бойових дій, однією з головних проблем є підвищення можливостей виживання особового складу, а отже – зменшення втрат. При цьому, досить часто, помилково, вважається, що ключовим у цьому є підвищення якості засобів індивідуального захисту, або тієї ж медицини. Однак, не менш важливою, а часто навіть більш вагомую, є саме морально-психологічна складова втрат, оскільки саме деморалізований, «поламаний», військовослужбовець (та і не тільки військовослужбовець, а будь-який учасник сил безпеки і оборони) є загрозою не лише сам для себе, а і для оточуючих, послаблюючи як можливості підрозділу, так і, власне, створюючи подальші проблеми і навантаження для різних соціальних та економічних систем вже у цивільному житті. При цьому, цей комплекс проблем є дуже складним не лише у врегулюванні і вирішенні, а навіть у діагностуванні, як такому. І ще куди більш складною проблемою є ті особи, що пройшли полон.

Зважаючи на вищезазначене, безумовно, що більш доцільно проводити профілактику подібних проблем і працювати з особовим складом ще до непосредної участі (або вже під час) у бойових

діях/миротворчих операціях/поліцейських місіях/техногенних катастрофах.

І лідером у цьому є країни НАТО, зокрема – США та Великобританія. Відправною ж точкою для робіт у цьому напрямку стала Друга світова війна.

Так, ще на початку війни, а саме в грудні 1939 року, в структурі британської військової розвідки MI-9 було відкрито перші курси навчання пілотів організації втечі саме з німецького полону. Невдовзі, їхня програма була розширена і до виживання збитих пілотів у дикій природі та відкритому морі.

Вже з весни 1943 року на основі британського досвіду аналогічні курси створюються в ВПС (Військово-повітряні сили) США, але цю підготовку проходить тільки незначна кількість американських льотчиків.

Ситуація змінюється за підсумками війни. Так, за зібраною і проаналізованою в США статистикою, з числа всіх збитих американських пілотів, які неушкодженими та без поранень приземлилися на безлюдні території, море, або кому вдалося залишитися непоміченим ворогом, вижили лише 5%. Інші 95% загинули через банальне невміння плавати або відсутності навичок виживання в дикій природі. Це стало сигналом для цілеспрямовано створення програми з навчання пілотів виживання. В 1950-х роках такі курси виживання були організовані у всіх родах військ США, в першу чергу для підготовки спецпідрозділів і військової розвідки, як найбільш дорого вартісних фахівців.

Після війн в Кореї та В'єтнамі, в США отримали великий резонанс факти перебування військових у полоні, а також відсутність будь-якої підготовки до цього, що призводило як до загибелі, так і подальших психічних вад (так, одним з найбільш відомих полонених був майбутній сенатор Джон Маккейн, який в часи війни у В'єтнамі пілотом). Тому, в програму SERE було додано розділи психологічної підготовки для перебування у полоні і організації втечі з нього, а загальний комплекс підготовки фактично став повним – від виживання, а отже і уникнення полону, до перебування у ньому і втечі. Тим самим, військовослужбовці отримували необхідні знання для формування психологічної впевненості у власних силах, а отже ліквідації головного стресфактору – невідомості.

Щодо наповненості SERE, то починаючи з 1984 р. у США вона розділена на три базові блоки, які проходяться послідовно (що є обов'язковим):

1. Мінімальний базовий рівень навичок рядового. Його проходять як новобранці (рекрути) так і кандидати на посади офіцерів (кадети) в межах обов'язкового «курсу молодого бійця». Навчання організовано і проходить у відповідних таборах підготовки

новобранців. За часом підготовка займає 2–4 місяці, що і становить початковий загальний тренінг.

2. Основна частина. Цей найнасиченіший і триваліший блок розроблений для льотного складу всіх видів і родів військ, бійців спецпідрозділів і військової розвідки, а також астронавтів NASA. В ньому відпрацьовується виживання в різних природних і кліматичних умовах, а навчання вже проводиться в спеціалізованих таборах, «заточених» під конкретну кліматичну зону (розташовані в штатах Алабама, Аляска, Віджінія, Техас, Каліфорнія, Колорадо, в Канаді та на японському острові Окінава). Для екіпажів кораблів ВМФ (Військово-морський флот) проводиться тільки тренування по виживанню в відкритому морі. Також існує окремих курс по виживанню та евакуації в міських умовах.

3. Третій спеціальний блок – для окремих військових професій: спеціальних сил і працівників спецслужб. У першу чергу мова йде про тих, що працюють за кордоном, під прикриттям, чи в «гарячих точках». Відпрацьовується перебування в полоні, поведінка на допитах, протидія фізичному і психологічному тиску, організація втечі з полону.

Як ми вже відмічали, всі ці блоки є взаємопов'язаними і доповнючими один оден, формуючи цілісну систему підготовки до виживання і, як наслідок, не потрапляння у полон, або його проходження з можливими мінімальними морально-психологічними втратами. Зважаючи на нашу тему та актуальність для сьогодення, трохи розкриємо ці блоки. Так, перший і базовий блок спрямований, відповідно, на базові і елементарні навички такі як: рух та марші, обладнання зупинок і укриттів, особиста гігієна в польових умовах, надання домедичної допомоги, елементи маскування, тощо. Другий вже більш детально розкриває як перші базові навички, так і доповнює їх: необхідний для виживання набір, прийняття рішень в умовах обмеженої інформації, розробка планів, адаптація до спеки/холоду, вживання нетипової їжі, орієнтування на місцевості, орієнтування і передбачення змін погоди, контакти з місцевим населенням та його характеристики (налаштованість), добування води/вогню/їжі, підтримка температури тіла, сплави річками і морськими течіями, сигнали порятунку, флора та фауна (безпечна і небезпечна), укриття і їхнє створення, пересування різними типами місцевості і рельєфу, а також психологічні аспекти виживання – адаптація та подолання болю, голоду, спраги, втоми, нестачі сну, почуття самотності і приреченості, підтримка позитивного настрою та волі до життя.

Ну і більш детально варто спинитися саме на останньому блоці. Він був введений на початку 1990-х років і націлений виключно на формування навичок перебування у полоні. Він передбачає або добровільне і факультативне проходження, або обов'язкове для певних

спеціальностей і служб, що ми окремо відмічали. Тематика, що розглядається у блоці, є промовистою:

- Психологічні аспекти перебування в полоні, воля до опору і впевненість у собі; протидія фізичному та психологічному тиску; подолання індивідуальних і групових стресфакторів; взаємодопомога в групі ув'язнених;

- Період адаптації до навколишнього середовища; аналіз навколишнього середовища, місця ув'язнення і системи охорони, збір інформації про них;

- Розробка плану втечі в основному і запасному варіантах;

- Підготовка до втечі з полону - індивідуальна і групова;

- Розвинені методи камуфляжу і маскування, в тому числі від спостереження з повітря;

- Приховування підготовки і факту втечі;

- Стандартні методи дії пошукових груп, ухід від переслідування, протидії пошуковим собакам.

Сам процес проведення курсу будуватиметься на теоретичній складовій, а також безпосередньо практичних заняттях, які максимально наближені до реальності, подекуди на межі з жорстокістю. Так, інструктори можуть перевдягатися у форму ворога, представлятися терористами, використовувати як психологічний тиск, так і елементи фізичного (більше як доповнення психологічного), тим самим підвищуючи рівень стресостійкості, а отже і рівень можливого виживання.

Завершуючи викладане, хочемо відмітити, що в умовах нашої війни, можливості і потреби застосування подібної програми є куди ширшими, ніж у США, що зумовлено масштабами та активністю у всіх відношеннях. Тому, доцільно не обмежуватися певними родами військ, а зосередитися на підготовці командирів молодшої та середньої ланок, які, у свою чергу, базові знання зможуть давати підлеглим. До таких варто віднести:

1. Що таке полон РФ;

2. Як не потрапити в полон використовуючи навколишнє середовище, будь які будівлі поля та інше. Особливості в спілкуванні з місцевим населенням в залежності від місця перебування. Вміння виживати з мінімальними ресурсами. Тобто всі засоби щоб в полон НЕ потрапити;

3. Чітко доводити виходячи з досвіду наших полонених, що саме може призвести до значного ускладнення долі людини опісля потрапляння в полон (що потрібно з собою НЕ мати, особливості татування, інформаційна гігієна, чистка засобів зв'язку);

4. Можливості та особливості логістики спираючись на досвід полонених;

5. Можливо легендування, та як саме потрібно себе вести при первинних допитах, які наслідки можуть бути в тих чи інших випадках і що працює краще, а що категорично не треба говорити чи робити;

6. Довести важливість спостереження за деталями місць перебування, деталями одягу супротивника, акцентах, оснащенні і техніці та інше;

7. Важливість запам'ятовування всіх людей з ким був поруч, псевдо, ПІБ то ін.

Резюмуючи, можемо відмітити, що такий підхід не лише може допомогти вціліти, а і повернути більш придатних до успішного подальшого цивільного людей, оскільки вони і є самий головний ресурс будь-якої країни.

Список використаних джерел

1. SERE training develops leaders for complex environment. URL: https://www.army.mil/article/138765/SERE_training_develops_leaders_for_complex_environment.

2. SERE specialists showcase training for recruiters. URL: <https://www.jbsa.mil/News/News/Article/1877894/sere-specialists-showcase-training-for-recruiters/>.

УДК 159.9

Овсяннікова Яніна Олександрівна,
начальник навчально-наукової лабораторії
екстремальної та кризової психології науково-
дослідного центру Національного
університету цивільного захисту України,
кандидат психологічних наук, старший
науковий співробітник
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6498-3454>

ШЛЯХИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ПРОФЕСІЙНИХ КОНТИНГЕНТІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Умови воєнного стану створюють надзвичайно напружену обстановку для працівників Державної служби України з надзвичайних ситуацій (ДСНС). Працівники ДСНС активно працюють над розробленням та реалізацією заходів з попередження надзвичайних ситуацій, що можуть виникнути в умовах війни (планування евакуаційних маршрутів, організацію протипожежної безпеки на об'єктах важливої інфраструктури та інші заходи). Забезпечують захист населення та важливих об'єктів інфраструктури від можливих загроз, включаючи захист від атак, руйнувань та інших небезпек. Також працівники ДСНС беруть участь у ліквідації наслідків військових дій, зокрема, гасінні пожеж, рятуванні постраждалих та

наданні допомоги населенню. Вони, ризикуючи своїм життям, проявляють мужність та відданість Батьківщині під час виконання службових обов'язків. Багато рятувальників за сміливість та відданість справі вже були удостоєні державних та відомчих нагород.

Оскільки, особовий склад ДСНС під час виконання завдань за призначенням регулярно стикається з високим рівнем стресу, психологічним навантаженням та ризиком для власного життя. В умовах воєнного стану оптимізація системи психологічного забезпечення діяльності працівників ДСНС стає надзвичайно важливою [1, с. 273].

Забезпечення можливості для працівників ДСНС відновити психоемоційний стан після участі в екстремальних подіях або травматичних ситуаціях є надзвичайно важливим.

Використання соціально-психологічних тренінгів у відновлювальний період для рятувальників є важливою складовою підтримки їхнього психологічного здоров'я та емоційного благополуччя після участі в екстремальних подіях або травматичних ситуаціях [2, с. 182].

Фахівцями навчально-наукової лабораторії екстремальної та кризової психології науково-дослідного центру НУЦЗУ на базі Центру впровадження психотренінгових технологій було проведено цикл авторських спеціалізованих соціально-психологічних тренінгів для рятувальників, які виконують службові обов'язки в найнебезпечніших районах Харківщини та мають значне навантаження з ризиком для життя.

Тренінг був направлений на зниження психоемоційного напруження та активізація ресурсів персоналу ДСНС в умовах воєнного часу. Тренінговий процес мав свої особливості. Деякі вправи виконувалися учасниками без подальшого обговорення, якщо вони не відчували необхідності у цьому або не були готові до відкритої дискусії. Дозвіл учасникам пропускати деякі вправи чи дискусії підвищує ефективність тренінгу та забезпечує більшу включеність усіх учасників.

Перед початком тренінгу був проведений дебрифінг, який мав на меті виявлення негативних емоційних станів учасників та оцінку їхньої готовності до проходження тренінгу. Це дозволило тренерам зрозуміти, з якими емоційними аспектами можуть стикатися учасники, та підготувати відповідні стратегії для реагування на ці ситуації під час тренінгу. Такий підхід допомагає забезпечити безпеку та ефективність навчання, створюючи сприятливу атмосферу для відкритої та конструктивної роботи з емоціями рятувальників.

В результаті проведених занять рятувальники опанували техніки саморегуляції, які допомагають контролювати свої емоції, зберігати холоднокровність, діяти об'єктивно та раціонально в стресових ситуаціях. Отримані навички із самоконтролю дають змогу рятувальникам зберігати енергію та витримку в умовах тривалої напруженості. Це дозволяє їм підтримувати високий рівень функціонування та продуктивності протягом тривалого часу, не допускаючи виснаження або вигорання.

Стабільний емоційний фон дозволяє рятувальникам зосередитися на виконанні своїх обов'язків та завдань за призначенням, що є надзвичайно важливим в умовах війни. Впевненість у собі та своїх можливостях дозволяє їм ефективно діяти в нестандартних ситуаціях та забезпечувати безпеку для себе та цивільного населення. Рятувальники, які мають стабільний емоційний фон, здатні краще співпрацювати та взаємодіяти з колегами в складних ситуаціях. Це сприяє покращенню комунікації, координації та ефективності дій у відповідь на надзвичайні ситуації.

Отже, опанування технік саморегуляції та підтримка стабільного емоційного фону допомагає рятувальникам зберігати високий рівень психологічної стійкості та продуктивності, що є важливими складовими для виконання завдань за призначенням у військовій час.

Список використаних джерел

1. Актуальні дослідження в сучасній вітчизняній екстремальній та кризовій психології : монографія / за заг. ред. В.П. Садкового, О.В. Тімченка; НУЦЗУ. Х.: ФОП Мезіна В.В., 2017. 512 с.

2. Кердивар В.В., Краснокутський М.І., Овсяннікова Я.О., Платонов В.М., Похілько Д.С., Тімченко О.В. Основи психореабілітація (в схемах та таблицях): навчальний посібник: у 2 ч. / за заг.ред.О.В. Тімченка; НУЦЗУ. Х.: Панов А.М., 2003. Ч. 1. 360 с.

УДК 159.9:351.74(477)

Останович Інна Петрівна,

начальник сектору ювенальної превенції

Управління превентивної діяльності

ГУНП у Волинській області

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5025-539X>;

Барко Вадим Іванович,

головний науковий співробітник наукової

лабораторії психологічного забезпечення

Державного науково-дослідного інституту МВС

України, доктор психологічних наук, професор

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4962-0975>

ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

У сучасних реаліях воєнного стану і продовження становлення України як суверенної незалежної держави зростає актуальність пошуку шляхів вдосконалення профілактичної діяльності правоохоронних органів щодо неповнолітніх, які скоюють правопорушення в адміністративній сфері. Дана проблема є дуже важливою, оскільки ріст кількості ювенальних правопорушень

зумовлює збільшення загальної кількості злочинів після настання повноліття. Тому правоохоронні органи, насамперед, Національна поліція України, мають контролювати правопорушення у підлітковому середовищі. На сьогоднішній день спостерігається зростання дитячої злочинності, при чому вік дітей, які скоюють адміністративні правопорушення, з кожним роком зменшується, частка осіб, які не досягли шістнадцяти років, зростає.

Закон України про «Національну поліцію» від 02.07.2015 року, а саме IV розділ, стаття 23, 17 підпункт регламентує, що поліція відповідно до покладених на неї завдань, у межах своєї компетенції, здійснює контроль за дотриманням вимог законів та інших нормативно-правових актів щодо опіки, піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, вживає заходів щодо запобігання дитячій бездоглядності, правопорушенням серед дітей, а також соціального патронажу щодо дітей, які відбували покарання у виді позбавлення волі [1].

З метою регулювання дитячої злочинності, 17 липня 2017 року у складі Департаменту превентивної діяльності було створено Управління ювенальної превенції. Основне завдання новоствореного органу полягає в превентивній роботі з дітьми; попередженні і протидії випадків насильства в сім'ї; підтримка дітей, які залишилися без батьківського нагляду; розшукування дітей. Дана діяльність регулюється Інструкцією з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України від 19 грудня 2017 року [2].

Пошук психологічних можливостей підвищення ефективності професійної діяльності поліцейських підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України – це вкрай актуальне питання, значущість якого продовжує зростати в умовах воєнного стану. Загальновідомо, що службова діяльність усіх поліцейських, у тому числі підрозділів ювенальної превенції (ЮП), тісно пов'язана з діями працівників в особливих і екстремальних умовах.

Працівники підрозділів ювенальної превенції виконують низку важливих правоохоронних завдань, до основних належать: профілактична діяльність, спрямована на запобігання вчиненню дітьми кримінальних і адміністративних правопорушень, виявлення причин і умов, які цьому сприяють, вжиття в межах своєї компетенції заходів для їх усунення; ведення профілактичного обліку дітей, схильних до вчинення правопорушень та проведення із ними заходів індивідуальної профілактики; участь в установленні місцезнаходження дитини в разі її безвісного зникнення чи отриманні даних для цього в межах кримінального провадження, відкритого за фактом її безвісного зникнення; вжиття заходів щодо запобігання та протидії домашньому насильству, вчиненому дітьми та стосовно них, а також жорстокому поводженню з дітьми; вжиття заходів щодо запобігання дитячій

бездоглядності, у тому числі здійснення поліцейського піклування щодо неповнолітніх осіб; провадження діяльності, пов'язаної із захистом права дитини на здобуття загальної середньої освіти тощо.

Службова діяльність поліцейських підрозділів ЮП є багатогранною і складною, потребує від працівників багатьох професійно важливих індивідуально-психологічних якостей і властивостей (інтелектуальних, характерологічних, мотиваційних, комунікативних), а також спеціальних психолого-педагогічних і правових знань і умінь. Згідно з результатами наукових досліджень і даними Управлінням охорони здоров'я та реабілітації МВС України, до 50% поліцейських зазначених підрозділів у процесі виконання завдань потрапляють в особливі ситуації, переживають емоційний стрес різного ступеня вираженості, іноді потребують психологічної допомоги. Науковці відмічають, що найбільшу частку становлять розлади, пов'язані з емоційним стресом (50–60%), що не може не вплинути негативно на ефективність службової діяльності [3–6].

Дослідження проблематики діяльності поліції ювенальної превенції свідчать про те, що підрозділів ЮП потребують здійснення ретельного психологічного забезпечення їх діяльності, яке включав би в себе: професійний психологічний добір, постійний психологічний моніторинг персоналу з обов'язковою діагностикою індивідуально-психологічних особливостей і відстеженням їхнього психофізіологічного і психічного стану, регулярну психологічну підготовку працівників, відновлення рівня повноцінного соціального функціонування, періодичного проходження комплексних психопрофілактичних і корекційних тренінгів і програм.

Основним підґрунтям психологічного забезпечення діяльності становлять оволодіння поліцейськими базовими психологічними знаннями й умінями, саморозвиток професійно важливих індивідуально-особистісних якостей, формування здатності запобігати і протидіяти впливу стресогенних факторів тощо. Важлива роль в справі психологічного забезпечення діяльності підрозділів ЮП належить практичним психологам і керівникам підрозділів, які мають використовувати і впроваджувати в діяльність підрозділів традиційні психологічні напрацювання, а також новітні технології й розробки вітчизняних і зарубіжних фахівців [7–8].

Кваліфіковане психологічне забезпечення діяльності поліцейських підрозділів ЮП має ґрунтуватись на міцному науковому і практичному базисі, що дозволить працівникам психологічно підготуватися до виконання поставлених завдань, оптимально використати час і ресурси, ефективно розподілити та скоординувати зусилля персоналу; поєднати проблемні питання психодіагностичного, психопрофілактичного та психокорекційного напрямів супроводу, а також психологічної підготовки поліцейських.

Отже, основні напрями підвищення ефективності психологічного забезпечення діяльності поліцейських підрозділів ЮП полягають у: а) науковому дослідженні психологічних особливостей діяльності поліцейських, б) розробці психограми професії поліцейського підрозділу ЮП; в) пошуку оптимального комплексу методів психологічного вивчення персоналу ЮП; г) розробці методів розвитку психологічної готовності поліцейських до службової діяльності; д) пошуку сучасних психотехнологій, спрямованих на вдосконалення професійної діяльності поліцейських підрозділів ЮП (методів психологічного добору персоналу і призначення осіб на посади, методів і засобів психологічної підготовки поліцейських, проведення психопрофілактичної роботи в підрозділах); е) навчанні поліцейських методам психічної саморегуляції, оскільки багатьом поліцейським важко самотійно впоратися з власним психоемоційним станом, зі складністю проблем, що їх турбують; ж) наданні кваліфікованої психологічної допомоги з використанням методів поведінкової, когнітивної, екзистенціальної та особистісно-орієнтованої психопрофілактичної роботи.

Список використаних джерел

1. Про Національну поліцію: Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII // Відомості Верховної Ради України. 2015. № 40–41 (від 09.10.2015). СТ. 379. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.
2. Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України: Наказ від 19.12.2017 № 1044. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-18#Text>.
3. Siegel L.J. and Senna J. J. Juvenile delinquency: theory, practice and law. 7th ed. Belmont, CA: Wadsworth/Thomson Learning, 2000. P. 454–455.
4. Home Office occasional paper. Electronically monitored curfew for 10 -to 15-years-old report of the pilot: By R.Elliot, J.Airs, C.Easton and R.Lewis. L.: Crown copyright, 2000. P. 1.
5. Akira Morita. Juvenile justice in Japan: A historical and cross-cultural perspective// Margaret Rosenheim et al. A century of juvenile justice. Chicago: The University of Chicago Press, 2002. P. 360–381.
6. Медведєв В. С. Кримінальна психологія: Підручник. К.: Атіка, 2004. С. 156–157.
7. Максимова Н. Ю., Мілютіна К. Я., Піскун В. М. Основи дитячої патопсихології: Навч. посібник. К.: Перун, 1996. С. 177.
8. Психолого-педагогічна реабілітація дітей, вилучених із праці на вулиці / За ред. О.П.Петрашук та І.І.Цушка. К.: Ніка-Центр, 2003. С. 148–198.
9. Підліток: як йому допомогти / Упор. Т. Гончаренко. К.: Ред. загальнопедагогічних газет, 2004. С. 38–39.

УДК 159.96:351.745.7

Охріменко Іван Миколайович,

професор кафедри юридичної психології
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8813-5107>;

Пронтенко Костянтин Віталійович,

професор кафедри фізичного виховання,
спеціальної фізичної підготовки і спорту
Житомирського військового інституту
імені С. П. Корольова, доктор педагогічних
наук, професор

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0588-8753>

ВПЛИВ УМОВ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ЕМОЦІЙНИЙ СТАН ТА РІВЕНЬ ЗДОРОВ'Я ПРАВООХОРОНЦІВ

Процес підготовки працівників поліції до ефективного виконання професійної діяльності розглядається як поступовий і послідовний перехід від теоретичних знань та уявлень про основні закономірності у взаємодіях, правила й умови поведінки щодо формування відповідних умінь та навичок. Вчені [1–3] зауважують, що професійне навчання (професійна підготовка) поліцейських – це соціальний і педагогічний процес, через який опосередковано виявляється соціальне замовлення на спеціаліста – фахівця правоохоронних органів, здатного ефективно виконувати завдання та функції, покладені на нього як представника держави й виконавця закону.

Науковці [4, 5] справедливо зазначають, що службова діяльність правоохоронців супроводжується значною кількістю негативних чинників, серед яких: ненормована тривалість робочого дня й тижня, гіпокінезія та гіподинамія, нервово-емоційне напруження, розумові перевантаження та стреси тощо. Вплив зазначених негативних чинників викликає комплекс функціональних розладів, які поширюються на функції серцево-судинної, нервової, дихальної систем, опорно-рухового апарату та призводять до порушення обміну речовин [6, 7]. Систематична дія цих чинників може спричинити виникнення різних захворювань основних систем організму та погіршення стану здоров'я поліцейських.

Слід також зауважити, що недостатній рівень здоров'я кандидатів на службу до Національної поліції не дозволяє повною мірою забезпечити ефективне протікання етапів професійного становлення. Основними причинами низького рівня здоров'я кандидатів на службу є: зниження життєвого рівня в країні; підвищення нервово-психологічного напруження внаслідок ведення

бойових дій на території України та соціально-економічної нестабільності суспільства; недостатня рухова активність тощо.

З метою визначення емоційного стану та рівня здоров'я правоохоронців нами були проаналізовані наведені показники різних категорій поліцейських (n=104), які перебували на курсах підвищення кваліфікації у Національній академії внутрішніх справ (м. Київ, Україна) у 2022-2023 роках. Залежно від характеру й специфіки проходження служби весь постійний особовий склад Національної поліції розподіляється на три категорії. *1 категорія* – поліцейські підрозділів поліції спеціального призначення (у тому числі, КОРД) (n=35). Основними позиціями, що визначають специфіку службової діяльності таких поліцейських, є: постійна рухова активність, робота на повітрі, систематичні екстремальні ситуації, здійснення спеціальних оперативно-тактичних дій тощо. *2 категорія* – поліцейські територіального (відокремленого) підрозділу органу поліції (n=37). Особливості службової діяльності поліцейських 2-ї категорії передбачають: робота в змішаному режимі активності, ситуативні екстремальні ситуації, посередня конфліктність, помірна інтелектуальна насиченість й ні. *3 категорія* – поліцейські структурного підрозділу апарату Національної поліції, апаратів територіальних (міжрегіональних) органів, закладів (установ) (n=32). Специфіка професії даної категорії поліцейських передбачає: переважно кабінетний варіант службової діяльності, помірний режим активності, значна інтелектуальна насиченість, емоційна виснаженість, шаблонність дій тощо.

Емоційний стан поліцейських визначався за методиками: «Самооцінка емоційного стану» (показники-шкали: П1 – «спокій – тривожність»; П2 – «енергійність – втомленість»; П3 – «піднесеність – пригнічення»; П4 – «почуття впевненості в собі – почуття безпорадності»); «САН» (самопочуття-активність-настрій); «Оцінювання ситуативної тривожності». Здоров'я поліцейських оцінювалось за експрес-методикою Г. Л. Апанасенка, в основу якої покладені показники фізичного стану організму.

Аналіз показників емоційного стану поліцейських за методикою «Самооцінки емоційного стану» засвідчив, що за всіма досліджуваними шкалами найгірший рівень виявлено у поліцейських 3-ї службово-посадової категорії. У переважній більшості поліцейських 3-ї категорії емоційний стан у момент дослідження характеризувався такими твердженнями анкети: «Дещо стурбований, почуваю себе скуто, трохи стривожений»; «Переживаю деяку заклопотаність, страх, турботу або невизначеність. Знервований, хвилююсь, роздратований»; «Почуваю себе трохи пригніченим»; «Настрій пригнічений і дещо сумний»; «Почуваю себе досить нездібним».

Аналіз показників самопочуття, активності й настрою за методикою «САН» (самопочуття-активність-настрій) продемонстрував, що у поліцейських 3-ї категорії визначено найгірші показники. За

9-бальною шкалою рівень емоційних станів поліцейських 3-ї категорії є недостатнім для ефективного виконання завдань службової (навчальної) діяльності на етапі професійної активності. Дослідження ситуативної тривожності у поліцейських під час навчання на курсах підвищення кваліфікації показало, що найгірше значення виявлено у поліцейських 3-ї категорії (47,05 у.о.), але достовірної різниці між показниками працівників усіх трьох категорій не визначено ($p > 0,05$). При цьому показники тривожності у поліцейських 3-ї категорії оцінюються як «високий рівень тривожності».

Аналіз стану здоров'я у поліцейських різних категорій засвідчив, що найнижче значення виявлено у правоохоронців знову ж таки 3-ї категорії – (3,41±0,42) балів. У працівників 2-ї категорії рівень здоров'я є вищим на 0,74 балів і становить (4,15±0,37) балів, але достовірної різниці між ними не виявлено ($p > 0,05$). Найвищий рівень фізичного здоров'я зафіксовано у поліцейських 1-ї категорії – він становить (7,02±0,39) балів та є достовірно вищим, порівняно з рівнем здоров'я поліцейських 2-ї категорії на 2,87 балів ($p < 0,001$), а 1-ї категорії – на 3,61 балів ($p < 0,001$).

Відповідно до експрес-методики Г. Л. Апанасенка, рівень здоров'я у правоохоронців 3-ї категорії оцінюється як «низький»; 2-ї – як «нижчий від середнього»; 1-ї – як «середній». Дослідження стану здоров'я правоохоронців засвідчило, що найгірший наявний рівень здоров'я виявлено у поліцейських 3-ї категорії, що свідчить про необхідність пошуку шляхів його покращання у процесі професійної діяльності з метою сприяння процесу їх адаптації до специфічних умов служби під час воєнного стану, зміцнення їх здоров'я, підвищення ефективності службової діяльності.

Аналіз стану здоров'я поліцейських 3-ї категорії залежно від попереднього виду професійної діяльності дозволив встановити, що у поліцейських 1-ї групи рівень є найвищим – 4,28 балів. Це значення є вищим, ніж у поліцейських 2-ї групи на 0,53 бала ($p > 0,05$) та на 1,44 бала ($p < 0,05$) – ніж у поліцейських 3-ї групи. Різниця між рівнями здоров'я у поліцейських 2-ї та 3-ї груп становить 0,91 бала, але є недостатньою ($p > 0,05$).

За результатами проведеного дослідження виявлено, що у поліцейських 3 категорії рівень показників психоемоційного стану та здоров'я є найгіршим. У більшості поліцейських рівень здоров'я оцінюється як низький та нижчий від середнього. Наприкінці дослідження рівень здоров'я нижчий від середнього зафіксовано у 58,1 % поліцейських; низький – у 21,4 %; середній – у 16,9 %; вищий від середнього – усього у 3,6 %; високий рівень не виявлено у жодного поліцейського. Важливо зазначити, що у процесі служби рівень здоров'я досліджуваних піддається змінам.

Отже, проведене емпіричне дослідження засвідчує суттєвий негативний вплив незвичних умов і особливостей службової діяльності на емоційний стан поліцейських. Разом із тим, організація службової

діяльності сучасних правоохоронців недостатньо ефективно сприяє зміцненню їх здоров'я, що обумовлює необхідність пошуку шляхів його збереження, сприяння процесу їх адаптації до умов служби, фахового розвитку, підвищення ефективності подальшої службової діяльності.

Серед практичних рекомендацій щодо удосконалення комплексу заходів з організації та управління службою слід виокремлювати два ключові підходи.

1. В межах *ресурсно-управлінського підходу* заходи з психологічного стимулювання мають передбачати пом'якшення дії на особистість деструктивних чинників службової діяльності, зокрема:

- організаційний розвиток і об'єднання робочих груп працівників;

- запровадження високої корпоративної культури та сприятливої атмосфери функціонування колективу;

- компетентна управлінська підтримка персоналу;

- ефективне управління, що адекватно відповідає стадії розвитку конкретної правоохоронної структури;

- визначення стандартів формальної й неформальної поведінки працівників;

- кваліфікаційне кар'єрне зростання персоналу;

- чітка й виважена система стимулювання поліцейських тощо.

2. У межах *відновлювального підходу* психологічна підтримка охоплює заходи з відновлення психоенергетичних ресурсів особистості правоохоронців та подолання негативних наслідків професійного стресу. Цьому сприяє проведення різних корекційних і реабілітаційних тренінгів, використання кімнат психологічного розвантаження, організація корпоративних свят тощо. Основною метою таких заходів має бути створення комфортного психологічного середовища, що сприяло б розумінню пересічним працівником власного стану і стану оточуючих, відновлення фізичних і душевних сил, виробленню адекватної оцінки робочих процесів, напрацюванню навичок безконфліктного спілкування, креативного мислення тощо.

Список використаних джерел

1. Cunha, O., Carvalho, F., de Castro Rodrigues, A., Cruz, A. R., Gonçalves, R. A. (2022). Attitudes of police recruits towards offenders: The impact of the police training on attitudinal change. *Journal of Police and Criminal Psychology*, 37, 162–172. <https://doi.org/10.1007/s11896-021-09484-5>.

2. Fuchs, M. (2022). Challenges for police training after COVID-19. *European Law Enforcement Research Bulletin*, SCE 5, 205–220. <https://doi.org/10.7725/eulerb.v0iSCE%205.480>.

3. Okhrimenko, I., Perkatyi, R., Topchii, H., Andrusyshyn, Y., & Ponomarenko, A. (2022). Level of self-educational competence of cadets of higher educational institutions with specific training environment. *Revista*

Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala, 14(3), 66–87. <https://doi.org/10.18662/rrem/14.3/598>.

4. Teckchandani, T., Krakauer, R. L., Andrews, K. L., Neary, J. P., Nisbet, J., Shields, R. E., Maguire, K. Q., Jamshidi, L., Afifi, T. O., Lix, L. M., Sauer-Zavala, S., Asmundson, G. J. G., Krätzig, G. P., & Carleton, R. N. (2023). Prophylactic relationship between mental health disorder symptoms and physical activity of Royal Canadian Mounted Police Cadets during the cadet training program. *Frontiers in psychology*, 14, 1145184. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1145184>.

5. Cleary, H. M. D., & Warner, T. C. (2016). Police training in interviewing and interrogation methods: A comparison of techniques used with adult and juvenile suspects. *Law and Human Behavior*, 40(3), 270–284. <https://doi.org/10.1037/lhb000175>.

6. Bondarenko, V., Okhrimenko, I., Bilevych, N., Rohovenko, M., Tsurkan, O., & Holyk, V. (2022). Tendency of dynamics of physical and mental working capacity of law enforcement officers at different stages of their professional activities. *Acta Balneologica*, 64(4), 358–362. doi: 10.36740/ABAL202204115.

7. Carminatti, S., Gallon, S., Costa, C., & Corte, V. F. D. (2021). The meanings of work and masculinity: A study with military police officers. *Research, Society and Development*, 10(15), e79101522664. doi: 10.33448/rsd-v10i15.22664.

УДК 159.942

Пампура Ігор Іванович,

старший науковий співробітник Державного науково-дослідного інституту МВС України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7202-1391>;

Барко Вадим Вадимович,

провідний науковий співробітник Державного науково-дослідного інституту МВС України,
кандидат педагогічних наук, старший дослідник

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3836-2627>

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДИНАМІКИ ПЕРЕЖИВАННЯ ПРИ ВТРАТІ БЛИЗЬКОЇ ЛЮДИНИ

Психологу в консультаційній роботі з родичами загиблих важливо враховувати особливості динаміки їх психічних станів. Фахівці відмічають декілька періодів в розвитку психічних станів сімей воїнів.

Початкова стадія – етап очікування – для якого властиве яскраво виражене нервово напруження, обумовлене надією на помилковість інформації, щодо загибелі учасника бойових дій. В цей період у

близьких людей фіксуються психастенічні і астено-депресивні стресові реакції, тривалість даного етапу – близько місяця.

Наступним є стадія переживання втрати, який супроводжується шоком та заціпенінням. Шок від перенесеної втрати та відмова повірити в реальність того, що сталося, можуть тривати від 7–9 днів до декількох тижнів. Фізичний стан людини, що переживає, погіршується: спостерігаються втрати апетиту, сексуального потягу, м'язова слабкість, уповільненість реакцій. Людина в стані шоку може робити щось дійсно необхідне, або її активність може бути безладною. Може настати повна відчуженість від того, що відбувається, бездіяльність. Людина в стані шоку може здаватися байдужою до всього. Часто людина у цій фазі почувається нібито добре і нічого не відчуває. Тим часом саме таке «безчуття» свідчить про тяжкість і глибину переживань, що довше триває цей «світлий» проміжок, тим довгими і важчими будуть наслідки. Незважаючи на оманливе зовнішнє благополуччя, об'єктивно людина перебуває в досить важкому стані. Подібні реакції пов'язані з роботою механізмів психологічного захисту, (наприклад, заперечення факту загибелі оберігає від різкого зіткнення з жахом того, що сталося).

Наступна, третя стадія переживання – стадія пошуку – характеризується прагненням повернути втрачену людину. Перехід від стадії шоку до стадії пошуку поступовий; особливості стану та поведінки, характерні для цієї стадії, можна помітити на 5-12 день після втрати близької людини. Реальність супроводжується так званими дереалізаційними і деперсоналізаційними відчуттями («це відбувається не зі мною», «ніби це відбувається в кіно») Людина, яка переживає, іноді буває зосереджена на якихось дрібних турботах і подіях, психологічно залишається в минулому, заперечуючи реальність. Деякі наслідки шоку можуть виявлятися досить довго. На зміну шоквої реакції часто приходять почуття агресії. Злість виникає як емоційна специфічна реакція на перешкоду у задоволенні потреби (Василіук, 1991). Будь-які зовнішні стимули, що повертають людину в даний час, можуть провокувати це почуття. Агресія також свідчить про глибину отриманої психологічної травми.

Четверта стадія – гострого горя – триває до 6–7 тижнів із моменту втрати. Зберігаються і навіть можуть посилюватися фізичні симптоми: утруднене дихання, м'язова слабкість, фізична втома за відсутності реальної активності, підвищена виснаженість, ком в горлі, підвищена чутливість до запахів, порушення сну тощо. У цей час людині буває важко утримати свою увагу на зовнішніх подіях. Це період найбільших страждань, гострого душевного болю. З'являється безліч важких, іноді дивних і лякаючих думок та почуттів. Це відчуття порожнечі та безглуздості, розпач, почуття самотності, агресія, провини, страх і тривога, безпорадність. Горе накладає відбиток і

відносини з оточуючими, може спостерігатися втрата теплоти, драгієлюбність, бажання усамітнитися. Змінюється повсякденна діяльність. Людині важко буває сконцентруватися на тому, що вона робить, важко довести справу до кінця. Стадію гострого горя вважають критичною щодо подальшого переживання втрати.

П'ята стадія синдрому втрати – стадія відновлення – настає через 40–50 днів після події та триває приблизно рік. У цей час відновлюються фізіологічні функції, професійна діяльність. Людина поступово примиряється з фактом втрати. Вона, як і раніше, переживає горе, але ці переживання вже набувають характеру окремих нападів, спочатку частих, потім дедалі рідкісних. Людина вже живе нормальним життям і раптом знову повертається в стан туги, скорботи, відчуває безглуздість свого життя. Часто такі напади пов'язані зі святами, якимись пам'ятними подіями та взагалі – з будь-якими ситуаціями, які можуть асоціюватись із втраченою людиною.

Приблизно рік настає остання стадія переживання втрати – завершальна. Біль стає терпимішим, людина, яка пережила втрату, потроху повертається до колишнього життя. У цей час відбувається «емоційне прощання» з втраченою людиною, усвідомлення те, що немає необхідності наповнювати болем втрати все життя. Завершення переживання втрати можуть ускладнювати деякі культурні норми та особисті переконання (наприклад, переконання жінки, чоловік якої загинув на війні, що вона повинна зберігати йому вірність і сумувати за ним до кінця своїх днів). Створити у пам'яті образ життя, знайти йому сенс і постійне місце у потоці життя – ось основна мета психологічної роботи у цій стадії. Тоді людина, яка зазнала втрати, зможе любити тих, хто живе поряд з нею, створювати нові сенси.

Хоча сама послідовність (шок – переживання – прийняття) є типовою, ці етапи не слідує строго один за одним і часто перекриваються. Переживання є індивідуальним процесом і характерні ознаки етапів можуть співіснувати в різних поєднаннях, створюючи унікальні можливості для позитивних змін.

Список використаних джерел

1. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи. Навчальний посібник. Том 1. Київ, 2018. 208 с.
2. Практикум з індивідуального психологічного консультування військовослужбовців, ветеранів та членів їхніх сімей: інавчально-методичний посібник / Хоружий С.М., Лозінська Н.С., Пішко І.О., Лійник В.О., Сириця М.В. Київ: «Центр учбової літератури», 2023. 90 с.
3. Кризова психологія: навчальний посібник / за заг. ред. проф. О. В. Тімченка. Харків : НУЦЗУ, 2010. 401 с.

4. Bulter R. Substance abuse and post-traumatic stress disorder in War Veterans / R. Bulter L. Taylor D. Ozieta // Journal of Human Behavior in the Social Environment. 2015. Vol. 25 (4). P. 344–350.
5. Castro A. Suicides in the military: the post-modern combat veteran and the Hemingway effect / C. A. Castro, S. Kintzle // Current Psychiatry Reports. 2014. Vol. 16 (8). P. 460.
6. Escolas, S. M., Bartone, P. T., Pitts, B. L., & Safer, M. A. (2013). The protective value of hardiness on military posttraumatic stress symptoms // Military Psychology (American Psychological Association), 25(2), 116–123. DOI: 10.1037/h0094953.
7. Fragedakis, T. M., & Toriello, P. (2014). The development and experience of combat-related PTSD: A demand for neurofeedback as an effective form of treatment // Journal Of Counseling & Development, 92(4), 481–488. DOI: 10.1002/j.1556-6676.2014.00174.x.
8. Ghaffarzagdegan, N., Ebrahimvandi, A., & Jalali, M. S. (2016). A Dynamic Model of Post-Traumatic Stress Disorder for Military Personnel and Veterans. Plos ONE, 11(10), 1–17. DOI: 10.1371/journal.pone.0161405.
9. Henry, C. S., Sheffield Morris, A., & Harrist, A. W. (2015). Family Resilience: Moving into the Third Wave. Family Relations, 64(1), 22–43. DOI: 10.1111/fare.12106.

УДК 34:159.9:343.132(447)

Пасько Ольга Миколаївна,

професор кафедри психології та педагогіки
факультету підготовки фахівців для органів
досудового розслідування Одеського
державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9555-1101>

ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ГОТОВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ ДО СЛІДЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сучасний етап державотворення детермінований впливом економічних, політичних, соціальних та інших чинників, які суттєво відображаються на готовності працівників поліції виконувати на високому рівні професійні функції. Відсутність у країні єдиного чіткого механізму вимог до посади слідчого, призводить до ігнорування посадових повноважень, некомпетентності працівників та неспроможності виконувати завдання належним чином.

Важливим є побудова нової системи підготовки працівників слідчих підрозділів Національної поліції України відповідно до змін, які відбулись у кримінальному процесуальному законодавстві, в аспекті змін повноважень.

Актуальності набувають особливості готовності поліцейського виконувати функціональні обов'язки на високому професійному рівні, тобто особа повинна бути не тільки компетентною у своїй справі, але готовою до праці. Для того, щоб характеризувати готовність, слід спочатку визначитись із її тлумаченням та змістом.

Особливості підготовки і формування готовності особистості до правоохоронної діяльності та особистісна модель працівника поліції розглянуті О. М. Бандурка, І.О. Бандурка, В.І. Барко, В. Д. Берназом, Ю.Ю. Бойко-Бузиль, А.М. Большаковою, О.О. Євдокімовою, Л. І. Казміренко, І.В. Клименко, В.В. Кошцинем, З.Р. Кісіль, В. О. Криволапчуком, О. І. Кудерміною, В. Я. Марчаком, О.Г. Марченко, В. С. Медведєвим, Н.Е. Мілорадовою, І.С. Нечітайло, Ю.В. Орловим, В.П. Остаповичем, І. М. Охріменком, М. І. Томчуком, О.І. Федоренко, В.М. Філоненко, О. М. Цільмак, Д. В. Швецем, Г. Х. Яворською, С. І. Яковенком та ін.

Таким чином, проаналізувавши літературні джерела щодо дефініції готовності особистості до діяльності та різних галузей її дослідження, надано визначення **готовності** – це певний інтегральний стан особи, який детермінується здатністю до діяльності та бездіяльності у певній сфері (особистісній, соціальній, професійній) [1, с. 77].

Встановлено, що при проведенні слідчих (розшукових) дій слідчому повинні бути притаманні певні різновиди готовності до слідчої діяльності, тому запроваджено **напрямки** для підвищення рівня готовності особистості до слідчої діяльності.

Перший напрямок. Запропоновано здійснювати оцінювання рівня готовності працівників слідчих підрозділів у відповідності до змісту різновидів готовності та професійно важливих вмінь, які їх детермінують. Це у свою чергу сприятиме ефективному та якісному виконанню функціональних обов'язків на високому професійному рівні. Розроблено анкету, яка включає в себе перелік певних вмінь, які повинні бути притаманні слідчому при проведенні слідчих (розшукових дій) відповідно до структурно-логічної моделі готовності особистості до слідчої діяльності. У анкеті потрібно слідчим оцінити на якому рівні розвиваються вміння, де: 0 – вміння не виражені; 1 – вміння слабо виражені; 2 – вміння розвинуті на середньому рівні; 3 – вміння розвинуті на високому рівні; 4 – вміння розвинуті на дуже високому рівні.

Отже, зазначену анкету необхідно раз у два роки надавати слідчим для заповнення, з метою оцінювання рівня сформованості певних вмінь, які детермінують різновиди готовності до слідчої діяльності.

Другий напрямок. Детальну увагу зосереджено на розвиток психологічної, діагностичної, прогностичної та комунікативної

готовності, для цього розроблено методичні рекомендації «Психологічні аспекти спілкування працівників слідчих підрозділів» для слідчих підрозділів Національної поліції.

Метою методичних рекомендацій є: оволодіння технікою комунікативної поведінки; вміння уникати обговорення суперечливих питань; контролювання процесу бесіди; проявляти співчуття, коли це доречно; спостережливість; викривання неправдивих свідчень, виявлення правди та брехню у відповідях; шанобливе відношення до співрозмовника; використання засобів емоційного впливу, які спрямовані на спонукання допитаного до каяття й чистосердечного зізнання; використання у допиті факторів раптовості, при постановці несподіваних питань; подолання та нейтралізації мотивів, що спонукають давати неправдиві показання; встановлення психологічного контакту при допиті; подолання бар'єрів у спілкуванні; застосування зон (дистанції) у комунікації та ін.

Також в методичних рекомендаціях детальна інформація зосереджена на розвитку підвидів психологічної готовності: перцептивна та сугестивна готовності.

Отже, методичні рекомендації «Психологічні аспекти спілкування працівників слідчих підрозділів» для слідчих підрозділів Національної поліції. сприяють оснащенню слідчих сукупністю теоретичних знань та практичних вмінь щодо розвитку та формуванню психологічної, діагностичної, прогностичної та комунікативної готовності до слідчої діяльності.

Третій напрямок. Для розвитку психологічної, діагностичної та комунікативної готовності додатково проводиться практичне заняття з елементами тренінгу для слідчих під час проведення курсів підвищення кваліфікації з початкової дисципліни «Ефективна комунікація». Мета практичного заняття з елементами тренінгу «Ефективна комунікація»: розуміння сутності та природи комунікації, її функції та види; вміння встановлювати психологічний контакт із співрозмовником; відпрацювання основних принципів побудови успішного психологічного міжособистісного контакту; подолання психологічних бар'єрів та відпрацювання вербальних та невербальних засобів спілкування.

Під час практичне заняття з елементами тренінгу у слідчих є можливість підвищити рівень вище зазначених різновидів готовності, шляхом відпрацювання практичних вправ у групі. Заняття складається із двох частин (дві години – теоретичний матеріал і чотири години – практичні заняття). Теоретичний блок проходить у вигляді мозкового штурму із візуальним сприйняттям мультимедійного матеріалу щодо розуміння та важливості комунікації у діяльності слідчого. Практичне заняття проходить у два етапи: перший – проведення психологічних вправ розвиток інтуїції та комунікативних вмінь, уміння підбирати

різні способи встановлення психологічного контакту з урахуванням бар'єрів спілкування при допиті, розвиток професійної спостережливості, вміння дивитися та бачити, слухати та чути. Другий етап – проведення рольових психологічних вправ під час проведення яких у слідчих є можливість відпрацювати вміння відстоювати власну точку зору, шляхом конструктивного діалогу.

Четвертий напрямок. Для розвитку високого рівня готовності до слідчої діяльності таких видів структурно-логічної моделі як інтрапсихічна та психічна готовності – запроваджено та апробовано проведення практичного заняття з елементами тренінгу для слідчих «Стрес та форми його опанування в умовах воєнного стану».

Мета заняття: розуміння природи та сутності стресу відповідно до фізіо-психологічних особливостей реакції тіла на стресовий подразник, стадій стресу та шляхи їх протидії, вміння надавати першу психологічну допомогу у гострих стресових реакціях.

Під час практичного заняття з елементами тренінгу у слідчих є можливість підвищити рівень інтрапсихічної та психічної готовності, шляхом відпрацювання практичних вправ у групі. Заняття складається із двох частин (дві години – теоретичний матеріал і чотири години – практичні заняття). Теоретичний блок проходить у вигляді мозкового штурму із візуальним сприйняттям мультимедійного матеріалу щодо розуміння стресу у сучасній інтерпретації; типології різних форм прояву стресу та психологічних порад щодо зменшення стресу на особистість.

Практичне заняття проходить за допомогою відпрацювання психологічних вправ першої допомоги в гострій стресовій ситуації.

Більш детально алгоритм надання поліцейським першої психологічної допомоги визначено у науковій роботі [3; 4].

Під час проведення заняття слідчі випробовують на собі техніки саморегуляції негативних психічних станів та самопомоги під час стресу і відповідно, отримують навички надання невідкладної психологічної допомоги, яку можуть надавати іншим під час виконання професійних обов'язків.

На завершення практичного заняття з елементами тренінгу для закріплення отриманих знань, вмінь та навичок, слідчі отримують додатковий матеріал: Пам'ятка для поліцейських «Подолання стресу під воєнного стану» та двома Довідниками: «Саморегуляція психічного стану поліцейського під час стресу в умовах воєнного стану» та «Стрес у роботі поліцейського в умовах воєнного стану» [2; 3].

Також дане практичне заняття з елементами тренінгу проведено для здобувачів вищої освіти (майбутні слідчих) під час табірної збору з навчальної дисципліни «Стресостійкість». Особливості проведення заняття і результати детально описані у науковій роботі [5].

Отже, запропоновано здійснювати оцінювання рівня вмінь слідчого. Для цього запроваджена анкета до психологічних служб кадрового забезпечення Головного управління Національної поліції.

Запропоновано та апробовано проведення тренінгових занять із слідчими, які сприяють підвищенню рівня готовності особистості до слідчої діяльності.

Набуло подальшої необхідності розвиток різновидів готовності особистості до слідчої діяльності, які повинні бути притаманні слідчому під час виконання професійних обов'язків.

Список використаних джерел

1. Пасько О. М. Готовність як необхідний елемент професіоналізму фахівця. *Сучасні проблеми військової та соціальної психології і соціальної роботи* : матеріали наук.-практ. конф. (Одеса, 4–5 жовт. 2013 р.). Одеса, 2013. С. 76–78.

2. Пасько О. М., Прудка Л. М. Саморегуляція психічного стану поліцейського під час стресу в умовах воєнного стану : довідник. Одеса : ОДУВС, 2022. 47 с.

3. Пасько О. М., Прудка Л. М. Стрес у роботі поліцейського в умовах воєнного стану : довідник. Одеса : ОДУВС, 2022. 77 с.

4. Пасько О. М., Прудка Л. М. Стрес у роботі поліцейського в умовах воєнного стану. *Практикум поліцейської юрисдикції в умовах воєнного стану: особливості Одеського регіону* : колективна монографія. Одеса : ОДУВС, 2022. С. 122–141.

5. Пасько О. М. Дослідження стресостійкості здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану. *Психічне здоров'я особистості у кризовому суспільстві* : зб. матеріалів VII Всеукр. наук.-практ. конф., 28 жовт. 2022 р. / ЛьДУВС. Львів, 2022. С. 268–272.

УДК 159.9

Платонов Владислав Максимович,
науковий співробітник навчально-наукової
лабораторії екстремальної та кризової
психології науково-дослідного центру
Національного університету цивільного
захисту України, доктор філософії
в галузі психології
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7013-8660>

СТРАТЕГІЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ПЕРСОНАЛУ ДСНС ДО ВИКОНАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗОНІ БОЙОВИХ ДІЙ

Виконання діяльності в зоні активних бойових дій потребує значної психологічної підготовки, яка включає готовність до виконання завдань в непередбачуваних ситуаціях, мотивацію до

збереження власного життя, вивчення методів саморегуляції емоційних станів та вправ для самопідтримки [1].

Подібна практика вже давно застосовується на різних етапах підготовки військовослужбовців, оскільки психологічна витривалість допомагає зберегти морально-психологічний стан, що дозволяє переносити психічні та фізичні перенавантаження [3].

У зв'язку з військовими діями, які відбуваються у межах населених пунктів, а також близьким розташуванням великих міст до лінії фронту, діяльність рятувальників ДСНС перебуває під загрозою, оскільки вони часто стають мішенню для ворога. Повторні обстріли спрямовуються на пожежну техніку та рятувальників. Тому психологічна підготовка рятувальників до діяльності в умовах активних бойових дій стає наразі актуальною.

Для психологічної підготовки рятувальників до роботи в зоні бойових дій доцільно побудувати стратегію заходів психологічної підготовки, яка матиме покроковий вигляд, що дозволить якісніше опанувати кожен окремих блок знань та методів [2].

Стратегія психологічної підготовки рятувальників до виконання завдань в зоні бойових дій повинна займати термін від 10 до 14 днів, це дозволить максимально підготувати особовий склад до діяльності в екстремальних умовах. Покрокова стратегія не є сталою, а наповнення може змінюватися внаслідок різних факторів та на власний розсуд психолога.

1. **Перший крок.** Перша зустріч (протягом одного дня, початок процесу підготовки).

На першому кроці, підрозділ або групи працівників, які будуть відряджатися до прифронтових районів, слід першочергово провести діагностичне анкетування та (або) бесіду на визначення основних страхів та очікувань, які викликані майбутнім відрядженням. Проводити зазначений захід можливо як в груповому так і індивідуальному порядку. Груповий варіант дозволяє визначити загальногрупові страхи та визначити тих хто задає “настрій” в групі.

Метою психолога на першому кроці є визначення настроїв, страхів, емоційних станів, лідерів в групі та мотивацію до виконання завдань під час відрядження.

2. **Другий крок.** Три дні. Проведення групових; начальних тренінгових занять або інтенсивів (обговорення та визначення наявних знань у групі, вивчення/уточнення відсутніх знань з психології).

На цьому кроці розпочинається проведення занять з психологічної підготовки, які включають в себе теоретичний блок з практичними складовими:

а. Навчання навичкам визначення причин та природи особистісних страхів та стресу.

б. Уміння визначити та відслідковувати прояви своїх негативних станів.

в. Навчання навичкам сприйняття надзвичайної ситуації.

г. Ознайомлення співробітників з типами можливих реакцій на бойові стрес-фактори.

д. Навчання методам самопомоги та допомоги в подоланні наслідків психологічного виснаження, перевтоми, порушення процесів адекватного реагування на екстремальну ситуацію та відновлення індивідуальних резервів адаптації.

е. Навчання навичкам опанування особистісної тривожності, робота з надмірними емоційними переживаннями.

є. Розвиток емоційно-вольової сфери особистості.

Мета психолога на цьому кроці наступна: проведення заходів щодо формування у рятувальників знань про роботу психіки та поведінки людини в екстремальних умовах. Визначення наявних знань з психології та навчання новим. Оволодіння практичними навичками та методам управління особистісними страхами, а також розвиток умінь використовувати власні психологічні ресурси для саморегуляції й надання психологічної підтримки колегам.

3. Третій крок. Чотири дні. Проходять у вигляді тренінгових занять. На цьому кроці доцільно працювати з особистісними страхами, які були визначені на першому кроці.

Доцільним є відпрацювання практичних навичок з психологічної підготовки для опанування своїх негативних станів, тривоги, паніки, заціпеніння, розгубленості.

Під час занять відпрацьовуються практичні навички психологічної самопомоги, які слід застосовувати під час виконання завдань за призначенням. Пріоритетним у психологічному забезпеченні стає навчання методам швидкої саморегуляції і способів боротьби зі страхом, формування самопідтримки, емоційно-вольової стійкості до психотравмуючих факторів, що виникають під час перебування в зоні бойових дій.

Тренінгові заняття включають в себе наступні пункти:

а. Формування психологічної стійкості до психотравмуючих факторів сучасних бойових дій:

– по-перше, це робота з актуальними переживаннями, які мають негативний вплив на рятувальників.

– по-друге, проведення занять, які мають часткове або повне занурення до умов надзвичайної ситуації згідно з основних професійних завдань.

б. Навчання методам саморегуляції, зниження впливу стресових чинників, регуляції емоційних станів за допомогою дихальних вправ та простого самомасажу.

в. Проходження вправ які повторюють виконання професійних завдань з використанням гучних звуків, неприємних запахів, в повній бойовій екіпіровці та їх поступове спрощення, для успішного виконання з метою формування позитивного досвіду виконання завдань.

г. Проведення занять на діагностику та розвиток мотивації виконання завдання. Формування «вітального настрою» мотивації збереження власного життя.

д. Навчання практичним методам самопідтримки та навичками керування станом розгубленості й невизначеності.

е. Навчання рятувальників методам аутотренінгу, самонавіювання, самонастанови для підтримки свого морально-психологічного стану.

Метою психолога є навчання особового складу методам самопідтримки, дихальної саморегуляції, самомасажу, які направлені на саморегуляцію емоційного стану. Занурення особового складу в змодельовані умови, які наближені до реальних з метою отримання успішного досвіду та відпрацювання на практиці методів дихальної саморегуляції. Важливо зберігати максимальну цільову деталізацію динамічного когнітивного образу обстановки в умовах зони бойових дій.

Результатом повинно бути психологічне загартування до небезпечної обстановки в яку можуть потрапити рятувальники, та знання про те, як врегулювати свій емоційний та психічний стан для того, щоб вижити та виконати поставлене завдання.

4. Четвертий крок. Чотири дні. Проходять у вигляді тренінгових занять або професійних моделюючих ігор.

На цьому кроці доцільно проводити тренінгові вправи та моделюючі ігри з метою сприяння злагодженню групи, навчання застосування методів психологічної допомоги своїм колегам, а також відпрацювання вправ на врегулювання конфліктів у групі з колегами та співробітниками інших підрозділів, з якими доведеться працювати в зоні бойових дій.

а. Проведення вправ та методів з по створенню та злагодженню групи особового складу.

б. Відпрацювання методів самодопомоги та саморегуляції для допомоги своєму колезі, та методам мотивації і заохочення, підтримки функціонального настрою.

в. Навчання методам надання невідкладної психологічної підтримки колегам у разі непередбачуваного розвитку подій. Відпрацювання навичок неконфліктного спілкування зі службовцями інших підрозділів та відомств, які знаходяться в тому ж секторі або зоні бойових дій (також, навчання навичкам врегулювання, вирішення та уникнення конфліктів).

Метою психолога на цьому кроці є згуртування групи яка утворилася під час навчання, та відпрацьовування злагоджених дій на основі моделюючих ігор. Навчання особового складу методам надання психологічної допомоги та підтримки своєму колезі. Відпрацьовання навичок неконфліктної поведінки та ефективного розв'язання конфліктних ситуацій, які можуть виникати при взаємодії з іншими підрозділами.

5. **П'ятий крок.** (Завершальна зустріч протягом двох днів).

На останньому кроці проводиться підбиття підсумків. Цей крок може займати як одну зустріч так і декілька (не більше двох).

Психолог може перевірити як особовий склад засвоїв матеріал та чи можуть вони продемонструвати виконання вивчених вправ та методів. (Як варіант запропонувати навчальній групі провести міні тренінг де вони покажуть свої нові навички із залученням всіх учасників групи).

Метою психолога є перевірка того, як особовий склад засвоїв матеріал та їх готовність до виконання професійних завдань під час відрядження до зони бойових дій. Також визначення рівня їх умінь у психологічній підготовці, мотивації та злагодженості групи, що здійснюється психологом на основі контрольованого спостереження.

Таким чином, представлена стратегія дозволяє розділити процес психологічної підготовки рятувальників на кроки. Кожен крок не є сталим, і дозволяє психологу самостійно розробляти його наповнення залежно від запитів та наявних психологічних знань у учасників групи. Представлена покорокова стратегія утворює цілісний навчальний процес, де проходження кожного кроку формує базове підґрунтя для опанування нових знань та навичок, що створює цілісну картину психологічної підготовки рятувальників до виконання завдань за призначенням у зоні бойових дій.

Список використаних джерел

1. Корольчук М. С. Соціально-психологічне забезпечення діяльності в звичайних та екстремальних умовах: навч. посіб. [для студентів вищих навчальних закладів] / М. С. Корольчук, В. М. Крайнюк. К.: Ніка-центр, 2006. 580 с.

2. Поканевич О. А. Аспекти формування психологічної готовності пожежників-рятувальників до екстремальної діяльності. Психологічний журнал, 5 (7), 2019. С. 50–63.

3. Організація психологічної підготовки у Збройних Силах України: навч.-метод. посіб./ За редакцією генерал-майора В. Клочкова. К.: НДЦ ГП ЗС України, 2023. 325 с.

ЕМОЦІЙНЕ ВИГОРАННЯ ПРАЦІВНИКІВ МВС УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В КРАЇНІ

На сьогодні, однією з найважливіших психологічних проблем сучасної суспільної дійсності в Україні є негативні наслідки впливу умов та чинників воєнного стану на психіку населення. Зокрема, триваючий на сході та півдні країни військовий конфлікт, регулярні ракетні обстріли цивільних та інфраструктурних об'єктів суттєво сприяють емоційному вигоранню працівників МВС – суб'єктів дотримання правопорядку, захисту прав громадян на спокійне та мирне життя.

Емоційне вигорання в наукових джерелах визначається як стан межового психологічного виснаження, який виникає внаслідок переживання особою постійного стресу, перевтоми, та викликає небезпечне відчуття безвиході та безперспективності в роботі. Люди, яким притаманне емоційне вигорання, втрачають мотивацію, енергію та інтерес до своєї роботи, відчувають безнадійність та втомленість навіть у виконанні найпростіших і найзвичайніших професійних завдань.

Розглянемо низку чинників, які призводять саме до емоційного вигорання в царині працівників МВС України внаслідок переживання воєнного стану в країні.

1. Працівники МВС України перебувають у стані переживання постійного стресу через небезпеку для життя та здоров'я, який стабільно супроводжує їхню професійну діяльність. Постійна напруга та відчуття небезпеки сприяють швидкому виснаженню психіки та виникненню емоційного вигорання.

2. Перебіг військового конфлікту викликає травматизацію персоналу та людські втрати серед працівників МВС. Це не лише призводить до фізичних ушкоджень, але й здійснює вкрай небезпечний емоційний вплив на всіх членів службового колективу, особливо на тих, хто втратив своїх побратимів.

3. На жаль, у багатьох випадках працівники МВС не отримують достатньої психологічної підтримки внаслідок відсутності доступу до надання їм професійної психологічної допомоги для подолання стресу та травматизації.

Не завадить пам'ятати, що подібний стан емоційного вигорання має серйозні наслідки не лише для особистості самого працівника, але й для функціонування професійної організації в цілому, зокрема:

– емоційне вигорання може викликати суттєве погіршення фізичного здоров'я працівника через зниження імунітету та ризик розвитку соматичних захворювань;

– висока втомленість та втрата мотивації можуть призводити до погіршення якості та обсягу виконання службових обов'язків працівником;

– емоційно виснажені правоохоронці можуть втрачати уважність та концентрованість на своїй роботі, що збільшує ризик виникнення помилок та недоліків у її результативності.

Зважаючи на гостроту проблеми емоційного вигорання серед працівників МВС України, необхідно зосереджувати методичну увагу на можливостях надання психологічної допомоги для збереження психічного та емоційного здоров'я правоохоронців. З метою попередження стресів та розвитку емоційного вигорання вважаємо доцільним рекомендувати деякі способи надання психологом дієвої допомоги працівникам.

1. Одним з таким способів є психологічна підтримка працівників МВС України, які переживають стреси та травми через військовий стан. Вона може включати індивідуальні консультації або групові сесії для обговорення їхніх емоційних досвідів та способів управління стресом.

2. Психолог спроможний навчити працівників-правоохоронців технікам зняття стресу, зокрема, глибокому диханню, медитації, йога-терапії або прогресивній м'язовій релаксації. Ці методи сприяють зниженню рівень стресу та покращенню загального стану емоційного благополуччя.

3. Крім того, працівників МВС України можна ознайомити із стратегіями управління емоціями, таким як усвідомлення емоцій та практикам позитивного мислення. Це допоможе їм краще розуміти свої власні емоції та реагувати на стресові ситуації більш конструктивно.

4. Психолог може сприяти створенню підтримуючого середовища в місцях роботи працівників МВС України, яке включає організацію групових вправ для співробітників, розвиток програм підтримки та поширення інформації про ресурси, доступні для працівників, які стикаються з емоційним вигоранням.

5. Психологом можуть бути організовані навчальні сесії для правоохоронців щодо емоційного вигорання, його симптоматики та методів управління ним, що сприятиме умінню вчасно впізнавати ознаки вигорання та шукати підтримку, якщо це необхідно.

Загалом, роль психолога полягає в тому, щоб надати працівникам МВС України необхідну підтримку, навчити їх ефективно керувати стресом та емоціями, а також створити середовище, де працівники можуть відчувати підтримку та знаходити шляхи до полегшення свого психологічного стану.

Таким чином, загальним висновком може бути те, що емоційне вигорання працівників МВС України через воєнний стан в країні є значною проблемою сьогодення, яка потребує негайного вирішення та всілякої уваги. Військовий конфлікт, постійний стрес, травми та втрати колег – всі ці фактори сприяють розвитку емоційного вигорання серед

працівників МВС України. Наслідки такого стану можуть бути неприємними для самого працівника, негативними щодо ефективності діяльності організації в цілому. Подолання цієї проблеми вимагає комплексного підходу, включаючи надання психологічної підтримки, створення безпечних та стабільних умов роботи, надання необхідних ресурсів та розвитку механізмів психологічної реабілітації для працівників МВС України. Тільки таким чином можна забезпечити збереження психічного здоров'я та ефективність роботи правоохоронців у складних умовах сучасного суспільства.

Список використаних джерел

1. Наказ МВС України «План здійснення психологічного супроводу військовослужбовців Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України, поліцейських та осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, членів їх сімей під час дії воєнного стану та професійного відбору психологів (mental tutor)», № 27 від 15 січня 2024 року.

2. Перша психологічна допомога ветеранам війни (досвід роботи психологів системи МВС України): порадник / кол. уклад.: О.І. Кудерміна, В.Г. Андросюк, Н.А. Жук, Ю.Ю. Бойко-Бузиль, О.В. Давидова. Київ, 2023. 46 с.

УДК 159.9

Похілько Діана Сергіївна,

провідний науковий співробітник навчально-наукової лабораторії екстремальної та кризової психології науково-дослідного центру Національного університету цивільного захисту України, кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3374-8771>

ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО СТВОРЕННЯ УНІФІКОВАНОГО АЛГОРИТМУ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ПЕРСОНАЛУ ДСНС ПІСЛЯ ПОВЕРНЕННЯ З ВІДРЯДЖЕННЯ З ЗОНИ АКТИВНИХ БОЙОВИХ ДІЙ ДО МІСЦЬ ПОСТІЙНОЇ ДИСЛОКАЦІЇ

Робота з персоналом ДСНС після повернення з відрядження з зони активних бойових дій оснований на тому, що психіка особистості після тривалого впливу стресфакторів потребує відновлення.

Первинний психологічний супровід персоналу ДСНС складається з 3-х загальних кроків: діагностичний (початковий етап), робота над відновленням психофізіологічних та емоційних показників (основний етап), стабілізація стану й планування майбутнього (завершальний етап).

Роботу на кожній зустрічі (сесії) необхідно реєструвати в «Картку психологічного супроводу». Зустрічі бажано проводити при можливості через день, або щодня.

1. Початковий етап (1 сесія):

– збір інформації про працівника ДСНС, який був відряджений до зони активних бойових дій та характеру завдань, що він виконував (розмінування території, проведення пошукових робіт, ексгумація тіл загиблих, розбір аварійних будівель та конструкцій тощо), сімейний стан, характер відносин тощо;

– проведення первинної діагностики психоемоційного стану, визначити психофізіологічні реакції на стресові ситуації відрядження (рекомендовано використовувати наступні методики: Шкала оцінки впливу травматичної події ШОВТП (Impact Of Event Scale – IES-R); «Капсула стресу»; «Безцінний досвід» (на 1 сесії заповнюється лише перший стовпчик – Події/Ситуації) (опис методик див. додаток Б);

– провести психоедукацію щодо психологічного стану та можливих психофізіологічних проявів пережитої травматичної ситуації;

– провести аналіз відповідей персоналу ДСНС та підібрати комплекс технік щодо стабілізації психофізіологічного та емоційного стану людини.

2. Основний етап (2 сесія):

– навчання та відпрацювання технік саморегуляції (які були підбрані під визначені на початковому етапі симптоми та прояви особистісних психологічних реакцій на стрес за результатами первинної діагностики. В бланку «Картки психологічного супроводу» зазначаються методики та техніки, які використовувалися для стабілізації психоемоційного стану та кожен представник персоналу ДСНС особисто відмічає ефективність даної техніки для себе).

За необхідністю та особистим зверненням персоналу ДСНС можна провести додаткові сесії щодо відпрацюванні навичок саморегуляції.

3. Завершальний етап (3 сесія):

– провести аналіз отриманого досвіду подій та ситуацій, які були у відрядженні («Безцінний досвід» стовпчик – Події/Ситуації. На цьому етапі додатково заповнюється 2 стовпчик - Досвід, навички, можливості);

– провести аналіз різних сфер життя персоналу ДСНС, знайти зони росту, встановити нові цілі та побудувати пани їх досягнення.

Передавати працівника ДСНС та бланк його «Картки психологічного супроводу» штатному психологу за основним місцем проходження служби.

Проходячи за таким алгоритмом психолог зможе провести первинне психологічне дослідження, визначити проблемні зони у роботі вищих психічних функцій та провести їх первинну корекцію. Також, передати штатному працівнику психологічного сектору рекомендації щодо необхідної роботи з відповідної особистістю з метою збереження її психологічного здоров'я.

Список використаних джерел

1. Актуальні дослідження в сучасній вітчизняній екстремальній та кризовій психології : монографія / За заг. ред. В.П. Садкового, О.В. Тімченка; НУЦЗУ. Х.: ФОП Мезіна В.В., 2017. 512 с.
2. Актуальні дослідження в сучасній вітчизняній екстремальній та кризовій психології. Том II. : монографія / За заг. ред. В.П. Садкового, О.В. Тімченка; НУЦЗУ. Х.: ФОП Мезіна В.В., 2022. 436 с.
3. Екстремальна психологія: Підручник / За заг. ред. Проф. О.В. Тімченка. К.: ТОВ «Август Трейд», 2007. 502 с.
4. Психологія травмуючих ситуацій: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / О. Л. Туриніна. К.: Персонал, 2017. 160 с

УДК 159.9

П'янківська Людмила Володимирівна,
старший науковий співробітник науково-
дослідної лабораторії психологічного
забезпечення Державного науково-дослідного
інституту МВС України, кандидат
психологічних наук
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9086-271X>

ДОСВІД США У НАДАННІ ПСИХОСОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ЧЛЕНАМ РОДИН ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ВЕТЕРАНІВ

Війна в Україні докорінно змінила життя усіх громадян та негативно вплинула на їх життя. Члени родин військовослужбовців постійно зазнають стресових впливів, що обумовлені перебуванням їхніх чоловіків у зоні бойових дій, у полоні, у медичних закладах з пораненнями тощо. Вони мають постійні відчуття небезпеки і невизначеності, самотності та віддаленості, втоми і виснаження, стикаються з байдужістю та нерозумінням з боку суспільства, що негативно впливають на їх стан здоров'я. Тому одним із актуальних питань на сьогодні є вивчення та упровадження досвіду надання психосоціальної підтримки членам родин військовослужбовців та ветеранів.

Психосоціальної підтримку трактують як підтримку певних груп суспільства, які травмовані війною; як неспеціалізований спосіб допомоги, що відрізняється, зокрема, від медичної або психіатричної

допомоги, але включений до послуг гуманітарної підтримки [2]. Н. Череповська та Н. Умеренкова вказують, що вона може бути елементом діяльності соціальних працівників, практичних психологів, офіцерів, які займаються забезпеченням морального і психологічного стану військових, капеланів, психологів-волонтерів тощо [2].

Загалом сім'я розглядається як важливе життєве ядро військовослужбовця, що постійно впливає на нього. Тому неможливо розглядати питання надання йому психосоціальної підтримки відокремлено від родини. Зарубіжні дослідники констатують негативний вплив на добробут ветеранів війни порушення адаптації в сім'ї [6], Т. Францискович, А. Стеванович, І. Єлушич та ін. вказують на появу вторинної травматизації дружин ветеранів, у яких діагностовано посттравматичний стресовий розлад [9]. Доводять негативний вплив стану військовослужбовця на стосунки з дружиною, дітьми, батьками [10], порушення реінтеграції батьківства тощо [13].

З огляду на зазначене, спробуємо окреслити досвід Сполучених Штатах Америки (далі – США) з питань психосоціальної підтримки членів родин військовослужбовців та ветеранів. У США напрацьовано досить потужну базу з питань адаптації та надання допомоги ветеранам воєнних дій і членам їх сімей [16]. У країні активно діє «Система сімейної готовності» (Family Readiness System), спрямована на психосоціальну підтримку ветеранів та їх сімей. Вона складається з мережі організацій, частина з яких входить до Міністерства оборони, а інші функціонують на загальнодержавному рівні та рівнях місцевих громад. Ці організації надають низку дієвих соціальних програм та послуг [16].

У державі функціонує офіційний сайт Міністерства оборони США Military OneSource, де цілодобово надається достовірна і актуальна інформація, відповіді на запитання, підтримка для військовослужбовців та членів їх родин. Також створені онлайн-сервіси та кол-центри, що постійно надають консультаційні і довідкові послуги. Military OneSource пропонує різноманітний спектр послуг, зокрема: консультації з питань догляду за інвалідами та літніми людьми; побудови здорових стосунків; виховання дітей; навчання подружжя; підтримки родини при переїзді; фінансові консультації; допомога у оформленні декларацій; послуги мовного перекладу документів; онлайн та офлайн немедичні консультації (наприклад, навчання навичкам стресостійкості); тренінги з питань покращення здоров'я та самопочуття тощо [11].

У листопаді 1984 року у США створено Центр підтримки громади та сімей армії США (*Army Community and Family Support Center – CFSC*). Під керівництвом CFSC запроваджено План дій армійської сім'ї (*Army Family Action Plan – AFAP*), де фокус програм розширився і почав включати послуги і для членів сімей

військовослужбовців. AFAP переймається проблемами якості життя цивільних працівників армії, військових пенсіонерів, членів родин військовослужбовців тощо. Вона допомагає вирішувати трудові, фінансові, освітні, медичні питання. Також особливу увагу приділяють працевлаштуванню та догляду за дітьми членів сім'ї військовослужбовців. З 1983 року на рівні Департаменту армії було розглянуто понад 700 звернень, з яких вирішено більше 500 [3].

Слід звернути увагу на *Army Community Service (ACS)*, що пропонує програми для військової спільноти. *Army Family Team Building (AFTB)* є комплексною сімейною програмою з питань розуміння армійської культури, навчання навичкам стресійності й ресурсності для військовослужбовців та членів їх сімей. AFTB має трьохрівневу структуру. Перший рівень *Building Personal Growth* спрямований на особистісне зростання, що сприяє покращенню міжособистісних стосунків, удосконалення комунікативних навичок та управління стресом. Другий рівень *Military Knowledge* є психоедукаційним, що націлений на інформування про особливості та місію армії, її вплив на цивільне життя, покращення фінансової грамотності й можливостей отримання допомоги. Третій рівень *Leadership Knowledge* має на меті формування лідерських навичок, удосконалення навичок спілкування, управління конфліктами тощо [4].

У 2010 році започатковано *програму «Comprehensive Soldier & Family Fitness (CSF2)»*, яка спрямована на створення навчальних центрів, що широко представлені в мережі армії США, для навчання навичкам емоційної стійкості, долаття складних життєвих ситуацій й саморозвитку, покращення якості життя військовослужбовців та членів їх родин [1, с. 120].

Досить значимою і дієвою є *програма The Exceptional Family Member Program (EFMP)*, спрямована на надання комплексної підтримки членам сімей з особливими потребами, які потребують спеціалізованого лікування, терапії, освіти, навчання чи консультування. Ця підтримка надається безпосередньо для діючих військовослужбовців, солдат резерву армії США в програмі резерву активної гвардії (AGR) і персоналу AGR Національної гвардії армії. EFMP комплексно підходить до надання послуг і залучає для цього військові і цивільні громадські організації. Означимо, що програмою передбачений той факт, що особам, які доглядають за людьми з інклюзією, необхідною є потреба в обов'язковому відпочинку.

Заслуговує на увагу те, що EFMP створено для сімей низку корисних ресурсів [7]:

1. Державних:

– *Systems Navigators* – це група фахівців, що допомагають сім'ям орієнтуватися в доступних системах по догляду;

– EFMP Newsletter – це інформаційний бюлетень Міністерства оборони, що містить корисні ресурси;

– Military OneSource – ресурс, де надається інформація для сімей щодо послуг EFMP;

– DirectSTEP – це доступні безкоштовні онлайн-курси для військових і членів сімей, армійського персоналу EFMP і персоналу, що навчає дітей військовослужбовців. Ці курси спрямовані на додання критичних освітніх проблем з метою досягнення позитивних результатів;

– Respite Care Support – спрямований на організацію і надання тимчасового відпочинку членам родин, що доглядають за людьми з обмеженими можливостями.

2. Громадських:

– Center for Parent Information and Resources (CPIR) – центр націлений на інформування спільноти з питань навчання щодо обслуговування сімей, де є особи з обмеженими можливостями;

– American Camp Association (ACA) – це спільнота фахівців, які об'єднуються і діляться своїми знаннями і досвідом щодо сімей з особливими потребами.

Програма Employment Readiness Program (ERP) пропонує ресурси, які допомагають військовослужбовцям та членам їх сімей у плануванні кар'єри та пошуку роботи. Вони надають послуги з питань: актуального ринку праці і освіти, можливостей працевлаштування та волонтерства; допомоги щодо працевлаштування (у тому числі й різноманітні консультації) та складання резюме; навчання щодо особливостей спілкування, досягнення успіху, підвищення самооцінки, технік успішного проведення співбесід тощо [5].

Програма U.S. Army Family Advocacy Program (FAP) спрямована на допомогу військовослужбовцям і членам їх родин у розпізнаванні та доданні кризових подій. Послуги передбачають проведення різноманітних семінарів, практикумів, консультацій з питань підтримки та зміцнення армійських сімей, підвищення їх стресостійкості, покращення міжособистісних взаємовідносин та якості життя. Важливим напрямком програми є надання допомоги військовослужбовцям та членам їх родин з питань профілактики насильства, жорстокої поведінки з дітьми. У межах FAP постійно проводяться вебінари та майстер-класи з тематики: «Поінформованість суспільства»; «Розв'язання конфліктів»; «Навички спілкування в парах»; «Управління стресом»; «Програми та послуги профілактики»; «Програма підтримки молодих батьків»; «Навчання батьків»; «Запобігання насильству в сім'ї»; «Програма захисту потерпілих»; «Підтримка стосунків»; «Навчання з безпеки»; «Програма тимчасового догляду»; «Програма екстреного догляду» тощо [8].

У США розроблено й впроваджено низку програм для використання членами сімей ветеранів із різними хронічними захворюваннями, зокрема:

1. Програма «*Support And Family Education (SAFE) Program: Mental Health Facts for Families*» розроблена Департаментом у справах ветеранів. Вона складається із 18 занять для підтримки дорослих, які піклуються про ветеранів із хронічними психічними захворюваннями або посттравматичним стресовим розладом.

2. Програма «*Operation Enduring Families: Information and Support for Iraq & Afghanistan Veterans and Their Families*» є продовження програми SAFE. Вона складається із 5-сеансової програми сімейного навчання та підтримки для ветеранів після повернення з бойових дій після операції Enduring Freedom (OEF) та Operation Iraqi Freedom (OIF) [12].

3. Програма «*Traumatic brain injury Family Caregiver Curriculum*» (TBI) розроблена Міністерством оборони для надання допомоги сім'ям ветеранів, які повернулися з бойових дій у OEF, OIF з черепно-мозковою травмою (ЧМТ). Вона наявна в онлайн доступі й складається з чотирьох модулів, що надають інформацію для членів родини про ЧМТ, її наслідки, особливості догляду і способи навігації щодо послуг і пільг для ветеранів.

Survivor Outreach Services (SOS) надає довгострокову підтримку військовим та членам родинам загиблих. Служба підтримки має на меті запевнити їх у значимості для армійської родини. До послуг включені психологічні консультації щодо переживання втрати, горювання, фінансового консультування, координації пільг та інші заходи. Також SOS вшановує тих, хто вижив, золоту зіркою та гудзиками на лацканах Next of Kin, що символізують жертвність і є широко визнаними у країні [14].

Більше 20 років надаються послуги громадською організацією *Wounded Warrior Project*, яку створено у 2003 році. Вона на початку заснування надавала послуги та створювала комфорт у медичних закладах для перших поранених військовослужбовців, які поверталися після військових конфліктів в Іраку та Афганістані. З часом організація розширила власні програми та спектр послуг. Насьогодні фахівцями надається допомога завдяки розробленим програмам у сфері психічного здоров'я, кар'єри, тривалій реабілітації для військових та членів їх сімей. Зокрема з 2010 року *Wounded Warrior Project* надано понад 78 000 послуг з психічного здоров'я воїнам і членам сімей [15].

Отже, проведений теоретичний аналіз досвіду США у наданні психосоціальної підтримки членам родин військовослужбовців та ветеранів вказує на те, що в країні на державному рівні створено досить потужну базу з питань адаптації та надання їм допомоги та членам їх сімей. Багато організацій різнорівнево надають їм послуги, а

програми розроблені з урахуванням комплексного та системного підходів. Найбільш поширеними є: надання інформаційної, фінансової, медичної, юридичної та психологічної підтримки, допомога з питань працевлаштування тощо. Вважаємо, що досвід США у наданні психосоціальної підтримки членам родин військовослужбовців та ветеранів є актуальним та вкрай необхідним для нашої держави, він допоможе доповнити українські напрацювання та сприятиме розробці ефективних програм для збереження ментального здоров'я військовослужбовців та членів їх сімей.

Список використаних джерел

1. Ткаченко В., Костюкова Н. До проблеми організації психологічної підготовки до бойових дій в арміях країн НАТО. *Вісник Національного університету оборони України*. 2018. № 2. С. 119–126.
2. Череповська Н., Умеренкова Н. Медіапсихологічні ресурси подолання травми війни : практичний посібник. Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. 2-ге вид., випр. та доп. 2021. 220 с.
3. Army Family Action Plan. URL: <https://www.armymwr.com/programs-and-services/personal-assistance/army-family-action-plan>.
4. Army Family Team Building. URL: <https://www.armymwr.com/programs-and-services/personal-assistance/army-family-team-building>.
5. Employment Readiness Program. URL: <https://www.armymwr.com/programs-and-services/personal-assistance/employment-readiness-program>.
6. Evans L., Cowlishaw S., Hopwood M. Family functioning predicts outcomes for veterans in treatment for chronic posttraumatic stress disorder. *J Fam Psychol*. 2009. 23:531–539.
7. Exceptional Family Member Program. URL: <https://www.armymwr.com/programs-and-services/personal-assistance/exceptional-family-member-program> (дата звернення: 10.04.2024).
8. Family Advocacy Program (FAP). URL: <https://www.armymwr.com/programs-and-services/personal-assistance/family-advocacy>.
9. Francisković T., Stevanović A., Jelusić I., Roganović B., Klarić M., Grković J. Secondary traumatization of wives of war veterans with posttraumatic stress disorder. *Croat Med J*. 2007. Apr;48(2):177–84.
10. Harkness L., Zador N. Treatment of PTSD in families and couples. In: Wilson J.P., Friedman M.J., Lindy J.D.. *Treating psychological trauma and PTSD*. New York (NY): Guilford Press, 2001. p.
11. Military OneSource. URL: <https://www.militaryonesource.mil/about-us/>.
12. Operation Enduring Families: Information and Support for Iraq & Afghanistan Veterans and Their Families. Bowling Ursula, Doerman Alan, Sherman Michelle. Based on the SAFE Program Manual by Michelle

D. Sherman. URL: https://www.mirecc.va.gov/visn16/docs/OEFManual122107_2_.pdf.

13. Pinna K.L., Hanson S., Zhang N., et al. Fostering resilience in National Guard and Reserve families: a contextual adaptation of an evidence-based parenting program. *Am J Orthopsychiatry*. 2017. 87:185–193.

14. Survivor Outreach Services (SOS). URL: <https://www.armymwr.com/programs-and-services/personal-assistance/survivor-outreach>.

15. Wounded warrior project. URL: <https://www.woundedwarriorproject.org/programs/mental-wellness>.

16. Veterans bridge home. URL: https://veteransbridgehome.org/?ga_d_source=1&gclid=Cj0KCQJwztOwBhD7ARIsAPDKnkCxbR8uMOeto0EgfDiG90x3rE0hgV5eabtX6dfqSkOWKQelPNfHwoaAmoDEALw_wcB.

УДК 159.98

Романенко Оксана Вікторівна,

професор кафедри юридичної психології

Національної академії внутрішніх справ,

доктор психологічних наук, професор

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0104-0093>

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ СИНДРОМУ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

В умовах воєнного стану в Україні підвищуються вимоги до професійної діяльності поліцейських. Важливою складовою правоохоронної діяльності є взаємодія з населенням, що потребує високого рівня сформованості комунікативних умінь і навичок. Оскільки особливістю роботи є спілкування зі специфічними категоріями громадян, їхні дії нерідко є стресовим фактором для поліцейського, що безпосередньо відображається на психоемоційному стані працівників, нерідко обумовлюючи формування такого явища, як синдром емоційного вигорання.

Аналіз наукових праць вітчизняних дослідників (О. Бандурка, В. Барко, О. Джу́жа, М. Костицький, В. Медведєв, О. Цільмак та ін.) дає змогу визначити найбільш значущі чинники, що задіяні у процесі формування синдрому емоційного вигорання у працівників поліції: залежність від зовнішніх і внутрішніх факторів оперативно-службової діяльності та специфічність умов формування у них ціннісно-орієнтованої спрямованості щодо виконання професійних обов'язків. При нагромадженні несприятливих ситуацій ознаками емоційного вигорання у поліцейських можуть бути прояви корисливої поведінки, агресії, надмірної емоційної збудливості, зниження самоконтролю, підвищена конфліктність, дратівливість. Залучення захисних психологічних механізмів призводить до емоційного відсторонення від

стресових ситуацій, що згодом проявляється в байдужому ставленні до громадян, нехтуванні процесуальними нормами і службовою етикою, приниженні людської гідності, застосуванні психологічного, а іноді й фізичного насильства.

Працівники Національної поліції України щоденно стикаються зі значними психологічними та фізичними стресорами, що обумовлені ненормованим робочим днем, відсутністю вихідних, подвійними навантаженнями внаслідок недостатності робочих кадрів. Поміж інших, ситуативних факторів емоційного вигорання у поліцейських визначають шум в робочому приміщенні, конфлікти з учасниками процесуальних дій та колегами, ускладнення взаємин з керівництвом, обмежені можливості в прийнятті рішень і плануванні своєї роботи.

Специфіка діяльності працівників правоохоронних органів полягає в тому, що вона ґрунтується на чітких, конкретних обов'язках, які не передбачають ініціативності або творчого підходу, характеризуються зниженням ролі людського фактору, суворою дисципліною та постійним контролем (як зовнішнім, з боку керівництва, так і самоконтролем емоцій); труднощами формування згуртованого колективу на тривалий час; виконанням різноманітних, суб'єктивно складних завдань. Ускладнені умови професійної діяльності в органах Національної поліції України спричинюють високу плинність кадрів, що негативно відображається на роботі системи в цілому.

Динамічність професійної діяльності поліцейських вимагає підвищеної мобілізації фізичних та інтелектуальних ресурсів, спричинює формування такого функціонального стану як пересичення, а в подальшому призводить до розвитку синдрому емоційного вигорання.

Синдром емоційного вигорання є станом емоційного, психічного і фізичного виснаження, що розвивається в результаті хронічного стресу середньої інтенсивності в умовах професійної діяльності. Потенційно вигорання може виникнути при виконанні будь-якого виду діяльності. Але найчастіше воно виникає у представників професій типу «людина-людина» [1].

Вчені визначають дві основні групи чинників формування синдрому емоційного вигорання: 1) індивідуальні, (соціально – демографічні особливості співробітника (вік, стать, сімейний стан, стаж роботи, освітній та кваліфікаційний рівні, соціальне походження, етнічна та расова приналежність) і особистісні особливості співробітника (витривалість, локус контроль, стратегії подолання, самооцінка, тип поведінки, нейротизм (тривожність), екстраверсія і т. д.); 2) організаційні, до яких переважно відносять умови праці (робочі перевантаження, дефіцит часу, тривалість робочого дня), зміст роботи (інтенсивність професійного спілкування, участь у прийнятті рішень, самостійність у своїй роботі), соціально-психологічні особливості (взаємини в організації, наявність соціальної підтримки), а також

рольові особливості (рольові конфлікти, рольова амбівалентність тощо) [2].

Однією з найбільш поширених моделей синдрому емоційного вигорання є трьохфакторна модель, яка включає емоційне виснаження, деперсоналізацію та редукцію власних досягнень. Емоційне виснаження розглядається як основна складова синдрому та виявляється у зниженню емоційному фоні, байдужості чи емоційному перенасиченні. Деперсоналізація виявляється у деформації стосунків з іншими людьми, підвищенні негативізму, цинічності по відношенню до навколишніх. Редукція особистих досягнень може проявлятися в негативному ставленні до себе, розчаруванні в професії, негативізмі в оцінюванні професійних досягнень та перспектив кар'єрного зростання [3].

У вчених немає єдиної думки стосовно того, хто більше схильний до процесу вигорання: жінки чи чоловіки. Водночас зазначається, що саме в правоохоронній діяльності чоловіки виявляються більшою мірою схильними до стримування власних емоцій, ніж жінки. Це може сприяти затримці негативних почуттів, яка з часом трансформується в деперсоналізацію, як одного з проявів емоційного вигорання [4].

Згідно з проведеним нами опитуванням патрульних поліцейських, найвищі показники компонентів емоційного вигорання представлені саме у вигляді емоційного виснаження, на другому місці – деперсоналізація, на третьому – редукція особистих досягнень. При цьому у чоловіків більшою мірою виражені показники деперсоналізації, а у жінок – емоційного виснаження, що обумовлено більшою емоційною чутливістю та вразливістю жінок. Жінки більш чутливі до характеру професійних взаємин, важче переживають конфлікти, несприятливий соціально-психологічний клімат у колективі, непорозуміння з керівництвом.

Як показали дослідження українських вчених, одним з найбільш вагомих чинників стресу та емоційного вигорання особистості є вплив сім'ї. Чоловіки отримують більшу підтримку в родині, що допомагає їм легше впоратися зі стресом. Для жінок, які працюють в правоохоронних органах, більшою мірою виражений рольовий конфлікт «сім'я – робота» внаслідок поєднання робочих переважань через додаткові домашні та сімейні обов'язки [5].

Профілактика формування синдрому емоційного вигорання у поліцейських виступає одним з першочергових завдань психологічного супроводження професійної діяльності, що може бути реалізовано через такі заходи: кризове управління персоналом, оптимізація соціально-психологічного клімату в підрозділах поліції, удосконалення психодіагностичної, просвітницької та корекційної роботи. Узагальнення й використання новітніх досягнень юридичної науки та практики сприятиме вирішенню відомих проблем,

покращенню адаптації до вимог професії, досягненню професійної майстерності, опануванню новими видами перепідготовки персоналу, що забезпечить вирішення завдань кадрового моніторингу, збереження працездатності та попередження емоційного вигорання у працівників поліції.

Список використаних джерел

1. Burke R. J., Greengalass E. A longitudinal study of psychological burnout in teachers. *Human Relations*. 2003. V. 48 (2). P. 187–202.
2. Медведєв В. С. Проблеми професійної деформації співробітників органів внутрішніх справ (теоретичні та прикладні аспекти) підруч. Київ: Національна академія внутрішніх справ України, 1996. 192 с.
3. Daniel J., Shabo I. Psycholological burnout in professional with permanent communication. *Studia-Physchologica*. 1999. V. 35 (4–5). P. 412–414.
4. Don Kurtz. Burnout Among Police Officers: Differences In How Male, Female Police Officers Manage Stress May Accentuate Stress On The Job. *American J. of Criminal Justice*. 2008. V 2. P. 17–26.
5. Білевич Н.О. Актуальні тенденції професійної кар'єри жінок-поліцейських в Україні. *Юридична психологія: наук. журн.* Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2018. № 1 (22). С. 122–133.

УДК 159.942.5

Сагайдак Юлія Вікторівна,

провідний науковий співробітник наукової лабораторії з проблем психологічного забезпечення та психофізіологічних досліджень ННІЗДН Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7056-7721>

ПСИХОЛОГІЯ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Збройна агресія РФ 24.02.2022 р. стала додатковим фактором психоемоційного навантаження на працівників поліції та внесла свої корективи у роботу правоохоронних органів. Сьогодні працівники Національної поліції ще більше стикаються із наднормовими психоемоційними та фізичними навантаженнями, напруженістю, страхом, стресом, ризиком як фізичної так і психологічної травматизації, необхідністю використовувати зброю, захищаючи життя та здоров'я людей.

Актуальність вивчення емоційного вигорання у працівників Національної поліції під час повномасштабного вторгнення РФ та методів його подолання зумовлена не лише його негативним впливом на показники праці правоохоронців, але й тим, що воно впливає на всі сфери життя людини, змінюючи психічний та соматичний стан організму, призводить до втрати здоров'я, а іноді і життя.

Період воєнного стану став додатковим каталізатором розвитку психоемоційних розладів у працівників Національної поліції. Дослідження набуває особливо важливого характеру, з урахуванням того, що поліцейська служба напряду пов'язана із систематичним впливом негативних чинників під час дії воєнного стану та часто виконується у екстремальних умовах, із застосуванням спеціальних заходів чи зброї.

Існує ціла низка негативних детермінантів, які прямо пропорційно впливають на утворення чи поглиблення стану емоційного вигорання, а в умовах системності, неминуче призводить до того, що знижується рівень мотивованості в професії, починається редукція професійних обов'язків, відмічається деперсоналізація, депресивний синдром, заниження рівня власних досягнень, невротичні реакції та, як результат, розлади психічного та фізичного здоров'я.

«Синдром вигорання» як фізичне, емоційне або мотиваційне виснаження, характеризується порушенням продуктивності в роботі, втомою, безсонням, підвищеною схильністю до соматики, а також вживанням стимулюючих речовин з метою отримання тимчасового полегшення, що має тенденцію до розвитку залежності і суїцидальної поведінки. Синдром розглядається як стрес-реакція на емоційно виснажливі умови роботи, відданість своїй роботі та знецінення відпочинку [5].

Синдром емоційного вигорання (англ. burnout) має накопичувальний ефект і зростає з часом. Герберт Фрейденбергер в 1974 році описав цей феномен, що спостерігав у себе і своїх колег (виснаження, втрата мотивації і відповідальності) та назвав його метафорою «вигорання». Це особливий психічний стан здорових людей, що знаходяться в інтенсивному спілкуванні з іншими людьми, клієнтами, пацієнтами, в емоційно навантаженій атмосфері при наданні професійної допомоги. Синдром емоційного вигорання характеризується виникненням відчуттів емоційної спустошеності та втоми, викликаних провідною діяльністю людини, і поєднує в собі емоційну спустошеність, деперсоналізацію і редукцію професійних досягнень [1].

Класичний образ синдрому професійного вигорання, описаний С. Маслач, складається з почуття низьких особистих досягнень, власного безсилля й деперсоналізації міжособистісних відносин. Вигоріла людина не тільки не очікує підтримки з боку оточення, але й

сама свідомо від неї відмовляється, сприймаючи найближче середовище як байдуже або вороже [2].

На думку більшості психологів, емоційне вигорання, визначається, як набутий стереотип емоційного реагування найчастіше в межах професійної поведінки. З одного боку воно дає змогу людині економічно використовувати енергетичні ресурси, а з іншого – негативно впливає на виконання нею своєї професійної діяльності, стосунки з партнерами по спілкуванню та службі [4].

Емоційне вигорання веде до розвитку почуття відчуженості від результатів діяльності, незадоволення собою, незадоволення своєю професією та соціальною роллю. Наслідками емоційного вигорання у поліцейських стають розчарування у професії та фрустрація. У разі, якщо протягом тривалого часу працівник поліції не в змозі подолати почуття відчуженості, у нього розвиваються такі симптоми вигорання, як почуття власної неповноцінності, різке зниження самооцінки, почуття провини, агресія, спрямована на себе і оточуючих, що може мати загрозовий характер з урахуванням професійної необхідності застосовувати зброю та інші спеціальні засоби. Останні системні дослідження синдрому емоційного вигорання у працівників поліції проводилися ще у довоєнний період [3]. Вказане опитування охоплювало не всі категорії працівників поліції, а лише тих, які мають невеликий досвід роботи (до 5 років). Звичайно, в умовах дії правового режиму воєнного стану варто провести нове пілотне дослідження більш широкої категорії працівників поліції на предмет емоційного вигорання, оскільки кардинальна зміна умов життя та несення служби під час дії воєнного стану потребує нового та системного підходу до особливостей вивчення психоемоційного стану поліціантів в умовах наднормових навантажень, роботи із жертвами російської агресії, несенням служби в зонах бойових дій, відвернення наслідків російських атак тощо. Адже це напряму впливає на ефективність системи національної безпеки. За основу такого опитування можна взяти методику В.В. Бойка «Діагностика рівня емоційного вигорання».

На практиці синдром емоційного вигорання варто відрізнити від звичайного стресу, адже емоційне вигорання це процес. Це тривалий затяжний процес, який назріває і накопичується довгий час, і потім виводить особу з робочого стану на довгий термін. Якщо хронічний стрес, пов'язаний з роботою затягується на 3-6 місяців - можна говорити про фіксацію синдрому емоційного вигорання. На першому рівні емоційного вигорання з'являється підвищена втомлюваність та сонливість, зниження концентрації уваги, погіршення пам'яті. Це проявляється у дрібних помилках, неуважності, легкій соціальній напруженості. На другому етапі з'являються психосоматичні прояви у формі безсоння, хронічного головного болю, проблем з тиском, гастриту, зниженні гостроти зору та ін. Людина майже весь час, навіть,

позаробочий проявляє агресивність, роздратованість, частішають конфлікти з колегами, знижується мотивація, з'являється бажання ухилитися від роботи. На третьому, заключному і останньому етапі людина стає апатичною, впадає в глибоку депресію, у неї повністю пропадає інтерес до роботи і, вцілому, до життя, відсутні цілі на майбутнє, вона не бачить сенсу й цінності життя.

Задача начальницького складу поліції та психологічної служби вчасно виявити ознаки емоційного вигорання працівника та провести адекватні заходи щодо зниження рівня емоційного вигорання, оскільки тривале нехтування вказаними симптомами призводить до глибокої професійної деформації та проблем із фізичним і ментальним здоров'ям працівників.

Для профілактики емоційного вигорання рекомендовано з'ясувати його причини та здійснити їх корекцію. Дієвим способом є надання працівнику відпустки чи вихідного дня або забезпечення зменшення контактів з людьми; тимчасове переключення на інші форми роботи; створення почуття психологічного комфорту шляхом підвищення професійної компетентності. Можна також застосовувати й організаційні методи, такі як: підвищення кваліфікації, допущення до роботи тільки після проходження попередньої підготовки, навчання прийомом зняття емоційного навантаження, створення атмосфери підтримки та взаєморозуміння в колективі, корекція передвісників.

Заходи щодо запобігання емоційному вигоранню мають хороший профілактичний ефект. Працівник може самостійно виробити свої індивідуальні стратегії для боротьби із синдромом емоційного вигорання, але можна порекомендувати і певний універсальний набір правил, які можуть бути використані поліцейськими.

Перш за все, правило балансу між професійною діяльністю та особистим життям, що передбачає: не брати роботу додому, мати хоббі, яке не стосується роботи, спілкуватися з друзями, які не є колегами по роботі.

По-друге, правило зміни різних видів активності, наприклад в межах професійних обов'язків змінювати паперову роботу чи оперативну роботу на спілкування із колегами.

Досить дієвими в контексті самопомоги є різноманітні ритуали. Наприклад ритуал «корпоративного одягу». Коли працівник приходить на роботу він одягає корпоративний одяг, починає спілкуватися з колегами, є добрим і розуміючим, активним і професійним, але коли робочий день закінчується – знімає робочий одяг, забуває про всіх своїх колег і займається особистими справами (перестає бути працівником правоохоронних органів, стає мамою чи татом, дружиною чи чоловіком).

Третє правило – це правило часу. Страх не встигнути, запізнитися, відсутність структури можна подолати за допомогою

тайм-менеджменту. Він дозволяє при організації часу враховувати індивідуальні ритми людини, що зводить до мінімуму хронічні перевтоми. Сучасний тайм-менеджмент діє за трьома принципами: індивідуальний підхід – людина сама повинна визначити власний баланс між жорсткою організацією і спонтанністю у своїх діях; б)мислення спрямоване на ефективність. Якщо ми встановлюємо правила, ми повинні вірити у їх ефективність, а інакше позитивні зміни не можливі; в) все можна удосконалювати, оскільки резерви ефективності та розвитку невичерпні.

Четверте правило – правило внутрішньої метафори. Дуже велику роль у формуванні синдрому емоційного вигорання відіграють внутрішні установки, те як людина сприймає себе як спеціаліста. Працівник, який досягнув певного професійного рівня має уже сформований образ свого професійного «Я». Якщо в процесі роботи виявлено, що цей образ має певні деструктивні елементи, його варто видозмінити, але не знищувати, тому що це може принести шкоду особистості. Внутрішні переконання варто міняти поступово та конструктивно, щоб з однієї сторони людина відчувала себе хорошим спеціалістом, який дійсно допомагає людям, а з іншої – була емоційно благополучною, врівноваженою і захищеною від стресу.

Таку психоедукаційну необхідно на організаційно-правовому рівні закріпити як необхідну і системну в підрозділах Національної поліції у вигляді навчальних лекцій з питань психологічної самопомоги та психологічної просвіти, у вигляді спеціальних інформаційних плакатів та стендів, а також подавати як компоненту курсів підвищення кваліфікації працівників поліції, забезпечувати постійний вільний доступ до кімнати психологічного розвантаження відповідно до Наказу Міністерства внутрішніх справ №88 [6].

Отже, підбиваючи підсумки, можемо стверджувати, що нове пілотне опитування поліцейських на предмет емоційного вигорання під час дії режиму воєнного стану є вкрай необхідним та актуальним, має бути систематизованим та референтним із подальшим наданням рекомендацій працівникам поліції та начальницькому складу рекомендацій щодо методів психологічної допомоги та самопомоги при стані емоційного вигорання. Для цього мають бути створені відповідні організаційно-правові умови, у вигляді внесення змін до Закону України «Про Національну поліцію України» та відповідних підзаконних актів, що закріплюють увагу законодавця на збереженні ментального здоров'я працівника поліції задля забезпечення національної безпеки та державної політики у сфері внутрішніх справ.

Список використаних джерел

1. Freudenberger, H. (1974) Staff Burnout. Journal of Social Issues, 30, 159-165. <http://dx.doi.org/10.1111/j.15404560.1974.tb00706.x>.

2. Maslach, C., Goldberg, J. Prevention of burnout: New perspectives // Applied and Preventive Psychology, 1998.V.7, pp. 63–74.

3. З. Р. Кісіль, Р.-В. В. Кісіль, А. В. Перепелиця. Особливості синдрому емоційного вигорання у працівників національної поліції України. Науковий вісник ЛДУВС. №2, 2018. С. 57–71.

4. Юридична психологія: особистісно-діяльнісний підхід. С. Д. Максименко, В. С. Медведєв. К.: Слово, 2017. С.40.

5. Чеканська Л. М. Особливості психологічної профілактики професійного вигорання у педагогів. *Освітні інновації: філософія, психологія, педагогіка: матеріали VII Міжнар. наук.-прак. конф., 10 грудня 2020 р.* м. Суми: у 2 ч. Суми: ФОП Цьома С.П., 2020. Ч. 2. С. 211–217.

6. Про затвердження Порядку організації системи психологічного забезпечення поліцейських, працівників Національної поліції України та курсантів (слухачів) закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських: Наказ Міністерства внутрішніх справ України №88 від 06.02.2019. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0348-19#Text>.

УДК 159.96:343

Смілянець Тетяна Леонідівна,

головний психолог відділу психологічного забезпечення управління соціально-психологічної роботи Департаменту кадрового забезпечення Національної поліції України

ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-3748-4995>

ПІДТРИМКА СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ В КОЛЕКТИВАХ

На сьогодні, клімат у колективах відіграє важливу роль, адже позитивний психологічний клімат допомагає кожному працівнику залишатися емоційно стійким та відчувати ресурс для подальшої роботи. Соціально-психологічний клімат проявляється у вигляді сукупності психологічних умов, які сприяють, або перешкоджають продуктивній спільній діяльності та всебічному розвитку особистості в колективі.

Соціально-психологічний клімат породжується міжособистісною взаємодією, яка опосередковує не тільки міжособистісні впливи, а й вплив навколишнього фізичного середовища: речей, предметів, явищ природи тощо. Настрій однієї людини впливає на настрій іншої, позначається на різноманітних актах поведінки, діяльності, життя людини.

Суб'єктивні ознаки:

– довіра членів групи в якій працюють працівники одне до одного;

– розуміння важливості емоційного включення та взаємодопомоги;

– усвідомлення і взяття відповідальності на себе за стан справ у колективі кожним із її учасників.

Об’єктивні ознаки:

– високі показники результатів діяльності;

– високий рівень трудової дисципліни;

– відсутність напруженості й конфліктності в колективі.

Доцільно буде визначити основні ознаки здорового психологічного клімату [1]:

– задоволеність належністю до колективу;

– довіра та високий рівень домагань членів групи один до одного;

– доброзичлива та конструктивна критика;

– вільне вираження своєї думки під час обговорення колективних питань;

– відсутність групового тиску;

– високий рівень емпатії та взаємодопомоги.

Психологічний клімат колективу багато в чому залежить від першого враження, яке справляє новий представник соціальної групи на інших членів. Незалежно від того, позитивним воно є, чи негативним – перше враження є провідною точкою відліку у подальшій соціальній взаємодії. На особистісному рівні дуже важливою є навичка самопрезентації – «першого враження», націленого на створення приємного образу в очах оточуючих [2].

З метою формування та поліпшення соціально-психологічного клімату в колективі необхідно проводити тренінги, з допомогою яких психологи навчали б членів колективу і керівників високій культурі взаємодії та спілкування. Найбільш ефективними є такі форми тренінгів, як тренінг поведінковий, тренінг чутливості, тренінг рольовий, відеотренінг та ін. Участь у психологічних тренінгах допомагає учасникам зміцнювати неформальні зв’язки в команді, створювати дружні відносини, вирішувати різні проблемні ситуації, підвищувати рівень особистісної відповідальності за прийняття спільних рішень [3].

Основними факторами, які впливають на стан соціально-психологічного клімату в колективі, є зміст праці та ступінь задоволення людей роботою; умови праці та побуту, задоволеність ними; ступінь задоволення характером міжособистісних стосунків зі співробітниками; стиль керівництва, особистість керівника, а також те, чи задоволений він співробітниками.

Список використаних джерел

1. Маммадова, А. Е. (2023). Психологічний клімат як визначальний фактор формування особистості. *Habitus*, 56, 169–173. <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2023.56.31>.

2. Тканова, В. В. (2022). Психологічний клімат у колективі як фактор, що впливає на становлення особистості. *Актуальні Проблеми Психології в Закладах Освіти*, 6, 269–273. <https://doi.org/10.31812/psychology.v6i.7355>.

3. Астахов, Д. В. (2022). Соціально-психологічний тренінг як метод оптимізації професійної групової взаємодії в командах фахівців ікт-сфери. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*, 6, 65–69. <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2021.6.10>.

УДК 159.9:343.97(043.2)

Татунько Євген Валерійович,
старший інспектор сектору протидії
домашньому насильству відділу
взаємозв'язків з громадами Вінницького
районного управління поліції Головного
управління Національної поліції
у Вінницькій області
ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-2838-8808>;
Макарова Олена Павлівна,
старший викладач кафедри педагогіки
та психології Харківського національного
університету внутрішніх справ, кандидат
психологічних наук, доцент
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5480-5942>

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОФІЛАКТИКИ ЗЛОЧИННОСТІ

Злочинність, як соціально-негативне явище, є об'єктом вивчення не тільки кримінального права, але й психології. Психологічні аспекти профілактики злочинності охоплюють широкий спектр взаємопов'язаних факторів, які включають в себе особливості індивідуальності, вплив соціального середовища, а також можливості психологічної корекції та втручання.

У психологічному аспекті профілактики злочинності ключову роль відіграють теоретичні основи, що дозволяють глибше зрозуміти причини антисоціальної поведінки та розробити ефективні стратегії її запобігання. Серед найбільш значущих підходів виступає розуміння впливу особливостей індивідуальності, включно з психологічними розладами, рівнем самоконтролю та схильністю до імпульсивної поведінки, на схильність до злочинної активності. Також важливо враховувати роль соціального середовища, яке може як сприяти адаптації та соціалізації індивіда, так і, навпаки, стимулювати розвиток девіантної поведінки. Це включає вплив сім'ї, шкільного середовища та групи однолітків. Додатково, значну увагу приділяється когнітивним аспектам, зокрема, способам сприйняття, оцінки та

інтерпретації соціальних ситуацій індивідами, що можуть вести до агресивних або протиправних дій [1]. Психологічна профілактика злочинності використовує ці теоретичні засади для розробки інтервенцій, спрямованих на корекцію ризикованої поведінки через освіту, тренінги соціальних навичок, програми розвитку емпатії та когнітивно-поведінкові техніки.

На нашу думку, ефективність цих підходів лежить у комплексному врахуванні різноманітних факторів, які сприяють формуванню антисоціальної поведінки, та застосуванні цілеспрямованих методів для їх нейтралізації або мінімізації. Це дозволяє не лише виявляти і втручатися у випадках вже сформованої злочинної поведінки, але й працювати на рівні первинної профілактики, запобігаючи розвитку потенційно небезпечних поведінкових тенденцій у майбутньому.

У контексті психологічних стратегій, спрямованих на корекцію поведінки, особливе місце займають методики, які дозволяють індивідам рефлексувати та змінювати свої поведінкові моделі. Центральну роль у цьому процесі відіграє когнітивно-поведінкова терапія, що заснована на ідеї про те, що думки впливають на поведінку, і, відповідно, зміна думок може призвести до зміни поведінки [2]. Через ретельно структуровані сесії, індивіди навчаються ідентифікувати та осмислювати нераціональні або деструктивні думки, що сприяють негативній поведінці, і замінювати їх більш адаптивними способами мислення. Іншою важливою технікою є тренінг соціальних навичок, який спрямований на розвиток компетенцій, необхідних для ефективної взаємодії з іншими людьми. Це включає навички спілкування, вирішення конфліктів, асертивності та емпатії. Розвиток цих навичок допомагає індивідам краще адаптуватися до соціального середовища, зменшувати відчуття соціальної ізоляції та сприяти позитивним міжособистісним взаємодіям [3]. Програми розвитку емпатії відіграють критичну роль у корекції агресивної або антисоціальної поведінки, оскільки вони зосереджені на збільшенні здатності індивіда відчувати та розуміти емоції інших. Це сприяє розвитку більш глибокого розуміння наслідків своїх дій для оточуючих та формуванню більш відповідальної поведінки.

Ми вважаємо, що міндфулнес та інші техніки уважності також стають все більш популярними у практиці корекції поведінки, оскільки вони допомагають знизити рівень стресу, покращити емоційний контроль та підвищити самосвідомість. Через практику уважності індивіди навчаються краще розуміти свої внутрішні стани, що дозволяє їм більш ефективно керувати своїми реакціями.

Профілактика злочинності серед молоді вимагає комплексного підходу, оскільки цей період життя характеризується значними соціальними, емоційними та фізичними змінами. Ефективні стратегії мають враховувати ці особливості, пропонуючи інтервенції, що

спрямовані на підтримку молодих людей у їхньому розвитку та допомагаючи їм формувати позитивну самооцінку та соціальні навички, необхідні для здорових взаємодій з оточуючими[4]. Основною метою профілактики серед молоді є створення умов, які сприятимуть позитивному розвитку особистості, включаючи зміцнення стійкості до негативних соціальних впливів. Залучення до групових заходів, спорту, мистецтва та інших соціально корисних діяльнь демонструє високу ефективність у зміцненні відчуття приналежності та сприянні соціалізації. Також важливою є робота з сім'єю та навчальними закладами, адже вони відіграють ключову роль у формуванні цінностей та поведінкових моделей молоді. Програми менторства, де досвідченіші та старші особи діляться своїми знаннями та життєвим досвідом, можуть значно вплинути на вибір життєвого шляху молодими людьми, допомагаючи їм уникнути помилок та негативних рішень. Така підтримка допомагає молоді відчувати себе цінними членами суспільства, що, в свою чергу, знижує їхню схильність до антисоціальної поведінки. Освітні програми, які зосереджені на розвитку критичного мислення та вирішення конфліктів, також є важливим компонентом профілактики [5]. Навчання молоді аналізувати ситуації, розуміти наслідки своїх дій та знаходити альтернативні, ненасильницькі способи вирішення проблем може ефективно запобігти багатьом випадкам девіантної поведінки. Таким чином, ефективна профілактика злочинності серед молоді передбачає реалізацію різноманітних програм та ініціатив, спрямованих на формування у молодих людей навичок, необхідних для адаптації в суспільстві, розуміння власної відповідальності та важливості внеску кожного в загальну благополуччя громади. Центральним елементом цих заходів є створення безпечного та підтримуючого середовища, де кожен молодий індивід має можливість розвиватися, виражати себе та отримувати визнання, що є критично важливим для зменшення ризику злочинної поведінки та сприяння позитивному соціальному розвитку.

У сфері психологічної профілактики злочинності виклики та перспективи формують динамічне поле, де інновації та адаптація до сучасних реалій виступають ключовими елементами прогресу. Серед основних викликів важливе місце займає забезпечення доступності та ефективності інтервенцій для різноманітних груп населення, зокрема, для молоді, людей з мінімальним доходом чи тих, хто проживає у віддалених регіонах [6]. Це вимагає розробки гнучких програм, здатних адаптуватися до потреб конкретних спільнот та індивідів. Іншим значним викликом є інтеграція новітніх технологій у практику профілактики злочинності, що включає в себе використання цифрових платформ для навчання, віртуальну реальність для симуляції соціальних ситуацій та штучний інтелект для аналізу даних та

розробки персоналізованих інтервенцій. Попри потенціал таких технологій у забезпеченні ширшого доступу до профілактичних програм, виникає питання про конфіденційність даних та етику їх використання. Перспективи у цій області обнадійливі завдяки зростаючому визнанню важливості мультидисциплінарного підходу, що об'єднує зусилля психологів, соціальних працівників, освітян та правоохоронних органів. Такий підхід дозволяє розглядати проблему злочинності в ширшому соціальному контексті та розробляти більш ефективні стратегії профілактики, які враховують соціальні, економічні та культурні фактори. Розвиток та імплементація інноваційних методів діагностики та інтервенцій, що базуються на найновіших наукових дослідженнях та технологічних досягненнях, створює основу для оптимізації психологічної профілактики злочинності. Зокрема, перспективним напрямком є розробка програм, орієнтованих на раннє виявлення та втручання, які можуть запобігти розвитку антисоціальної поведінки у дітей та підлітків, закладаючи фундамент для здорового соціального розвитку та формування відповідальної поведінки. Це сприяє створенню міцнішого та безпечнішого суспільства, в якому кожен індивід має можливість до позитивного розвитку та взаємодії з оточуючими. Успіх у цій сфері вимагає постійного наукового дослідження, інновацій у методології та залучення ширшої громадськості до дискусій та впровадження ефективних стратегій профілактики [7]. Попередження злочинності через психологічні інтервенції не лише зменшує негативний вплив на жертв та суспільство в цілому, але й сприяє створенню основи для здорової соціальної взаємодії, підвищуючи загальну якість життя.

Отже, зосередження на психологічних аспектах профілактики злочинності відкриває нові горизонти для розуміння та вирішення однієї з найскладніших проблем сучасного суспільства. Інтегрований підхід, що об'єднує вивчення особистісних особливостей, вплив соціального середовища та використання спеціалізованих психологічних технік, дозволяє формувати ефективні стратегії для запобігання антисоціальній поведінці. Практичне застосування цих знань через розробку та імплементацію цілеспрямованих програм, спрямованих на різні вікові та соціальні групи, зокрема молодь, відіграє вирішальну роль у зміцненні здоров'я та благополуччя громад. Розвиток технологій та інноваційних методів діагностики і корекції відкриває нові можливості для покращення ефективності профілактичних заходів. Важливість мультидисциплінарного підходу та співпраці між різними галузями, такими як психологія, соціальна робота, освіта та правоохоронна система, не може бути переоцінена у забезпеченні комплексного та ефективного втручання. В кінцевому рахунку, зусилля, спрямовані на психологічну профілактику злочинності, не тільки сприяють зниженню рівня злочинності, але й ведуть до формування більш гармонійного, безпечного та відповідального суспільства.

Список використаних джерел

1. Бандурка О. М. До актуальності психології у протидії злочинності. *Особистість, суспільство, закон: психологічні проблеми та шляхи їх розв'язання*. Харків. ХНУВС. 2017. С. 143–145.
2. Зінченко Д. А. Психологічна підготовка фахівців правоохоронних органів України в умовах воєнного стану. *Підготовка правоохоронців в системі МВС України в умовах воєнного стану*. МВС України. Вінниця. ХНУВС. 2023. С. 242–244.
3. Зінченко Д. А. Теоретичні дослідження громадянської ідентичності. *Питання сучасної науки і права*. МВС України. Суми. СФ ХНУВС. 2023. С. 185–187.
4. Зінченко Д.А., Ляшко Д.А. Методи виявлення та документування випадків порушень прав дітей у зоні конфлікту. *Захист та дотримання прав громадян органами Національної поліції України в умовах воєнного стану*. МВС України. Вінниця. ХНУВС. 2023. С. 281–283.
5. Макарова О. Тактичні особливості проведення допиту в кримінальному провадженні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. Спецвипуск № 2. С. 207–212. DOI: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2023-6-207-212>.
6. Орлов Ю. В. Система протидії злочинності в умовах війни: від дисбалансу до стабілізації. *Право.ua*. 2023. № 1. С. 190–200. DOI: 10.32782/LAW.UA.2023.1.27.
7. Педан С.Є. Психологічний портрет особистості злочинця. Актуальні напрями практичної психології і психотерапії. *Матеріали VIII Міжнар. наук.- практ. конф. молодих вчених, студентів та аспірантів*. Харків. ХНУВС. 2020. С. 138–141.

УДК 371.132:371.125

Федоренко Олена Іванівна,

завідувачка кафедри педагогіки та психології
Харківського національного університету
внутрішніх справ, доктор педагогічних наук,
професор

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-4948-9524>

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ У ЗВО МВС УКРАЇНИ

Психологічна підготовка поліцейських набула надзвичайної актуальності у зв'язку із повномасштабним вторгненням РФ в Україну, вона набуває нового змісту і потребує врахування тих нових викликів, які постали перед всіма нами: педагогами, психологами, поліцейськими.

Реалії життя спонукають удосконалити психологічну підготовку поліцейських, підготувати їх до несення служби в складних умовах

сьогодення. Важливо зазначити, що є два перспективні напрямки діяльності – підготовка психологів для підрозділів Національної поліції та власне психологічна підготовка поліцейських, зокрема, курсантів ЗВО МВС України до професійної діяльності в умовах воєнного стану.

Відповідно до п. 51 «Положення про Національну поліцію» в підрозділах поліції має бути організована система психологічного забезпечення поліцейських та працівників Національної поліції, що забезпечує її функціонування [1]. Вказана система традиційно охоплює наступні напрямки функціонування, а саме:

- а) психологічний добір на службу, результати якого зберігаються в особовій справі поліцейського протягом служби;
- б) психологічне супроводження проходження служби;
- в) професійно-психологічна підготовка;
- г) психологічна підтримка оперативних-службових заходів;
- д) сприяння здоровому способу життя поліцейського за межами служби.

Необхідність психологічної підготовки працівників Національної поліції пов'язана із низкою причин.

По-перше, в сучасних кризових умовах наявна значна кількість осіб серед населення, які мають негативні емоційні стани (агресивність, роздратованість, ворожість та ін.), які можуть провокувати різні суспільно небезпечні явища, що вимагає від поліцейських психологічної готовності діяти та протистояти відповідним спробам.

По-друге, у сучасних умовах воєнного стану в країні прогнозовано високу екстремальність професійної діяльності працівників поліції, що пов'язано із значною кількістю зброї у населення. Несення служби в таких умовах потребує відповідної психологічної підготовки працівників поліції.

По-третє, психологічне супроводження професійної діяльності поліцейських дозволить здійснювати попередження виникнення соціально-психологічної та особистісної дезадаптації після їх перебування в умовах бойових дій та в екстремальних ситуаціях, пов'язаних із війною.

По-четверте, з необхідністю сприяння підвищення соціально-психологічного іміджу працівників поліції серед населення. У таких умовах особливо важливими серед функцій, які виконує психолог, є:

- психологічна підготовка працівників поліції України до виконання своїх функціональних обов'язків в екстремальних умовах;
- психологічне супроводження процесу адаптації працівників поліції до нових умов службової діяльності;

- необхідність створення груп швидкого реагування, що надають невідкладну психологічну допомогу поліцейським, які виконували свої обов'язки в екстремальних умовах;

- розробку і проведення психологічних тренінгів різної спрямованості з працівниками поліції (вперше прийнятими на службу, кандидатами на керівні посади та керівниками, окремим категоріям працівників, які найбільше спілкуються з населенням).

З урахуванням змін, які відбулися в державі, потребам психологічного забезпечення діяльності органів Національної поліції напрямами залучення практичних психологів можуть бути:

- надання першої психологічної допомоги поліцейським;

- психоедукація поліцейських (психологічна просвіта, навчання технікам самопомоги та ін.);

- участь у складі груп фахівців з психологічної реабілітації поліцейських;

- оптимізація психологічного клімату у колективах, попередження деструктивних явищ, прогнозування працездатності працівників поліції;

- забезпечення оперативної поліцейської діяльності психологічними знаннями і тактиками;

- участь в судово-психологічних експертизах;

- участь у розшукових діях (розробка тактик допиту, опитування свідків, огляду місця події тощо);

- розробка заходів покращення іміджу поліції.

Психологічна служба має також забезпечувати освіту, підвищення кваліфікації та професійно-психологічну підготовку працівників поліції, з метою забезпечення достатнього рівня їх психологічної готовності до діяльності та компетентності в галузі юридичної психології у сфері взаємодії з населенням.

Список використаних джерел

1. Положення «Про Національну поліцію». Постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 р. № 877.

Юрченко-Шеховцова Тетяна Іванівна,
науковий співробітник наукової лабораторії
з проблем психологічного забезпечення
та психофізіологічних досліджень ННІЗДН
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат психологічних наук
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-65413410>

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ НАДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ПСИХОЛОГАМИ СТРУКТУРНИХ ПІДРОЗДІЛІВ МВС УКРАЇНИ

До структури Міністерства внутрішніх справ (МВС) України входять такі підрозділи: Національна поліція України (НПУ); Державна прикордонна служба України (ДПСУ); Державна служба України з надзвичайних ситуацій (ДСУНС); Національна гвардія України (НГУ); Державна міграційна служба України; Головний сервісний центр МВС України [1].

Працівники психологічних служб системи МВС в межах своєї компетенції та виконання своїх посадових обов'язків надають психологічну допомогу та психологічну підтримку працівникам підрозділів системи МВС, членам їх сімей [4; 5], військовослужбовцям НГУ та ДПСУ [7], курсантам (слухачам) ЗВО зі специфічними умовами навчання [4], постраждалим унаслідок надзвичайних ситуацій [6] тощо.

На порталі МВС зазначено, що «психологічне супроводження військовослужбовців НГУ та ДПСУ, поліцейських та осіб рядового та начальницького складу ДСУНС здійснюється відповідно до нормативно-правових актів і регламентується: Законами України; Постановами Кабінетів Міністрів України; наказами Міністерства внутрішніх справ України» [2].

Серед основних нормативно-правових актів, що регламентують діяльність працівників підрозділів психологічного забезпечення в системі МВС, зокрема, передбачають надання психологічної допомоги та психологічної підтримки, можна зазначити наступні:

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 29.10.2022 № 1338 «Порядок та умови надання безоплатної психологічної допомоги особам, які звільняються або звільнені з військової служби, з числа ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед батьківщиною, членам сімей таких осіб, постраждалим учасникам революції гідності та членам сімей загиблих (померлих) ветеранів війни і членам сімей загиблих (померлих) захисників та захисниць України відповідно до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»»;

2. Наказ МВСУ від 08.12.2017 № 1285 «Про затвердження Положення про психологічне забезпечення в Національній гвардії України»;

3. Наказ МВСУ від 31.08.2017 № 747 «Про затвердження Порядку психологічного забезпечення в Державній службі України з надзвичайних ситуацій»;

4. Наказом від 06.02.2019 № 88 «Про затвердження Порядку організації системи психологічного забезпечення поліцейських, працівників Національної поліції України та курсантів (слухачів) закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських»;

5. Наказ МВСУ від 09.03.2021 № 179 «Про затвердження Порядку психологічного забезпечення в Державній прикордонній службі України»;

6. Наказ МВСУ від 19.07.2023 № 594 «Про затвердження Порядку взаємодії психологів Державної служби України з надзвичайних ситуацій та Національної поліції України під час дії воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях з питань надання психологічної допомоги постраждалим внаслідок надзвичайних ситуацій».

У трьох з вище перелічених наказах МВС [5, 6, 7] та у постанові КМУ [3] надається тлумачення термінів: психологічна допомога, перша психологічна допомога, екстрена психологічна допомога, психологічна підтримка (див. табл. 1).

Таблиця 1

Перелік нормативно-правових актів, що мають тлумачення термінів «психологічна допомога» та «психологічна підтримка»

Нормативно-правові акти	Визначення понять	
	Психологічна допомога	Психологічна підтримка
Постанова КМУ від 29.10.2022 № 1338 «Порядок та умови надання безоплатної психологічної допомоги особам, які звільняються або звільнені з	<i>психологічна допомога</i> – діяльність, що провадиться на трьох рівнях, визначених цими Порядком та умовами, спрямована на професійну допомогу особі, яка має ризик розвитку розладів	<i>перша психологічна допомога</i> – сукупність заходів з психологічної підтримки та практичної допомоги особам відразу після настання травматичних подій з метою зменшення симптомів стресу,

<p>військової служби, з числа ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед батьківщиною, членам сімей таких осіб, постраждалим учасникам революції та членам сімей загиблих (померлих) ветеранів війни і членам сімей загиблих (померлих) захисників та захисниць України відповідно до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»»</p>	<p>психіки та поведінки, сприяння особі у психосоціальной адаптації до зміненої життєвої ситуації, осмисленні її досвіду, розширенні самоусвідомлення та можливостей самореалізації, а також допомогу з метою розв'язання психологічних проблем, зумовлених складними життєвими обставинами, кризовим станом, надзвичайною ситуацією та/або катастрофою, воєнними діями</p>	<p>сприяння короткото- та довгостроковим стратегіям функціонування і подолання особами стресової ситуації</p>	
<p>Наказ МВСУ від 09.03.2021 № 179 «Про затвердження Порядку психологічного забезпечення в Державній прикордонній службі України»</p>	<p>психологічна допомога – вид допомоги, що надається особовому складу для відновлення необхідної якості психологічних станів, покращення функціонування психічних процесів, поведінки, спілкування та їх реалізації в груповій діяльності</p>		<p>психологічна підтримка – система соціально-психологічних, психолого-педагогічних засобів, способів і методів допомоги особовому складу з метою оптимізації психоемоційног</p>

			о стану в процесі формування здібностей і самосвідомості, спрямування зусиль на реалізацію професійної діяльності
Наказ МВСУ від 31.08.2017 № 747 «Про затвердження Порядку психологічного о забезпечення в Державній службі України з надзвичайних ситуацій»	психологічна допомога – вид допомоги, який надається людині чи групі людей для оптимізації психічних станів, пізнавальних процесів, поведінки, спілкування та їх реалізації у груповій діяльності	екстрена психологічна допомога – це система короткострокових заходів, націлених на регуляцію актуального психологічного, психофізіологічного стану та негативних переживань людини або групи людей, постраждалих унаслідок надзвичайної ситуації, за допомогою професійних методів, які відповідають вимогам ситуації	психологічна підтримка – система соціально-психологічних, психолого-педагогічних способів і методів допомоги особі чи групі осіб з метою оптимізації її психоемоційного стану в процесі формування здібностей і самосвідомості, спрямування зусиль особи на реалізацію власної професійної кар'єри
Наказ МВСУ від 08.12.2017 № 1285 «Про затвердження Положення про психологічне забезпечення в Національній гвардії України»	психологічна допомога – вид допомоги, що надається людині чи групі людей для відновлення необхідної якості психологічних станів, покращення функціонування психічних процесів, поведінки, спілкування та їх реалізації в груповій діяльності		психологічна підтримка – система соціально-психологічних, психолого-педагогічних засобів, способів і методів допомоги особі з метою оптимізації її психоемоційного стану в процесі формування

		здібностей і самосвідомості, спрямування зусиль особи на реалізацію власної професійної діяльності
--	--	--

Проаналізований матеріал надає змогу практичним психологам використовувати достатній спектр визначених документів у професійній діяльності. Крім того, зазначені нормативно-правові акти, в своїй роботі можуть використовувати інші суб'єкти системи психологічного забезпечення (керівники структурних підрозділів, курсові офіцери, профільні фахівці тощо).

Список використаних джерел

1. Портал Міністерства внутрішніх справ України. URL: <https://mvs.gov.ua/struktura/organs-system-mia>.

2. Психологічне забезпечення. Портал Міністерства внутрішніх справ України. URL: <https://mvs.gov.ua/psixologicne-zabezpecennia/zasadi-diialnosti-psixologicnogo-zabezpecennia>.

3. Порядок та умови надання безоплатної психологічної допомоги особам, які звільняються або звільнені з військової служби, з числа ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед батьківщиною, членам сімей таких осіб, постраждалим учасникам революції гідності та членам сімей загиблих (померлих) ветеранів війни і членам сімей загиблих (померлих) захисників та захисниць України відповідно до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.10.2022 № 1338. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1338-2022-%D0%BF#Text>.

4. Про затвердження Порядку організації системи психологічного забезпечення поліцейських, працівників Національної поліції України та курсантів (слухачів) закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 06.02.2019 № 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0348-19#Text>.

5. Про затвердження Порядку психологічного забезпечення в Державній прикордонній службі України: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 09.03.2021 № 179. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/re36155?an=2&ed=2021_03_09.

6. Про затвердження Порядку психологічного забезпечення в Державній службі України з надзвичайних ситуацій: наказ

Міністерства внутрішніх справ України від 31.08.2017 № 747. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1390-17#n14>.

7. Про затвердження Положення про психологічне забезпечення в Національній гвардії України: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 08.12.2017 № 1285. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/386727___386792.

8. Про затвердження Порядку взаємодії психологів Державної служби України з надзвичайних ситуацій та Національної поліції України під час дії воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях з питань надання психологічної допомоги постраждалим внаслідок надзвичайних ситуацій: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 19.07.2023 № 594. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1313-23#Text>.

УДК 159.923-054.73-055.2«364»

Гаман Ірина Геннадіївна,

аспірант кафедри юридичної психології

Національної академії внутрішніх справ

ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-0387-550X>

НАСЛІДКИ ВПЛИВУ ВОЄННОГО СТАНУ НА ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ТИМЧАСОВО ПЕРЕМІЩЕНИХ ЖІНОК

До наслідків впливу воєнного стану на психічне здоров'я жінок зі статусом тимчасово переміщених, можемо віднести:

1. Стрес і тривога: Через загрозу воєнних дій та переїзд в іншу країну жінки можуть відчувати постійний стрес і тривогу, що негативно позначається на їхньому психічному стані.

Невизначеність щодо майбутнього, а також переживання страху за безпеку себе та своїх близьких можуть стати основою розвитку психічних проблем. Непередбачуваність подій під час війни та невідомість щодо того, як довго триватиме конфлікт, посилюють стресове навантаження на жінок. Це призводить до різних проявів психічного дискомфорту. В тому числі наслідками постійної тривоги може бути безсоння та панічні атаки.

Тому стрес і тривога, спричинені військовою ситуацією, впливають на якість життя жінок і потребують адекватної підтримки та допомоги фахівців у галузі психічного здоров'я.

2. Травматичні спогади: Пережиті травми та втрати під час війни можуть викликати повторні травматичні спогади, що призводить до посттравматичного стресового розладу. Часто жінки, що виїхали на кордон скаржаться на тригери, що асоціюються з військовими діями. Наприклад магазин, який не працює, можуть сприймати, як такий, що зачинився на час повітряної тривоги.

Особливості емоційного стану внутрішньо переміщених осіб досліджували С. Волкова, В. Кердивар, О. Семикіна, В. Федченко, О. Череднякова, Н. Шиліна, І. Явдак [1; 2; 3].

3. Адаптація до нового середовища: Переїзд в іншу країну вимагає адаптації до нової культури, мови та способу життя, що може посилити психічні проблеми у жінок, які вже відчувають стрес через військову обстановку [4].

Ця адаптація особливо важкою переживається жінками, які вже відчувають стрес через військову обстановку. Несподівана зміна ролей та відповідальності, а також відмінності у цінностях та нормах поведінки можуть збільшити почуття дезорієнтації та занепокоєння. Жінка відчуває

втрату своєї ідентичності та зв'язку з колишнім середовищем, що може посилити нестабільність її психологічного стану.

Переміщення вимагає часу, підтримки та ресурсів, щоб жінки могли успішно відновитись після переїзду та налагодити нове життя в іншій країні. У разі нестачі підтримки та ресурсів, процес адаптації стає джерелом стресу та тривоги, посилюючи психологічні проблеми.

4. Ізоляція та втрата соціальної підтримки. Відрив від сім'ї, друзів та звичного середовища через війну та переїзд може призвести до соціальної ізоляції та втрати соціальної підтримки, що збільшує ризик розвитку депресії та тривожних розладів.

5. Складнощі в отриманні психологічної допомоги. Недоступність або обмеженість доступу до психологічної допомоги в новій країні також може посилити психічні проблеми жінок, які переживають війну та переїзд.

Жінки, можуть зіткнутися з труднощами в отриманні психологічної допомоги через відмінності в системі охорони здоров'я, мовних бар'єрів, брак інформації про доступні ресурси.

Недоступність або обмеженість доступу до психологічної допомоги може перешкоджати отриманню необхідної підтримки та посилювати психічні проблеми у жінок, які мають стрес через воєнний конфлікт і переїзд. Поліпшення доступності та доступу до психологічної допомоги для жінок, які пережили війну та переїзд, є важливим кроком для підтримки їхнього психічного здоров'я та благополуччя.

6. Невизначеність майбутнього. Невизначеність і невідомість щодо майбутнього та долі їхніх рідних та близьких у країні, що залишилася в зоні конфлікту, також можуть негативно впливати на психічний стан жінок. Нерозуміння того, як довго триватиме військовий конфлікт і які наслідки він принесе, може викликати в них тривожні думки та страхи щодо майбутнього.

Така невизначеність і невідомість можуть серйозно впливати на психічний стан жінок, ведучи до підвищеного рівня тривоги, стресу та депресії. Надання інформації та підтримки для подолання невизначеності майбутнього, а також забезпечення механізмів підтримки та зв'язку з рідними та близькими можуть пом'якшити ці негативні емоційні наслідки.

В іноземних джерелах також наголошується, що саме шкода психічному здоров'ю стане найбільш руйнівним наслідком війни в Україні, серед яких найбільш передбачуваними є гострий стрес, тривога, депресія, вживання психоактивних речовин та посттравматичний стресовий розлад [5]. Р. Мурті та Р. Лакшмінараяна, опираючись на дані ВООЗ, зазначають, що в умовах збройних конфліктів по всьому світу 10% осіб, які пережили травматичні події, можуть стикатися з серйозними проблемами психічного здоров'я, і ще 10% може виявити вплив на якість їхнього життя: депресія, тривога та психосоматичні проблеми, такі як безсоння або больовий синдром [6, с. 25].

Список використаних джерел

1. Кердивар В. Психологічні особливості агресивності у внутрішньо переміщених осіб зі східних областей України. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2021. № 2(2). С. 18–25. URL: http://dcpp.nuczu.edu.ua/images/2021-2/2021_2_2.pdf.
2. Особливості емоційного стану у внутрішньо переміщених осіб / Семикіна О. Ю., Федченко В. Ю., Явдак І. О., Череднякова О. С., Волкова С. О. *Психіатрія, неврологія та медична психологія*. 2020. №13. <https://doi.org/10.26565/2312-5675-2020-13-03>.
3. Шиліна Н. Є. Проблема емоційного стану біженців та переселенців за умов військового конфлікту в Україні на прикладі студентів 5 курсу. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Психологія. 2023. Том 34 (73). № 2. С. 30–36. URL: https://psych.vernadskyyournals.in.ua/journal/2_2023/6.pdf.
4. Мигаль М. Статус біженця та тимчасовий захист: у чому різниця. *Інститут аналітики та адвокації* : веб-сайт. URL: <https://iaa.org.ua/articles/status-bizhenczya-ta-tymchasovyj-zahyst-uchomu-riznyczya/>.
5. Mental Health Day: How war in Ukraine is causing psychological trauma for millions of people. *Euronews*.: website. URL: <https://www.euronews.com/2022/10/10/mental-health-day-how-war-in-ukraine-is-causing-psychological-trauma-for-millions-of-peopl>.
6. Murthy R. S., Lakshminarayana R. Mental health consequences of war: a brief review of research findings. *World psychiatry: official journal of the World Psychiatric Association (WPA)*. 2006. Vol. 5(1). P. 25–30.

УДК 159.944

Дехтяренко Ірина Сергіївна,

аспірант кафедри юридичної психології
Національної академії внутрішніх справ
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5581-4998>

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО ПСИХОЛОГІЧНОГО ВІДБОРУ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ ДО ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ МВС УКРАЇНИ

Професійний психологічний відбір майбутніх офіцерів є ключовим етапом у формуванні кадрового потенціалу військових сил. Враховуючи важливість лідерських, стратегічних та психологічних якостей у військовій діяльності, такий відбір вимагає спеціального підходу.

Під час професійного психологічного відбору в умовах дії воєнного стану до вищих військових навчальних закладів МВС України виникають додаткові аспекти та особливості, які потрібно враховувати.

Умови воєнного стану можуть суттєво збільшувати рівень стресу у кандидатів, тому важливо мати засоби для оцінки їхньої стресостійкості та здатності працювати в екстремальних умовах. [1, с. 32]

Кандидати повинні бути здатні адаптуватися до непередбачуваних ситуацій та швидко приймати рішення під час кризових ситуацій.

Також можуть виникати складні етичні дилеми, і важливо переконатися, що кандидати мають високий рівень моральної стійкості та етичних стандартів.

В умовах воєнного стану важливо, щоб кандидати були здатні до ефективної співпраці в команді та мали високий рівень відданості загальній меті. Кандидати повинні мати психологічну стійкість до травматичних подій та бути здатними ефективно впоратися з ними.

Оскільки воєнний стан може вимагати стратегічного мислення та швидкого реагування на зміни ситуації, кандидати на навчання повинні мати ці розвинуті якості [2, с. 4]

Важливо також мати достатній рівень фізичної підготовки та бути готовим постійно його вдосконалювати. Це впливає на психологічні аспекти віри в свої здібності. Також умови воєнного стану можуть підвищувати рівень відповідальності кандидатів за їхні дії, тому важливо впевнитися, що вони готові приймати цю відповідальність.

У воєнний період можуть виникати напруженість та конфлікти в суспільстві. Професійний психолог повинен бути чутливим до культурних та соціальних відмінностей серед кандидатів і вміти працювати з різними групами, щоб забезпечити рівні можливості для всіх.

Після проходження відбору кандидати можуть потребувати психологічної підтримки та допомоги у вирішенні стресових ситуацій, особливо в перші місяці їхнього перебування у військовому навчальному закладі. Тому важливо мати систему психологічної підтримки для кандидатів після їх прийому.

У воєнний час лідерські якості можуть бути особливо важливими для ефективного управління ситуацією та взаємодії з іншими. Професійний психолог повинен бути здатний оцінити лідерський потенціал кандидатів та їх здатність до співпраці у команді [3, с. 10].

Воєнний стан може призвести до швидких змін у вимогах та умовах служби. Психолог повинен враховувати здатність кандидатів адаптуватися до цих змін і продовжувати виконувати свої обов'язки ефективно [4, с. 5].

Загальна мета професійного психологічного відбору під час воєнного стану для вищих військових навчальних закладів МВС України полягає в тому, щоб забезпечити формування кадрового складу, який буде ефективно працювати в умовах воєнного конфлікту

та здатний до виконання завдань з врахуванням психологічних особливостей і вимог даного періоду.

Ці аспекти доповнюють попередні особливості і підкреслюють важливість індивідуального підходу та комплексного оцінювання під час професійного психологічного відбору в умовах воєнного стану для вищих військових навчальних закладів МВС України.

Список використаних джерел

1. Психологічне вивчення особового складу Збройних Сил України. Методичний посібник. К.: ФОП Маслаков, 2019.

2. Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 08.12.2016 № 1285 «Про затвердження Положення про психологічне забезпечення в Національній гвардії України».

3. Наказ командувача Національної гвардії України від 31.03.2017 № 196 «Про деякі питання організації психологічного забезпечення у Національній гвардії України».

4. Теорія і практика професійного психологічного відбору: навчальний посібник. М. С. Корольчук, В. М. Крайнюк. К. : Ніка-Центр, 2006.

УДК 159.9:342.7(477)

Дробишевська Вікторія Володимирівна,

студентка Інституту права і безпеки
Одеського державного університету
внутрішніх справ

Науковий керівник:

Матієнко Тетяна Василівна,

професор кафедри психології та педагогіки
Одеського державного університету
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9695-2222>

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГІВ ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ

Психологічна підтримка та профілактика девіантної поведінки серед молоді є надзвичайно важливими завданнями сучасного суспільства. Забезпечення психічного та духовного здоров'я молодого покоління визначає майбутнє нації і гармонійний розвиток суспільства в цілому. У цьому контексті, психологи ювенальної превенції відіграють ключову роль, працюючи з дітьми та підлітками, сприяючи їх фізичному, психічному та соціальному розвитку, а також запобігаючи ризикам девіантної поведінки.

Однак, нормативно-правове регулювання професійної діяльності психологів ювенальної превенції, залишається недостатньо

розробленим. Ця ситуація створює перешкоди для ефективної роботи психологів та надання якісної психологічної допомоги дітям та підліткам. В даній статті надані рекомендації для поліпшення нормативно-правового забезпечення професійної діяльності психолога ювенальної превенції. Рекомендації базуються на чинному законодавстві та нормативно-правових актах України та спрямовані на вдосконалення професійної діяльності психолога ювенальної превенції.

Першим кроком для розробки рекомендації щодо нормативно-правового регулювання професійної діяльності психологів ювенальної превенції є аналіз поточного стану законодавства. Серед основних проблем можна виділити наступні:

- відсутність чіткого визначення обов'язків та компетенцій психолога ювенальної превенції;
- незадовільне визнання та легалізація цієї професії в законодавстві;
- недостатнє регулювання питань конфіденційності та етичних принципів у роботі психолога з молоддю;
- наявність бюрократичних бар'єрів для отримання ліцензій та акредитацій.

У свою чергу, нормативно-правове забезпечення професійної діяльності психолога ювенальної превенції в Україні включає в себе ряд законів та нормативно-правових актів, які визначають права і обов'язки цих спеціалістів. Нижче наведені рекомендації щодо цього забезпечення з посиланнями на конкретні нормативні акти:

В Закон України «Про національну поліцію», що визначає загальні принципи організації та діяльності Національної поліції України [1]. Ми пропонуємо внести наступні доповнення:

- створення спеціальних підрозділів ювенальної превенції;
- наявність психологів у складі цих підрозділів із визначенням прав та обов'язків.

В Наказ МВС №1044 «Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України», що розкриває основні положення діяльності підрозділів ювенальної превенції[2].

Ми пропонуємо внести наступні доповнення:

- включити конкретні вимоги до кваліфікації психологів, які працюють у цих підрозділах;
- визначити процедури психологічної підтримки дітей та підлітків під час їх взаємодії з поліцією.

В Закон України «Про охорону дитинства», що визначає права дітей в Україні[3]. Ми пропонуємо внести наступні доповнення:

- право дитини на консультації та психологічну підтримку під час взаємодії з правоохоронними органами.

В Кодекс адміністративного судочинства України, що визначає процедурні норми щодо розгляду справ у судах[4]. Ми пропонуємо внести наступні доповнення:

- участь психолога як експерта в адміністративних справах, які стосуються неповнолітніх;
- створити нормативно-правовий документ, що врегулював би питання ведення документації психолога ювенальної превенції.

Завдяки чому будуть сформовані основні вимоги щодо документації, а саме:

- види документів, що мають бути застосовані у діяльності психологів;
- необхідні критерії ведення документації такі, як:
 - вимоги та необхідні реквізити для оформлення;
 - строки ведення картки-клієнта;
 - забезпечення захисту документації;
 - терміни зберігання документації;
 - процедуру знищення документації після закінчення строку зберігання, з урахуванням вимог щодо конфіденційності та захисту даних.

А також створити положення щодо дисциплінарної відповідальності психолога ювенальної превенції. Даний документ, має на меті окреслити:

- основні дисциплінарні заходи, що можуть бути застосовані до психолога ювенальної превенції;
- етапи процедури розгляду дисциплінарних справ психолога ювенальної превенції;
- права психолога у разі дисциплінарного розслідування його діяльності.

Психологи ювенальної превенції мають відігравати ключову роль у створенні безпечного та сприятливого середовища для дітей та підлітків в Україні. Регулюючи професійну діяльність законодавчо, ми забезпечуємо ефективну підтримку та захист прав дітей.

Також для вдосконалення професійної діяльності психолога ювенальної превенції ми пропонуємо наступні рекомендації:

Створення професійних об'єднань: психологи ювенальної превенції можуть об'єднуватися в професійні організації для обміну досвідом, розвитку етичних стандартів та спільного представництва перед владними органами. Це може допомогти зміцнити професійну спільноту та підвищити статус психологів ювенальної превенції.

Фінансова підтримка та інвестиції: для забезпечення якісної роботи психологів ювенальної превенції необхідно виділяти бюджетні кошти на їх перепідготовку, навчання та розвиток. Також можливе

залучення грантів та інвестицій для створення програм та проєктів з психологічної підтримки дітей та підлітків.

Збільшення кількості навчальних програм та курсів: розробка та здійснення спеціалізованих навчальних програм для психологів ювенальної превенції сприяє підвищенню їх кваліфікації. Це може включати курси з психології дітей та підлітків, психологічної допомоги у кризових ситуаціях, а також питання етики та професійних стандартів.

Заохочення досліджень і наукової роботи: сприяти проведенню наукових досліджень в галузі психології дітей та підлітків. Впровадження наукових досягнень у практику може підвищити ефективність роботи психологів ювенальної превенції.

Співпраця з іншими галузями: забезпечення ефективної співпраці психологів ювенальної превенції з іншими спеціалістами, такими як вчителі, соціальні працівники, лікарі, може поліпшити умови розвитку дітей та підлітків.

Отже, рекомендації можуть служити основою для подальшого розроблення та удосконалення законодавства щодо професійної діяльності психологів ювенальної превенції в Україні. Для їх подальшого прийняття і втілення необхідно залучити відповідні органи, міністерства та громадські організації, які спеціалізуються на проблемах дітей і підлітків. Також важливо враховувати міжнародні стандарти та конвенції, які стосуються прав та захисту дітей, і впроваджувати ці положення в національне законодавство.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про національну поліцію». (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 40–41, ст. 379). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.

2. Наказ МВС №1044 «Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-18#Text>.

3. Закон України «Про охорону дитинства»: (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 30, ст. 142). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>.

4. Кодекс адміністративного судочинства України. (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2005, № 35–36, № 37, ст. 446). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>.

Калінюк Олена Олегівна,

студентка навчально-наукового інституту
заочного та дистанційного навчання
Національної академії внутрішніх справ
ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-9225-1272>
Науковий керівник:

Воят Людмила Іванівна,

викладач кафедри юридичної психології
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах військової агресії російської федерації проти нашої держави професія психолога набуває особливого значення. Виникають нові професійні спеціалізації психологів-практиків, суттєво підвищуються вимоги до фахівців з боку суспільства та професійної спільноти. Зважаючи на актуальну ситуацію в країні та потенційний обсяг і особливості надання психологічної допомоги різним категоріям громадян, часто в нестандартних умовах воєнного стану, підготовка фахівців-психологів, які здатні на високому рівні виконувати професійні обов'язки, особливо важлива.

Проблеми професійної підготовки майбутніх психологів в умовах воєнного стану привертають увагу науковців та практиків, таких як: О. Бацилева, А. Кіріллова, К. Кушніренко, А. Маслюк, С. Миронець, О. Олійник, О. Пінчук, В. Полякова, І. Пузь, Н. Скрипник, О. Шатілова, О. Шевцова та ін.

Ми цілком погоджуємось з позицією дослідниці С. Яшник, яка зазначає, що саме професійна діяльність психолога, надання допомоги в різних складних умовах зможе нівелювати наслідки складних умов, які знижують якість життя людей. Саме для того, щоб якість наданої психологічної допомоги, виконувалась на рівні високого професіоналізму, слід звернути увагу на таке питання як підготовка майбутніх психологів до професійної діяльності. Адже їх професійна підготовка і професійна діяльність відбувається у тих же самих умовах, в яких перебуває все суспільство, що також впливає на формування і особистісних і професійних якостей психолога як фахівця [1, с. 45].

К. Радзівіл та С. Кузікова на основі проведених досліджень вказують, що студентам-психологам доводиться активно шукати шляхи ефективної адаптації та успішного функціонування в нових реаліях життєдіяльності. У такому контексті здобуття освіти стає менш

актуальним, оскільки виживання в умовах війни вимагає від здобувачів значних зусиль та енергії. Здобуття знань є важливим ключем до особистого розвитку та успішної кар'єри, проте для цього необхідно пройти психологічну адаптацію до освітнього процесу в умовах воєнного стану. Постійна тривога та занепокоєння стосовно особистого благополуччя та безпеки близьких можуть породжувати психологічні проблеми, які в свою чергу можуть ускладнювати здатність студентів до активної та результативної навчальної діяльності [2, с. 54].

Слід зазначити, що виникають об'єктивні труднощі у забезпеченні високого рівня надання освітніх послуг закладами вищої освіти, до яких можна віднести наступні: фізичне перебування учасників освітнього процесу поза межами держави або власної домівки у випадку вимушеного внутрішнього переміщення, проведення великої частини навчальних занять в форматі дистанційного навчання, необхідність переривання навчальних занять з міркувань безпеки та перебування в укриттях учасників освітнього процесу під час повітряних тривог, відсутність електрики і стійкого зв'язку та Інтернету, в зв'язку з чим можуть виникати труднощі з навчанням он-лайн, невідповідність здобувачів до ефективної організації самостійної роботи, зниження або втрата мотивації до навчання і його результативності тощо.

Крім того, неможна не зважати і на особистісні особливості студентів, які відчувають пролонговану дію різноманітних стрес-факторів: починаючи від психологічних проблем свого віку, проблем професійного самовизначення та самоідентифікації, наявності високих психологічних та розумових навантажень, проблем адаптації до наявних умов навчання і до відсутності чіткого бачення власного майбутнього в зв'язку з війною, відчуття страху перед невідомістю, невизначеністю, постійного відчуття фізичного та/або інформаційного стресу або інших негативних психічних станів (тривоги, депресії, страху тощо), переживань за себе, рідних та близьких, втрата рідних людей, наявності відчуття провини від невчасного або неналежного надання собі та іншим психологічної допомоги, значного впливу зумовленого війною психотравматичного досвіду на особистість тощо.

На нашу думку, з метою успішної фахової підготовки майбутніх психологів, необхідно здійснювати серйозне психологічне забезпечення освітньої діяльності фахівцями психологічної служби закладів вищої освіти.

На основі проведеного дослідження нами розроблені наступні рекомендації, що забезпечать можливість підвищити ефективність даного напрямку діяльності психологічної служби ЗВО:

1) переглянути підходи до здійснення психологічного забезпечення навчального процесу у ЗВО в бік налаштування реальної активної взаємодії всіх його учасників, а також розвитку особистісних

ресурсів студентів та викладачів з метою оптимізації освітньої діяльності;

2) надання своєчасної кваліфікованої психологічної допомоги всім учасникам навчального процесу, що має носити комплексний характер та відбуватися на всіх рівнях: організаційному, особистісному, груповому;

3) проведення інтенсивної психоедукації серед учасників навчального процесу в сфері психології стресу та стресостійкості особистості, психології учасників бойових дій, профілактики психологічної травматизації, проявів посттравматичних стресових розладів тощо;

4) проведення діагностики рівня розвитку особистісних якостей студентів, індивідуальних та групових консультацій психологами ЗВО щодо усунення труднощів та підвищення успішності навчальної діяльності студентів-психологів;

5) проведення щотижневих планових вебінарів на основі актуальної тематики запитів студентів;

6) надання психологічної підтримки студентам з боку викладачів та кураторів навчальних груп в процесі проведення навчальної та виховної роботи;

7) проведення тренінгових занять психологами ЗВО з метою формування ґрунтовних навичок стресостійкості, психічної саморегуляції, організації самостійного навчання в умовах воєнного стану, оволодіння навичками застосування методів та прийомів тайм-менеджменту та ін.

Дослідниці Н. Жигайло та Т. Шолубка вказують, що проблема стійкості до стресу учасників навчального процесу має дуже велике значення, оскільки саме стійкість до стресу захищає людину від дезорієнтації та різноманітних розладів, закладає основу внутрішньої гармонії, повноцінного психічного здоров'я та високої працездатності. Знання методів та способів боротьби зі стресом є надзвичайно важливим як для студентів, так і для викладачів [3, с. 12].

Як слушно зазначає вчений А. Маслюк, психологам ЗВО, перш за все, слід робити основний акцент на стабілізацію психічного стану саме викладачів, опануванні навичок самопомоги та подальшій передачі отриманих знань здобувачам. Автор вказує, що коли особа розуміє, що з нею відбувається, то може по-іншому реагувати навіть на жахливі події, які відбуваються у її житті. Саме через це тренінгові зустрічі повинні розпочинатися з базових основ про стрес, травму, травмуючу подію, кризу тощо [4, с. 38].

8) забезпечити дієву психологічну підготовку студентів-психологів до професійної діяльності, в тому числі шляхом активної взаємодії студентів, фахівців психологічної служби та викладацького складу ЗВО, кураторів навчальних груп, які можуть поділитись актуальними знаннями, практичними навичками та дієвими вправами роботи над собою. Це обумовлюється наявністю дещо романтичних

уявленнь студентів-психологів щодо особливостей роботи фахівця-психолога, значного впливу професійних стереотипів (наприклад: «ти ж психолог») тощо;

9) формування професійно-важливих якостей та навичок (відповідальності, організованості, ефективної комунікації та успішної взаємодії, готовність до подолання труднощів і перешкод, вміння протистояти психологічному тиску, маніпулюванню з боку клієнтів, вміння володіти собою в психологічно напружених ситуаціях, вміння аналізувати внутрішні причини конфліктів, впевненість у собі і своїх силах, реалістичне ставлення до своїх переваг і недоліків);

10) формування особистої стійкості студентів-психологів до реальних негативних факторів професійної діяльності: дефіциту часу, напруженості, конфліктів, маніпуляцій, тиску, невизначеності та ін.;

11) організація психологічною службою ЗВО груп підтримки, що сприятиме набуттю студентами практичних навичок стабілізації власного психічного стану, основам надання психологічної допомоги оточуючим; відновлення ресурсів організму та психіки, зниження психічного напруження та інтенсивності прояву наявних деструктивних станів, розвитку важливого відчуття єдності, що ти не один із своїми проблемами.

Отже, підсумовуючи викладене, зазначимо, що психологічне забезпечення навчання студентів-психологів в умовах воєнного стану є вкрай важливим, оскільки допомагає вирішувати комплексні практичні задачі професійної підготовки та особистісного становлення ефективного фахівця.

Вважаємо перспективними подальші наукові пошуки в напрямі розробки комплексних програм психологічного забезпечення навчального процесу в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Яшник С. В. Особливості професійної підготовки практичних психологів у контексті сучасних вимог. *Актуальні проблеми фахової підготовки здобувачів спеціальності 053 Психологія: зб. матеріалів Міжуніверситетського науково-практичного семінару*, Київ, 18 листопада 2022 р. Київ: НУБіП України, 2022. С. 45–46.

2. Радзівіл К.П., Кузікова С.Б. Особливості психологічної адаптації студентів-психологів до освітнього процесу в умовах воєнного стану. *Психологічний журнал*. 2023. № 11. С. 53–58.

3. Жигайло Н., Шолубка Т. Формування психологічної стійкості студентів з во під час війни. *Вісник Львівського університету*. Серія психологічні науки. 2022. Випуск 14. С. 3–14.

4. Маслюк А. М. Психологічна допомога суб'єктам освітнього простору в умовах війни. *Актуальні проблеми психології навчання в сучасній соціокультурній ситуації: збірник тез наукових доповідей круглого столу, присвяченого творчій спадщині І. О. Синиці* (м. Київ, 23 жовтня 2023 року). Київ, 2023. С. 36–40.

Мікіртичьян Альбіна Артемівна,

здобувачка вищої освіти другого
магістерського рівня ОПП «Екстремальна
та кризова психологія» Національного
університету цивільного захисту України
Науковий керівник:

Боснюк Валерій Федорович,

доцент кафедри психології діяльності
в особливих умовах Національного
університету цивільного захисту України,
кандидат психологічних наук, доцент

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0141-1920>

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ВИМУШЕНОГО ПЕРЕМІЩЕНИХ СІМЕЙ ПРАЦІВНИКІВ ДСНС

Дослідження особливостей психологічного благополуччя працівників оперативних служб, фахівців цивільного захисту, їх сімей (в тому числі серед цивільного населення) є надзвичайно важливим в період соціально-політичної невизначеності.

Військові конфлікти безумовно мають негативний вплив на особистість людини, на її психологічне благополуччя. Фізична та психологічна травматизація внаслідок збройної агресії, погіршення матеріального становища, численні втрати та ускладнене горювання, втрата домівки та переселення в невідоме – це лише частина з багатьох негативних наслідків, які приносить війна. Наразі ми бачимо, що перелічені вище фактори, які раніше мали лише гіпотетичний характер, стали нашою реальністю, в якій працівники ДСНС, проявляючи неймовірний героїзм в роботі, вимушені кожен день стикатись зі страшними викликами війни. Тому психологічне благополуччя стає рішучим в питанні якості життя працівників служби цивільного захисту та їх сімей.

Під терміном «психологічне благополуччя» ми розуміємо цілісне переживання особистістю впевненості в власному житті, майбутньому, своїх цінностях та переконаннях, здатність до подолання емоційних труднощів та спрямованість до професійного і духовного розвитку навіть в ситуаціях кризи, що виявляється у суб'єктивному переживанні щастя, задоволеності собою та своїм життям. Досліджені нами літературні джерела свідчать про наявність декількох чинників, що здатні впливати на зміну рівня психологічного благополуччя особистості [1, с. 1]. Це зокрема соціально-економічні, біологічні, психолого-особистісні та соціокультурні чинники. При чому соціально-економічні чинники можуть впливати на особистість як

прямо так і опосередковано. Першочергово, наявність матеріальних проблем чи труднощів з міжособистісною взаємодією прямо призводять до дисбалансу в емоційній сфері. Опосередкований вплив виявляється в переживаннях, зумовленими проблемами в родині фахівця цивільного захисту.

Перебуваючи в умовах тимчасового переселення, в межах України чи закордоном, сім'ї стикаються з новими викликами, які часто не співпадають зі звичними для них умовами життя: складні житлові та матеріальні умови, втрата та пошук нового місця роботи, втрата значимих соціальних зв'язків, адаптація до нової місцевості (вивчення іноземної мови, примирення з різницею в ментальностях), через відстань ускладнена комунікація з рідними, невизначеність у майбутньому, тощо [4, с. 469]. Феномен вимушеної міграції в умовах війни руйнує основні складові психологічного благополуччя особистості: здатність контролювати своє життя, позитивна оцінка свого теперішнього та майбутнього, прагнення до саморозвитку та самоактуалізації особистості; також стає чинником негативних емоційних станів: висока тривожність, алексетимія, фрустрація, високий рівень емоційної напруги, знижена самооцінка, ригідність переконань та поведінки, звуження вікна толерантності [3, с. 29].

Емоційні проблеми в сім'ях працівників ДСНС, спричинені труднощами адаптації до нових умов та можуть стати причиною стресу і зниження психологічної готовності рятувальників до роботи в надзвичайних умовах, що в наступному може привести до негативних наслідків, які категорично неможна допустити [2]. Працівники ДСНС, залишаючись на місцях виконання службових обов'язків, можуть зіткнутися з відчуттям самотності та відчуження через велику дистанцію між ними та сім'єю. Посилення збройної агресії та відчуття невизначеності під час воєнного стану можуть поглиблювати описані нами емоційні стани. Відсутність контролю над ситуацією в допомозі рідним, які опинились за кордоном, призводить до посилення тривоги, страху, відчуття безпомічності, що в цілому детермінує порушення психологічної стійкості і підвищує ризик виникнення посттравматичного стресового розладу.

Отже, розглянуті нами проблеми вимушено переселених сімей можуть мати негативні наслідки для ефективної роботи у надзвичайних ситуаціях, що підтверджує необхідність забезпечення психологічного благополуччя як цивільних членів родини так і самих фахівців ДСНС. Дослідження травматичного досвіду міграції українських переселенців ставить на меті важливість поглибленого розгляду описаної теми та подальшої розробки психопрофілактичних заходів, спрямованих на активізацію адаптивних копінг-стратегій; відновлення сталого рівня складових психологічного, соціального та фізичного благополуччя; розробка нових стратегій покращення інституту сім'ї для членів родин та осіб, які опинились у вимушеному переселенні.

Список використаних джерел

1. Кашлюк Ю.І. Основні чинники, які впливають на психологічне благополуччя особистості. Проблеми сучасної психології. Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка. Вип. 34. Київ, 2016. С. 170–186.

2. Собченко О.М. Індивідуально-психологічні особливості поведінки рятувальників у стресогенних обставинах: дис. канд. психол.наук: 19.00.09. Донецький фн-т післядипломної освіти інженерно-педагогічних працівників АПН України. Донецьк, 2006. 331 с.

3. Трубавіна І. Спектр проблем біженців в Україні в війні 2022 року: акценти і спостереження. Воєнні конфлікти та техногенні катастрофи: історичні та психологічні наслідки: зб. тез II Міжнар. наук. конф., 21–22 квіт. 2022 р. Тернопіль, 2022. С. 29–31.

4. Юрків Я. І., Луканов Д. В. Труднощі соціально-психологічної адаптації вразливих верств внутрішньо переміщених осіб до нових умов життя. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». 2021. Вип. 1 (48). С. 469–472.

УДК 159.923.2-057.36«364»

Назарова Марина Миколаївна,

здобувач наукового ступеня доктора філософії
кафедри юридичної психології Національної
академії внутрішніх справ

ХАРАКТЕРИСТИКА САМОСТАВЛЕННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Поліцейські з 24.02.2022 кожного дня стикаються з емоційним напруженням при виконанні покрадених на них повноважень та пов'язані з високим рівнем небезпеки для поліцейських. Принцип «Безперервності» несення служби в умовах воєнного стану, як ніколи, виконується на всі 120 %. Поліцейські постійно перебувають у засобах індивідуального бронезахисту, озброєні пістолетами та автоматами, ризикують своїм власним життям та здоров'ям, звільнюють людей від завалів, надають домедичну допомогу, стикаються з великою кількістю озброєних людей, а звичні звернення громадян на гарячу лінію 102 до останнього розцінюються – високим рівнем небезпеки. Незвичні умови несення служби, повітряні тривоги, загроза використання проти поліцейських балістичної зброї призводять до фізичної втоми, психологічного виснаження, професійного вигорання, емоційних зривів, панічних атак тощо. Тому через це виникають певні психологічні труднощі в несенні служби, виконання своїх службових завдань і посадових обов'язків, знизилась професійність та бажання їх виконання загалом.

Враховуючи всі ті внутрішні зміни котрі відбуваються з поліцейським під впливом зовнішніх факторів важливим є саме самоутотожнення поліцейського, як цілісної особистості в розрізі Я-концепції.

Наприклад Ю.І. Матвеев розглядає Я-концепцію як уявлення індивіда про свої соціальні якості, про свій реальний, можливий і необхідний соціальний статус, про потреби, інтереси, ідеали, що інтегрувалися у складну динамічну систему. Ця система регулює і направляє всі свідомі дії людини. Ядро цієї концепції – сукупність установок індивіда на самого себе. Її якісні параметри визначають три компоненти, що характеризують соціальну настанову як цілісне утворення – когнітивний, емоційний, поведінковий. Когнітивна (пізнавальна) складова я-концепції приймає вигляд сукупності переконань, обґрунтованих або ні, але таких, в яких людина впевнена. Емоційна складова приймає вигляд оцінюемої ставлення індивіда до самого себе, до образу власного «Я». Поведінкова складова спрямовує дії індивіда, які базуються на уявленнях про самого себе, свої потенційні можливості.

Р. Бернс розглядає Я-концепцію як сукупність установок «на себе» і виділяє в ній три елементи:

- 1) образ «Я» – уявлення індивіда про самого себе;
 - 2) самооцінку – афективну оцінку цього уявлення, яка може мати різну інтенсивність, оскільки конкретні риси образу «Я» можуть викликати більш або менш сильні емоції, пов'язані з їх осудом, або прийняттям в залежності від контексту і самого когнітивного змісту;
 - 3) потенційну поведінкову реакцію, тобто ті конкретні дії, що можуть бути викликані образом «Я» і самооцінкою.
- Ш. Самюель виділяє чотириохвимірну Я-концепцію: образ тіла, соціальне «Я», когнітивне «Я» і самооцінку.

Саме в розрізі важливості актуальності питання, вважаємо доречним вивчення поліцейських саме спираючись на чотириохвимірну Я-концепцію Ш. Самюеля з використанням теста-опитувальника самоставлення (В. В. Столін, С. Р. Пантелеев)

Тест-опитувальник самоставлення (ВЗГ) побудований відповідно до розробленої В. В. Столін ієрархічною моделлю структури самоставлення. Дана версія опитувальника дозволяє виявити три рівні самовідношення, що відрізняються за ступенем узагальненості:

- Глобальне самоставлення;
- Самоотношение, диференційоване за самоповазі, аутичності, Самоінтерес і очікуванням ставлення до себе;
- Рівень конкретних дій (готовностей до них) у відношенні до свого «Я».

В якості вихідного приймається відмінність змісту «Я-концепції» (знання або уявлення про себе, в тому числі і у формі оцінки вираженості тих чи інших рис) і самоствалнення. В ході життя людина пізнає себе і накопичує про себе знання, ці знання становлять змістовну частину його уявлень про себе. А в період воєнного стану кожна людина, а особливо поліцейський, піддається активному впливу зовнішнього середовища та як наслідок відбуваються особистісні зміни.

Однак знання про себе самого, природно, людині небайдужі: те, що в них розкривається, виявляється об'ктом його емоцій, оцінок, стає предметом його більш-менш стійкого самоствалнення. Оскільки всі зміни, що відбуваються є абсолютно новими та не звичними для поліцейського.

Опитувальник включає наступне шкали:

Шкала S – вимірює інтегральне почуття «за» чи «проти» власне «Я» випробуваного.

Шкала I – самоповага.

Шкала II – аутосимпатія.

Шкала III – очікуване ставлення від інших.

Шкала IV – самоінтерес.

Опитувальник містить також сім шкал спрямованих на вимірювання вираженості установки на ті чи інші внутрішні дії на адресу «Я» випробуваного.

Шкала 1 – самовпевненість.

Шкала 2 – ставлення інших.

Шкала 3 – самоприйняття.

Шкала 4 – саморуководство, самопослєдовательність.

Шкала 5 – самозвинувачення.

Шкала 6 – самоінтерес.

Шкала 7 – саморозуміння.

Використання даного тесту опитувальника надає змогу відсліддити особливості самосприйняття поліцейським самого себе та особливості я-концепції в розрізі теперішнього часу та військового стану.

Славіта Марія Павлівна,

здобувач другого (магістрського) рівня вищої освіти Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

Галусян Олена Аркадіївна,

старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем психологічного забезпечення та психофізіологічних досліджень ННІЗДН Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ТА ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ МВС УКРАЇНИ

Забезпечення прав і свобод людини і громадянина є одним із пріоритетних завдань держави, але на шляху до досягнення такої мети виникає значна кількість перепон, що можуть вплинути на відповідний процес. Разом із цим Національна поліція України є однією із найбільш впливових державних інституцій, метою діяльності якої є забезпечення прав і свобод людини і громадянина та убезпечення осіб від їх порушення. У свою чергу, ефективність виконання Національною поліцією України своїх функцій залежить і від дотримання безпосередньо поліцейськими чинного законодавства.

На сьогоднішній день система забезпечення дотримання дисципліни і законності в системі Національної поліції України є досить багатогранною. Однією із відповідних інституцій є спеціальне професійно-психологічне забезпечення їх професійної діяльності.

З метою підвищення ефективності діяльності поліцейських Національної поліції України надважливо здійснювати спеціальне професійно-психологічне забезпечення їх професійної діяльності, направлене на здійснення ефективного професійно-психологічного відбору кандидатів на службу в поліцію, визначення їх психологічної готовності до правоохоронної діяльності, психологічну підготовку поліцейських до виконання своїх обов'язків, проведення психопрофілактичної роботи, надання поліцейським всебічної психологічної допомоги та впровадження в діяльність поліцейських сучасних психологічних технологій.

Основною ціллю психологічного забезпечення психологічної підготовки діяльності поліції є підвищення психологічної стійкості працівників поліції і створення оптимальних психологічних умов для виконання ними професійної діяльності.

Правову основу психологічного забезпечення підрозділів Національної поліції України протягом професійної діяльності складають: Конституція України, КПК України, Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» та інші нормативні документи України про діяльність Національної поліції України.

Перш за все належить визначити поняття психологічного забезпечення, – це комплекс організаційних, методичних, просвітницьких, психопрофілактичних, практичних, психологічних заходів, спрямованих на запобігання впливу ризиконебезпечних чинників професійної діяльності, збереження фізичного та психічного здоров'я, підвищення психологічної стійкості, надійності та готовності [1].

Психологічна готовність фахівців до службової діяльності є результатом цілеспрямованого та неперервного процесу їхнього професійного навчання та виховання. Основи психологічної готовності майбутніх керівників органів і підрозділів сил цивільного захисту закладаються в стінах закладів вищої освіти (ЗВО), де вони формуються та розвиваються як особистості та відповідальні посадовці.

Для переходу від стану готовності виконувати професійні завдання в нових умовах до реального їх виконання необхідний процес актуалізації особистісних можливостей курсантів – їх перехід з потенційного стану в реальну дійсність, що супроводжується зміною внутрішнього світу особистості.

Готовність фахівців, це як складне особистісне утворення, ядром якого є позитивні мотиви, настанови й усвідомлення високої цінності професійної діяльності, підкріплені сформованими соціально та професійно важливими якостями, інтегрованою, загальними і фаховими компетентностями [2, с. 94].

Так, особливості забезпечення психологічного здоров'я працівників Національної поліції вивчали В. Барко та В. Остапович; питання формування психологічної та фізичної готовності особистості до дій в екстремальних умовах у своїх працях висвітлювали І. Клименко та В. Лефтеров; І. Пампура та Н. Ярема аналізували проблему використання психотехнологій у практиці підготовки особового складу правоохоронних органів; психологічні аспекти спілкування з особами, які мають намір скоїти суїцид, досліджували С. Яковенко та О. Цильмак [3; 4; 5]. Психологічна компетентність стала предметом вивчення у роботах багатьох учених.

На підставі аналізу нормативно-правової бази, цілком зрозуміло що головними документами, які регламентують питання організації та проведення професійної та службової підготовки поліцейських, є Закон України від 02.07.2015 «Про Національну поліцію» [6], Постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 877 «Про затвердження Положення про Національну поліцію» [7], а також наказ Міністерства внутрішніх справ України (далі – МВС України) від

26.01.2016 «Про затвердження положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України» [8].

У контексті зазначених правових актів слід відмітити як саме вони впливають на професійно-психологічну підготовку поліцейських.

У статті 72 Закону України «Про Національну поліцію» (далі – Закон) зазначено, що професійне навчання поліцейських включає декілька видів, а саме: первинну професійну підготовку; підготовку в закладах вищої освіти (далі – ЗВО); післядипломну освіту; службову підготовку як систему заходів, спрямованих на закріплення та оновлення необхідних знань, умінь та навичок працівника поліції з урахуванням оперативної обстановки, специфіки та профілю його оперативно-службової діяльності. Стаття 73 Закону вказує, що поліцейські, які вперше прийняті на службу до поліції, з метою набуття спеціальних навичок, необхідних для виконання повноважень поліції, зобов'язані пройти первинну професійну підготовку за відповідними навчальними програмами, затвердженими МВС України. Стаття 74 Закону передбачає, що до закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, можуть бути зараховані громадяни України, яким станом на 31 грудня року вступу виповниться 17 років. Стаття 75 Закону встановлює, що для поліцейських є обов'язковою також післядипломна освіта, яка здійснюється на загальних засадах, визначених Законом України «Про вищу освіту», і складається з таких елементів: спеціалізація; перепідготовка; підвищення кваліфікації; стажування. Згідно із Законом післядипломна освіта поліцейських може здійснюватися безпосередньо в підрозділах поліції або в закладах освіти, зокрема на договірних умовах. Перші три види професійного навчання здійснюються закладами вищої освіти зі специфічними умовами навчання МВС України, навчальними планами і програмами яких передбачено вивчення психологічних дисциплін, пов'язаних з ефективною комунікацією, стресостійкістю поліцейських тощо. Наказ МВС України «Про затвердження Порядку організації системи психологічного забезпечення поліцейських, працівників Національної поліції України та курсантів (слухачів) закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських» (далі – Наказ) визначає організацію, принципи, напрями, функції системи психологічного забезпечення, а також організацію роботи з курсантами та співробітниками, які потребують психологічної підтримки та допомоги. Відповідно до пунктів 1, 2 розділу 2 Наказу підрозділом, на який покладено нормативне та методичне забезпечення, контроль за організацією та виконанням завдань системи психологічного забезпечення в органах, підрозділах поліції, є структурний підрозділ з питань психологічного забезпечення центрального органу управління Національної поліції України (далі –

СППЗ НПУ), а у ЗВО та науково-дослідних установах МВС України – структурний підрозділ з питань психологічного забезпечення апарату Міністерства внутрішніх справ України (далі – СППЗ МВС). Основними завданнями та функціями СППЗ НПУ є: 1) організація та безпосереднє проведення заходів психологічного забезпечення в центральному органі управління поліцією; 2) організаційно-методичне та інформаційне забезпечення роботи підрозділів психологічного забезпечення органів поліції; 3) організація та координація діяльності підрозділів психологічного забезпечення органів поліції; 4) забезпечення контролю за виконанням нормативно-правових актів Міністерства внутрішніх справ України та організаційно-розпорядчих документів Національної поліції України з питань психологічного забезпечення в органах і підрозділах Національної поліції України; 5) участь в організації роботи з добору, раціонального розподілу та призначення кадрів, навчання і професійної підготовки психологів поліції; 6) організація підготовки проєктів нормативно-правових та організаційно-розпорядчих актів з питань психологічного забезпечення в органах, підрозділах Національної поліції України; 7) вивчення та аналіз стану роботи з психологічного забезпечення в органах, підрозділах Національної поліції України; 8) вивчення, узагальнення та поширення в органах і підрозділах Національної поліції України вітчизняного та зарубіжного досвіду з питань психологічного забезпечення; 9) взаємодія із СППЗ МВС у частині реалізації завдань психологічного супроводження освітнього процесу в ЗВО та установах (зкладах) Національної поліції, які здійснюють професійну підготовку поліцейських; 10) взаємодія із закладами охорони здоров'я та реабілітації Міністерства внутрішніх справ України в частині профілактики та зміцнення психічного здоров'я поліцейських [9].

Таким чином, психологічна підготовка працівників поліції ще у ЗВО має бути спрямована на формування стійкості до:

- негативних чинників службової діяльності: напруженості, відповідальності, ризику, небезпеки, дефіциту часу, невизначеності, несподіванок тощо;

- травмувальних чинників, що значно впливають на психіку: виду крові, трупів, тілесних ушкоджень та ін.;

- ситуацій протистояння: уміння вести психологічну боротьбу з особами, що протидіють попередженню, розкриттю та розслідуванню злочинів; протистояти психологічному тиску, маніпулюванню з боку як законослужняних громадян, так і правопорушників; не піддаватися на провокації та ін.;

- конфліктних ситуацій у службовій діяльності: уміння проаналізувати внутрішні причини конфлікту, розібратися в закономірностях їх виникнення, протікання і знайти способи

вирішення конфліктних ситуацій; уміння володіти собою в психологічно напружених, конфліктних, провокаційних ситуаціях [10, с. 63–66].

Вітчизняні науковці, В. І. Барко, В. В. Барко та В. П. Остапович, до завдань системи психологічного забезпечення Національної поліції України відносять: 1) формування професійно-психологічної надійності працівників поліції шляхом ретельного психологічного добору, раціональної розстановки кадрів та максимального розкриття їх потенційних можливостей; 2) формування психологічної готовності працівників поліції до ефективного виконання ними професійних завдань у різноманітних умовах службової діяльності; 3) здійснення психопрофілактичної роботи, зведення до мінімуму негативного впливу на працівників поліції шкідливих факторів службової діяльності, надання необхідної психологічної допомоги учасникам бойових дій з метою збереження їх фізичного здоров'я та психологічного благополуччя; 4) створення оптимальних соціально-психологічних умов для ефективної професійної діяльності працівників поліції та службових колективів; 5) психологічне супроводження оперативних заходів та слідчих дій [11, с. 176–181].

У підсумку, варто зазначити, що покращення психологічного забезпечення працівника поліції є актуальною потребою і об'єктивною реальністю. Вибір методів удосконалення психологічного забезпечення правоохоронців потрібно здійснювати ретельно та відповідально. Обрані методи безпосередньо впливають на результат, а саме сприяють розвитку стресостійкості, ефективній комунікації, профілактиці професійного вигорання та формуванню психологічної стійкості, а отже, на ефективне, якісне та успішне виконання Національною поліцією України своїх функцій.

Список використаних джерел

1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0348-19#n15>.
2. Козяр М., Литвин А. Теоретичні засади формування готовності фахівців цивільного захисту до діяльності в екстремальних ситуаціях. Педагогіка і психологія професійної освіти. 2017. № 1. С. 85–98.
3. Барко В. І., Клименко І. В., Криволапчук В. О. Профілактика адитивної поведінки у працівників ОВС України : навчальний посібник. Київ, 2009. 52 с.
4. Остапович В. П., Бабенко В. Г., Кириєнко Л. А. Психологічна та фізична готовність особистості до дій в екстремальних ситуаціях : практичний посібник. Київ : ДНДІ МВС України, 2016. 68 с.
5. Цільмак О. М., Рассоха С. І., Ананьєв А. М. Психологічна підготовка працівників органів внутрішніх справ : навчальний посібник. Київ : НАВСУ, 2001. 52 с.

6. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII : URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.

7. Про затвердження Положення про Національну поліцію : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 №877:URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-2015-п#Text>.

8. Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України : наказ МВС України від 26.01.2016 № 50. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0260-16#Text>.

9. Про затвердження Порядку організації системи психологічного забезпечення поліцейських, працівників Національної поліції України та курсантів (слухачів) закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських :наказ МВС України від 06.02.2019 р. № 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0348-19#Text>.

10. Євдокімова О. О. Специфіка формування психологічної стійкості у поліцейських у процесі професійної підготовки. Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України. Харків, 2018. С. 63–66.

11. Барко В. І., Барко В. В., Остапович В. П. Професійна психологічна підготовка поліцейських Національної поліції України. Науковий вісник ХДУ. Т. 1. № 2. 2018. С. 176–181.

УДК 343.9:159.9

Тимченко Катерина Андріївна,

здобувач вищої освіти Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Савенко Вікторія Петрівна,

старший викладач кафедри кримінального права та кримінології Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ЗАХОДІВ ПРОТИДІЇ КІБЕРТЕРОРИЗМУ ТА ЇХ КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА

З розвитком високих технологій та їх подальшим проникненням у повсякденне життя, предмет людської діяльності зміщується з фізичного у віртуальний світ. Однак, поряд з позитивними зрушеннями, такими як скорочення часу і ресурсів, що витрачаються на обмін інформацією, зміни, прийняття рішень і розвиток бізнесу, існують і негативні зрушення, наприклад, те, що злочинність в її традиційному розумінні починає змінюватися, і, здавалося б, стабільні

правопорушення поступово переміщуються у віртуальний простір глобальної мережі Інтернет. Це позитивна тенденція.

В умовах сучасності спостерігається поширення терористичної діяльності радикально налаштованих осіб, груп і організацій, характер їхніх дій стає все більш витонченим, а тяжкість терористичних актів зростає. Ця тема стала ще більш серйозною та актуальною у світлі того, що терористична діяльність часто переноситься в кіберпростір і з нею все частіше стикаються на практиці національні та міжнародні правоохоронні органи.

Кримінологічний аналіз суспільно небезпечного явища такого, як «кібертероризм», дає підстави стверджувати, що загроза, яку він становить, є надзвичайно серйозною, а його актуальність зростає з розвитком і поширенням інформаційно-комунікаційних технологій.

На сьогоднішній день не існує юридичного визначення кібертероризму. Деякі вчені характеризують кібертероризм як метод захоплення інформації, а шкода, яку він завдає, визначається ціною цієї інформації. В.В. Топчій описує кібертероризм як інформацію, що обробляється інформаційними просторами та комп'ютерами, або передається мережами [1]. Він визначає його як цілеспрямовану атаку на інформацію, що передається мережею. Коли така атака спрямована на порушення громадської безпеки, тероризування населення або провокування військового конфлікту, вона може призвести до загрози життю і здоров'ю людей або інших серйозних наслідків [2].

Особлива небезпека кібертероризму полягає в тому, що сучасні інформаційно-комунікаційні технології надають відносно невеликим терористичним групам потужну та ефективну зброю, пристрій ретрансляції насильства або торгівлі людьми, через Інтернет мережі. Об'єктивно кібертероризм може проявлятися у формі незаконного втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж, викрадення комп'ютерної інформації, вимагання, організації атак на інформаційні ресурси, а також впровадження та розробки комп'ютерних вірусів з метою перехоплення, маніпулювання та знищення інформації. Аналіз сучасної кримінальної розвідки свідчить, що конкретно він проявляється у поширенні інформаційного тероризму, що становить серйозну зовнішню загрозу для України.

Підтверджуючи вище викладене, варто також додати, що кібертероризм проявляється у формі ретрансляції насильства, знущання над людьми, які потрапили під експлуатацію інших людей, або втягнення у злочинну діяльність, використання у збройних конфліктах тощо. Як про це зазначає у своєму дослідженні Савенко В.П. [3].

Діяльність цього виду кібертероризму спрямована на використання форм і методів тимчасового або незворотного нанесення шкоди інформаційній інфраструктурі держави або її складових частин, а також на створення ситуацій з тяжкими наслідками для всіх сфер життєдіяльності особи, суспільства і держави, негативного сприйняття

суспільства шляхом протиправного використання інформаційних структур. У суспільстві з'являється новий вид терористичної діяльності – тероризм як сегмент населення [4, с. 13].

Враховуючи високий рівень небезпеки, яку цей вид тероризму становить для суспільства, ми вважаємо, що його слід розглядати як окрему структуру. Найбільш небезпечним видом кібертероризму, однак, є використання сучасних інформаційних технологій (насамперед, глобальної мережі Інтернет) як зброї для виведення з ладу критично важливих об'єктів енергетичної, транспортної або урядової інфраструктури країни. Загрози критичній інфраструктурі необхідно визначати не лише з точки зору можливостей та характеру їх джерел, але й з точки зору вразливих елементів критичної інфраструктури, які можуть бути об'єктом цих загроз (наприклад, фізичні елементи, зокрема обладнання та ресурси критичної інфраструктури, системи управління та зв'язку, зокрема автоматизовані системи управління та координації об'єкту, та системи зв'язку) [5].

Цей тип атаки поєднує в собі підготовчий етап (дії зі створення нової вразливості на об'єкті) та атаку (використання вразливості). При цьому підготовчі дії можуть передувати самій атаці із залученням співробітників компанії-мішені (інсайдерів) або проведенням різноманітних підривних дій. Тому необхідно встановити єдині кваліфікаційні вимоги до всіх категорій працівників, задіяних в обслуговуванні та доступі до об'єктів критичної інфраструктури, а також запровадити обов'язкову періодичну атестацію цих категорій працівників з метою забезпечення відповідності заявленим вимогам.

Аналіз сучасного стану інформаційної безпеки показує, що нормативно-правова база потребує вдосконалення. Необхідна також криміналізація кібертероризму, розробка нових засобів забезпечення інформаційної безпеки в публічному управлінні та постійний моніторинг нових загроз і небезпек в інформаційному середовищі. В умовах, коли злочинність проникла в глобальну мережу Інтернет і домінує в регулюванні суспільного та державного життя, існує нагальна потреба в побудові інформаційного суспільства та залученні України до світового інформаційного простору.

Список використаних джерел

1. Гнатюк С. О. Кібертероризм: історія розвитку, сучасні тенденції та контрзаходи. Безпека інформації. 2017. № 2. С. 118–129.
2. Топчій В. В. Кібертероризм в Україні: поняття та запобігання кримінально-правовими та кримінологічними засобами. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки. 2015. Вип. 6, т. 3. С. 65–68. URL: http://www.lj.kherson.ua/2015/pravo06/part_3/16.pdf.
3. Окремі питання кримінальної відповідальності за торгівлю дітьми. Автори: Савенко, В.П. URL: <http://er.dduvs.in.ua/handle/123456789/4407>.

4. Коршунов В. О. Політичний тероризм: інформаційні методи боротьби: автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02. Дніпро, 2018. 18 с.

5. Євсєєв В. О. Можливі шляхи удосконалення захисту критичної інфраструктури України з урахуванням світового досвіду. Збірник наукових праць Харківського національного університету Повітряних Сил. 2016. № 4 (49). С. 168–172. URL: http://www.hups.mil.gov.ua/periodic-app/article/17271/zhups_2016_4_35.pdf.

УДК 34.018:340.132.6:364.694:376

Щур Софія Олегівна,

курсант навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ,
здобувач-координатор юридичної клініки
«Захист»

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-6397-4829>;

Болістовська Діана Дмитрівна,

курсант навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ,
здобувач-консультант юридичної клініки
«Захист»;

Наумейко Анастасія Олександрівна,

студент навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ,
здобувач-консультант юридичної клініки
«Захист»

Науковий керівник:

Задорожна Анастасія Петрівна,

викладач кафедри цивільно-правових
дисциплін Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук, викладач-
куратор юридичної клініки «Захист»

навчально-наукового інституту № 1

Національної академії внутрішніх справ

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8681-1386>

ПРАВОПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЮРИДИЧНОЇ КЛІНІКИ «ЗАХИСТ» ЗІ СЛУХАЧАМИ АВТОШКОЛИ ДЛЯ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Міністерство внутрішніх справ України реалізує проект «Автошколи для осіб з інвалідністю» на базі автошкіл закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання. Даний проект відбувається у межах ініціативи «Без бар'єрів» Першої леді України Олени Зеленської. Завдяки реалізації даного проекту державну послугу з навчання керування автомобілем та отримання посвідчення водія отримують люди з інвалідністю, в тому числі й набутої внаслідок війни [7].

На виконання п. 9 «Забезпечення надання правничої допомоги постраждалим особам та членам їх сімей юридичними клініками ЗВО МВС» розділу IV Плану дій, затвердженого наказом МВС України від 14.12.2023 №1042 [8], проводиться правопросвітницька діяльність, спрямована на ознайомлення слухачів автошколи для осіб з інвалідністю із їхніми правами та особливостями їх реалізації й захисту.

Представниками юридичної клініки «Захист» навчально-наукового інституту №1 Національної академії внутрішніх справ здобувачами вищої освіти Софією Щур, Діаною Болістовською, Анастасією Наумейко під керівництвом викладача-куратора Анастасії Задорожної розроблено правопросвітницьке заняття для слухачів автошколи для осіб з інвалідністю на тему «Права осіб з інвалідністю та їх реалізація».

Заняття включає теоретичний та презентаційний матеріал. Підготовлена презентація складається із 38 слайдів, що дозволяє досить детально розглянути особливості реалізації громадянських та політичних прав особами з інвалідністю або обрати лише окремі з них для висвітлення певного питання (передбачена можливість надання матеріалу в електронному форматі).

У теорії права та на практиці термін «громадянські та політичні права» вживають разом. Слайд № 1 ознайомлює із визначенням даного терміну.

Слайд № 2 ознайомлює із переліком конституційних видів прав, а наступні слайди № 3 – № 38 представляють інформацію щодо особливостей реалізації кожного виду прав особами з інвалідністю.

Право на доступ до інформації для людей з інвалідністю є одним з основних прав, яке гарантується Конституцією України [1]. Наголошується на тому, що Кабінет Міністрів України займається питаннями доступу до інформації людей з інвалідністю, та роз'яснюються повноваження розпорядників інформації. Якщо у особи з інвалідністю виникли конкретні запитання щодо доступу до інформації, то можна звернутися до Урядового уповноваженого з прав осіб з інвалідністю (наприклад: надсилання листа на електронну адресу).

Приділяється увага інформуванню про громадські об'єднання осіб з інвалідністю, членство у них, Національну Асамблею людей з інвалідністю України, Всеукраїнську Асоціацію підприємств та працюючих осіб з інвалідністю України, Українське товариство глухих та Українське товариство сліпих. У нашій державі люди з інвалідністю можуть стати учасниками будь-яких громадських організацій, які не обмежують доступ до своїх послуг на підставі інвалідності [4].

Надаються детальні роз'яснення щодо «помічника» дієздатній фізичній особі у реалізації її прав та виконанні обов'язків, особливостей його повноважень відповідно до Цивільного кодексу України [6]. Опікунство призначається у випадку визнання особи недієздатною. Роз'яснюються особливості перетину кордону окремими категоріями осіб з інвалідністю.

Зазначається, що відповідно до ст. 38 Конституції України особи з інвалідністю мають можливість вільно обирати та бути обраними [1]. Законодавство докладно регулює порядок організації голосування за межами приміщення для голосування [3].

Звертається увага слухачів автошколи для осіб з інвалідністю на їх право доступу до державної служби, а також на те, що з початку року спостерігається позитивна динаміка збільшення кількості державних службовців-осіб з інвалідністю. Проводиться ознайомлення із Методикою забезпечення осіб з інвалідністю, які бажають взяти участь у конкурсі на зайняття посад державної служби, розумним пристосуванням.

Згідно з ст. 22 Кодексу законів про працю України забороняється необґрунтована відмова у прийнятті на роботу [2]. Особа з інвалідністю має право на працю нарівні з іншими для влаштування на роботу.

Не оминуть увагою й питання доступності до правосуддя для осіб з інвалідністю. Зазначається, що особи з інвалідністю мають право на правову допомогу. Якщо потрібен мобільний пункт консультування, то можна звернутися за безоплатною правовою допомогою (по телефону, онлайн, у кабінеті клієнта на сайті системи Безоплатної правової допомоги, у мобільних застосунках «Безоплатна правова допомога» або «Твоє право», у месенджерах Телеграм та Вайбер).

Проводиться інформування, що звернутися за отриманням первинної безоплатної правової допомоги можна до юридичних клінік Національної академії внутрішніх справ. Під час військового стану здійснюється попередній запис за номерами телефонів або за посиланням на офіційному вебпорталі академії у розділі «Юридичні клініки (надання безоплатної правової допомоги)». Відповідь заявник отримає відповідь на вказаний e-mail (з якого було відправлено звернення) протягом 10 днів з дня надсилання звернення, а у разі необхідності – консультанти юридичних клінік зателефонують за контактним номером телефону.

Пояснюються права осіб з інвалідністю на отримання послуг із соціально-побутового і медичного обслуговування, забезпечення технічними та іншими засобами (протезно-ортопедичними виробами, ортопедичним взуттям, засобами пересування), послуг зв'язку, транспортного обслуговування, санітарно-курортного лікування, придбання лікарських засобів. Акцентується увага, що відповідно до чинного законодавства автомобіль, виданий особі з інвалідністю безоплатно чи на пільгових умовах (у тому числі визнаний гуманітарною допомогою), за її бажанням може бути безоплатно переданий у власність після закінчення 10-річного строку експлуатації у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

З метою отримання передбачених законодавством пільг особам з інвалідністю слід звертатися до управління соціального захисту населення за місцем проживання (наводиться перелік необхідних документів, строки

розгляду питання, підстави для відмови та порядок оскарження у випадку відмови у наданні пільг, передбачених законом). Також проводяться роз'яснення змісту статей Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [5].

Отже, юридичні клініки академії проводять правопросвітницькі заходи зі слухачами автошколи для осіб з інвалідністю та надають правничу допомогу (у випадку звернення) постраждалим особам та членам їх сімей. Участь здобувачів вищої освіти-консультантів юридичних клінік у заходах практичного спрямування сприяє формуванню професійних компетентностей та підвищенню рівня їх фахової підготовки.

Список використаних джерел

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

2. Кодекс законів про працю України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>.

3. Про вибори народних депутатів : Закон України від 17.11.2011 № 4061-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4061-17#Text>.

4. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 21.03.1991 № 875-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text>.

5. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20.12.1991 № 2011-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>.

6. Цивільний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

7. Інформація щодо проекту «Автошкола для осіб з інвалідністю». URL: <https://mva.gov.ua/ua/news/informaciya-shchodo-proyektu-avtoshkola-dlya-osib-z-invalidnistyu>.

8. План дій щодо посилення соціального захисту військовослужбовців Національної гвардії України, державної прикордонної служби України, осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, поліцейських, які звільнені з полону, отримали поранення внаслідок збройної агресії російської федерації проти України, та членів їх сімей, а також членів сімей осіб, які загинули (померли), зникли безвісти, перебувають у полоні або захоплені заручниками : наказ МВС України від 14.12.2023 № 1042.

Наукове видання

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ
ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ
ТА ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ
МВС УКРАЇНИ

Матеріали

VI міжвідомчого науково-практичного круглого столу
(Київ, 18 квітня 2024 року)

Відповідальні упорядники: *Корольчук В. В., Галустян О. А.*

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготовників і розповсюджувачів видавничої продукції

Дк № 4155 від 13.09.2011.

Підписано до друку 14.04.2024. Формат 60x84/16. Папір офсетний.

Обл.-вид. арк. 12,75. Ум. друк. арк. 11,86.

Тираж 50 прим.
